

И. И. РАЗМАНОВ

КОМИ ГИНТАКГИС

ЫЖЫД ШКОЛАЖАСЫН ВЕЛӖДАН ОТСӖГ

(Синтаксис яз. коми)

Ыжыд школажасын велӖдчыны лезӖма
Центриздатса МетодическӖй КомиссияӖн

МӖскуа

ССРС-са јӖзјаслӖн ШӖрса ыга лезам ин

1 9 3 1

ВОЗРАКЫВ.

Комі сінтаксіс куза пöштi һекушöм төдмөстчөдана уж абу. Емөс, герт, һекымын гижөджас, шуам: В. А. Молодсовлыс, Видеманлыс да мукөд. Но медым төдмавны став сінтаксіса структурасө комі кылыслыс, сижө-өд зев-на еша. Сен сөмын индышталөмаөс һекымын фактјас, кык-кујимөс, шуам: композита, кыв пөрадок і с. в. Сижө фактјассө мукөддырји нөшта-на сещөма соравлөмаөс, мыј на пыс бурторсө бостны зев сөкыд. Но сещөм ужјаскөд ортча емөс і мөдногажык төдмөстчөмјас, шуам, А. Г. Гидоровлөн тавоса выл гижөджас ¹⁾. Сен ем выл тенденција. Сижө тенденцијаыс характеризујтчө оз сөмын факт опишөтмнас, а сылы подувсө корсөмөн. Сижө, герт, зев прогрессивнөј јавленнө комі кыв төдмөстчөдөмын, сижөн ме сижөс-і пасја татчө.

Тажө ужын ме көсјылі матөжык төдмаслыны комі сорныкыв артмөмыскөд. Став лессө мејам өктөма вөлі зев-нын кузаөн, школаын велөдалигөн. Бурногөн-кө, тајө һигасө колі ескө лезны һе школаын велөдан отсөгтујө (учебник), а војдөрсө сја, кық кывтөдмөстчөдана уж. Но сижө мијан, комын, һекыці оз артмы. Сижөн мем лоі став важ лессө вылпөлавны да вылөс корсавны. Сижө зев јона кутіс ужсө өдјөнжык помалөмыс. Таыс өтдор колө индыны нөшта өтитор. Тајө һигасө гижигөн ужалаи условіјөјасыс вөлі зев омөл. Быдөнлы, герт, лоө гөгөрвоана студентјаслөн оланін, нөшта тулыславыв, кор велөдчанінын помалөны став төвса ужсө. Сижө ставыс, герт, јіжіс тајө

¹⁾ К сожалению они еще не вышли из печати. В данном случае я имею ввиду статьи А. Сидорова: „Композиту языке“ и „Природа синтаксической связи между опред и определяемыми словами в языке коми“.

һигао. Сіјөн, ме думыс, лоины һигаас зев уна һелучкіиңяс, кыңи-і век овло локнога условіјојасын термасомон ужалігөн.

Став һигасо јукөма со кушом јукөдјасо:

I. Грамматика элементјас.—Тани лои индалөма кушом элементјас төдмөстчөдөмөн артмө грамматика, да общщөј нормајас, мыј куңа поңо торјөдлыны торја элементјасо.

II. Горһикивторјас.—Тани сетөма торјакывјаслы классификација. Сіјө, ме думыс, колө сіјөн, медем синтаксиса фактсө индалигөн да төдмөстчигөн һе шыбласны бердыс-бердө. Сени-жө лои сетөма став грамматика категоријаа торјакывјаслы терминологіја.

III. Кывјитлөс формајас.—Сен лои индалөма кушом кывјитлөсјас бытујтөны коми сорһикылын. Сыкөд щөщ лои индалөма основнөј кывјитсан принципјасылы подувсө, да выјавитөма мыјөн торјавсөны кывјитчан процессыс да кывартман процессыс коми сорһикылас. Сіјө, ме лыдфа, зев важнөј моментөн. Воңаа иссследованһөјасын сіјө төдтөмла вөли допускартөма уналөн принципальнөј ошыбкајас. Бостам сіјө-жө вопрос: „О слитном и раздельном письме и письмо с дефисами“—В. А. Молодсовлөн. Сіјөјасыс кынңи тајө јукөдас-жө индалөма кывјитлөсјасыс кутөдсө, функцијасө.

IV. Вистовтас да сорһикуңа.—Тан лои петкөдлөма зев уна примерјас вылын, кыңи кывјитлөссан пөлалө вистовтас да сорһикуңа. Сени-жө лои индөма принципальнөј разһиңасө кывјитлөслыс да вистовтаслыс, вистовтаслыс да сорһикуңалыс. Сыыс кынңи лои петкөдлөма вел уна моментјас, кодјас суравлөны коми сорһикуңа да вистовтасјас пышкын.

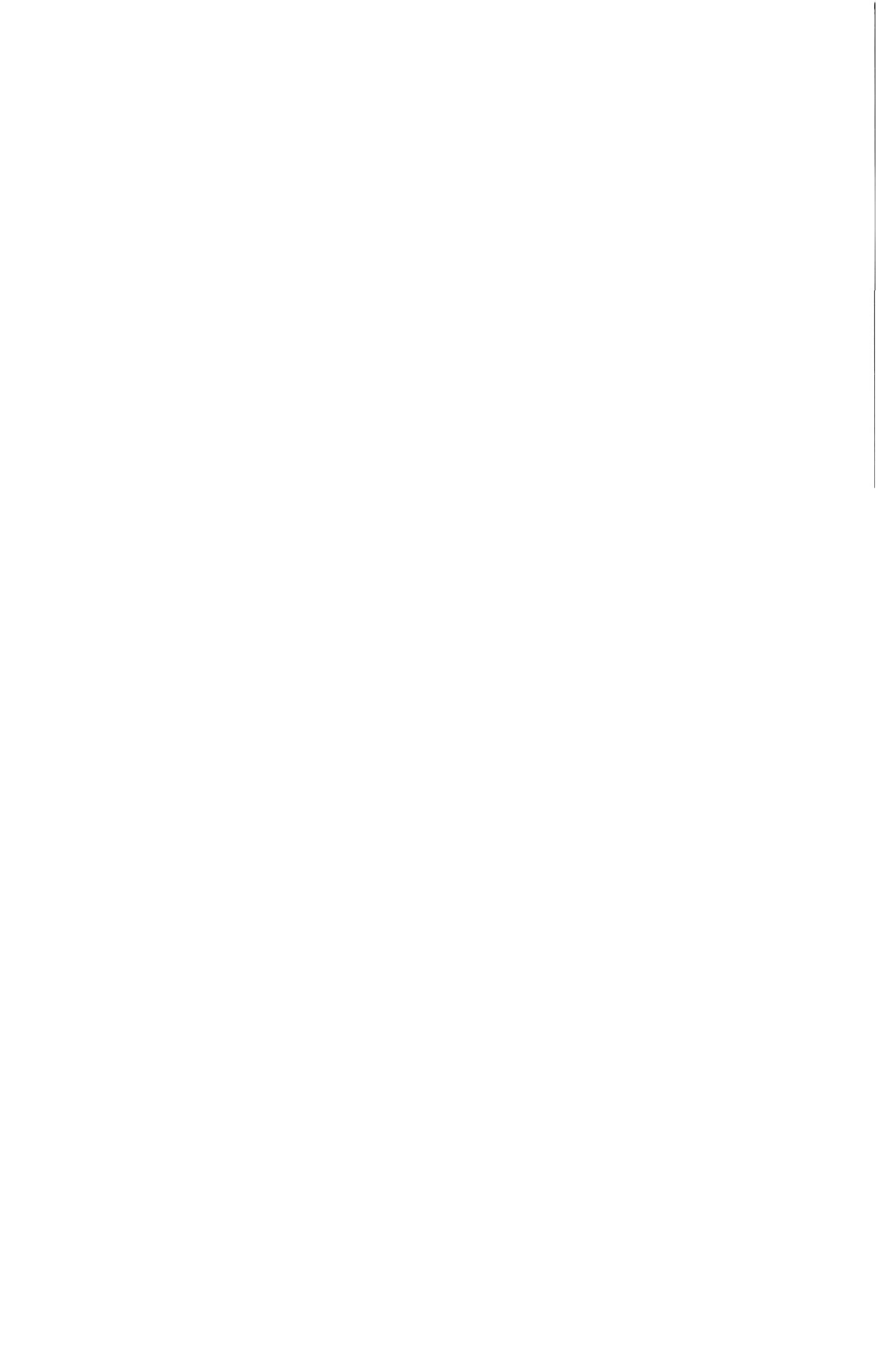
Поңо шуны, тајөн-і помассө став төдмөстчөдана ужыс. Унжык јывсыс гіжны һеыжыд һигаад он-і вермы первојысаһыд. Первојтө пыр лоө унжык выһманһөсө пуктыны основнөјјас вылас, принципјас вылас. Гашкө, воңө-і өкмас унжык фактјас дај детальноажык поңас коми синтаксistö гіжны дај топыджыка, а өни, синтаксиса категоријајасо индалигөн да төдмалігөн, вөчны унжык һекеңи оз поң. Тајө һигасө ме лыдфа мевоңаа подувнас, мыј вылын вермас паскавны коми синтаксис төдмөстчөдөм.

Медбөрас сетөма лоі бөржакыв (заклучение) да тер-
міна справочник. Индалөма став термінјассө, кодјас сура-
лөны ыга гижөдас.

Самөј помас лоі сетны содтөдөн ыеыжыд методикаа
индөдјас, кызі школајасын велөдігөн лөсөдлыны задан-
нөјас.

Зев ыжыд аттө вистала А. Г. Гидоровлы—бур индөд-
јас сеталөм вылө, да Ілла Вас Лыткінлы—комі сінтакіс
гїжан мөвпсө вынгөдөм вылө. Натөг, лыффа, таяө ыгаыс
ескө ез артмыв. Быд ыелучкіјас вылө кора бур индөдјас.
Сіјө вермас сетны быд морт, коді комі кылөн ужалө.

Автор.

I. ЈУКОД.

Грамматика елементјас.

§ 1. Сорњи да торјакыв.

Мөдам-кө ми асным сорңитны, либө кывзам кодлыскө сорњи, ми кылам кыңи өти шы бөрыс кылөны мөд, којмөд, һолөд і с. в. шыјас. Торја шыјас кывсөны јорта-јорт бөрсаныс, шуам таңи:

П-о-ж-ө-м-ја-с-ју-р-н-ы-с-ө-л-е-п-т-ө-м-а-с-в-ы-л-ө-
-л-о-в-э-ө-м-а-к-о-м-і-м-у-в-ө-р-ја-г-ш-ө-р-ы-н-ч-е-р-
ја-с-л-ө-н-к-а-щ-к-ө-д-ч-ө-м-к-ы-л-ө-к-о-м-і-ј-ө-з-в-ө-
ч-ө-н-ы-к-е-р. (Выл Паш).

Но тајө шывізгыс ми торја шыјас ог гөгөрвоө. Торја шыјасыс ми вежөртасө оз іміт. Вежөртасјасыс мијан јурсајдын чужөны сөмын сек, кор торја шыјасыс комплектујтчөны, јітсөны јорта-јортныскөд. Бөгтам сіз:

Пож + өм + јас + јур + ныс + ө + леп + тө + мас +
+ вылө + лов + эөм + а + ком + і + му + вөр + јаг +
+ шөр + ын — чер + јас + лөн + каш + кө + (d) + чө +
+ м + кы + лө.

Тані вежөртасассөны шы комплексјас. Морт сорңын сешөм вежөртас вөчан шы комплексјасыс-і пуктыссөны сорњи подулас. Вежөра шы комплексјасыс вөчөны сорњи вежөрсө. Сіз-кө, мортлөн сорңыс артмө вежөра шы комплексјас јітсөмөн, шыгөрөдјас көртавлөмөн. Візөдлам-кө ми воңа шыгөрөд візвылыс, пыр каңалам, мыј сіјө візас бара-жө-на быд шыгөрөд абу өткојд самаөс, абу өткојд коландонаөс. Быд торја шыгөрөд доңјалігөн ми каңалам, мыј өти шы комплекс зөң вежөртаса, а мукө-

дыс, ськөд жітчыс гөрөдјасыслөн, асланыс ҳоң вежөртасныс абуөс. Најө сөмын жітсіганыс ассыныс вежөртаснысө петкөдлөны, вежлалөны ҳоң вежөра шы комплексјасыс вежөртаснысө.

Сің, міјан бостлөм прімерыс віқөдлам, кыңи да кущөм коландонаөс торја шы комплексјас. (Тыр вежөра шыгөрөдјассө мөдам пасјавны— I, а мукөдсө— II-пасөн).

Пож— I + өм — II + јас — II + јур — I + ныс — II +
+ ө — I + леп — I + тө — II + мас — II + выл — I + ө — II

Тан міјан тыр вежөра шы гөрөдјасыс сөмын ңеқымын шеди: **пож, јур, леп, выл.** А мукөдјасыс налы отсасөны. Горңитігөн торја шыгөрөдјасыс өтнаныс бара-на-жө абу мічаө гөгөрвоанаөс. Торја-торјөн-кө мөдам најө відлавны да јурсајдавны, мі горңысыс ңемтор-на оғө гөгөрвоө. Гөгөрвоанаөс лөөны торја шыгөрөдјас сек, кор мі најө сувтөдлам сорңивіқө да жітлам јорта-јортныс-көд. Сің:

Пож-өм-јас — јур-ны-сө — леп-тө-мас — выл-ө — лов-қө-ма — ко-мі-му-вөр.

Горңыын сіјө віқсө да јорта-јортныскөд жітласөмсө мі петкөдлам сорңитан гор вежлалөмөн да сорңитан өдөн, кытчө колө сувтов керавлөмөн да өдјөнжык віста-лөмөн.

Торја шы комплексјас, вежөртас серҗиа жітловтассө, мі шуам **торјакылөн.**

Торјакыв пыщкө жітсан шы комплексјассө мі јуклам бара-жө торја јукөдјасө: **вуж,** да **јыв. Вужнас** лөөны сещөм шыгөрөдјас, кодјас асныс тыр вежөраөс да кодјасдорө жітсөны мукөд, жын вежөра шы комплексјас. Жын вежөра шы комплексјассө мі шуам **кывјылөн.** Кыңи најө жітласөөны да кущөм вежөртас кутөны, сіјө ті төдмаланныд морфологіја граммаҗика јукөдыс. Татөн мі бөрасжык артыштам сөмын кущөмжык налөн сорңипыщ-көсса функціаыс.

1 уж. Тајө вістсө јуклы торја шы комплексјасө да пасјав тыр вежөра шы-гөрөдјассө — I-өн, а жын вежөра, отсасыс шы-гөрөдјассө — II-өн.

„К-о-р-т-а-ј-ö-ш-ы-с-ö-в-ы-л-у-ж-л-ы-г-т-е-к-ы-л-а-н-
-с-е-к-у-ж-ы-н-н-ö-ш-т-а-с-о-d-ö-т-е-н-а-d-в-ы-н-т-е-
-у-ж-л-ы-с-е-к-і-г-о-р-а-а-з-е-в-г-ы-л-а-н-п-ö-г-в-і-р-ы-d-
-в-о-р-с-ö-г-ö-л-ö-м-d-і-н-ы-d-п-ы-м-ш-ö-щ-т-а-ј-ö-л-а-d-
-н-а-с-м-ö-в-п-в-ы-л-а-d-т-е-d-у-г-ö-к-ы-з-в-ö-л-а-в-ö-с-
-н-а-к-і-г-г-і-с-ј-ö-з-л-ö-н-в-і-р-к-ы-з-м-ы-р-г-ы-г-ј-ö-
-з-ы-d-ш-ы-з-ö-d-л-і-с-н-ы-м-у-с-ö-к-ы-з-ју-к-г-і-с-
-п-о-м-ö-з-к-ы-к-п-е-л-ö-с-т-а-в-м-і-р“.

(В ы л ь П а ш).

2 уж. Торјодлы торја шыгөрөд жітлөсјас торјакывјасө да жігты кывјывјас улітіс.

Өні мі төдмалім-һин, кыңи вежөртасгөны да артмоны торјакывјас. Воғө-кө ми мөдам төдмавны сорһисамсө, мијанлы гөгөрвоана лоө кыңи торјакывјасыс воғчавоөны сорһипыщкас. Со көт тајө вігтовас:

Ізвајывса гөрд парғизанјасөс, повтөм сөлөмөн ужалыс јөз вөла вөсна тышкагысјасөс, революція понда збој журнысө пуктысјасөс кағтымөм вөсна тајө жіжөма.

Көсјам-кө ми кущөмкө мөвп мөдлы віставны, мијан лоө корсавны вежөртас серғиныс тујана кывјас. Быд сорһын тајө медколанатор, дај медажыд подув. Кыв вежөртас кынғыс сорһитігөн мијан лоө торја кывјассө жітлыны сің, мед ескө најө асланыс жітгыганыс сетісны бара-на-жө колана вежөртас. Сіјө-кө оз ло, ми бара-жө сорһисө ог гөгөрвоө.

Шуам, мијан бостөм примерын торјакывјассө-кө вөлі мөд пөрадокөн течөма, сек ескө қик вежөртасыс вежсис, лөбө лоі сещөм сорһи, кодөс һекод ез гөгөрво. Со көт тағ вежлалам сіјө-жө кывјассө. Вігөдлө, мыј артміс:

Гөрд јөз ужалыс парғизанјасөс повтөм ізвајывса сөлөмөн тышкагысјасөс вөсна збој революція понда вөла журнысө кағтымөм пуктысјасөс тајө жіжөма.

Тани артміс прөстөј сөрөм, а ез сорһи. Сің-кө, сорһитігөн да сорһи течігөн оз сөмын торјакывјас ковны, а колө кужны најөс лөвөдны сің, медем сорһыс вөлі гөгөрвоана. Торјакывјассө сорһын оз поғ течны кығсурө.

Быд сорнлөн ем сорнтан сам. Сіјө сорнсамыс регулірујтө торжакывјассө јорта-јортыскөд јитлыны.

Пөрадок кынзые сорнсамас пырө нөшта өтитор. Быд кывлөн ем асlassама форма. Формаыс артмө кыв-јывјасөн. Өтөпөлөс кывјаслөн кывјыла формајас, а мукө-дыслөн кывјывтөм форма, кың шуасны 0 (нула) форма. Сіјө формаыс бара-жө регулірујтө сорнсө. Торжакывјас јитлгөн оз поң өтө форма вежлавны мөд форма вылө. Сің:

„Ізвајывса гөрд партизанјасөс каңтылөм вөсна тајө гижөма“ пыңди оз поң шуны: „Ізвајыв гөрдса партизанјаслы каңтылгөн дырјө таыс гижөдөма“.

Тас ми пыр каңалам, мыј формајассө вежөмыс сещө-ма-жө торкө сорнсө, кыңи-і кыввиң пөрадокыс. Тани прөстөј сөрөмкојд-жө лоі.

Сің-кө, сорнтан самө (сорнсамө) пырөны: кывөк-төд (торжакывјас сорнө өктөм), кыввиң лөсөдөм да кыв формајас бөрјөм. Кың өктөдыс, кыв виңыс да кыв форма-јасыс бөрјыссөны сорнын сорнө вежөртас сертияс. Ку-щөм вежөртас лөбө мөвп колө виставны, сы сертө лөсөд-чыссө сорнсам.

3 уж. Тајө кывјассыс вөчө кущөмкө гөгөрвоана сорнө. (Сорныс артмас торжакывјас иныс-инө вежлалөмөн).

Кымөр моз вөр мырсыслы воңча јуыс кыптөс чу-көр враг властлөн выл.

Му тыш вөвлө тащөм вылас шоча: парма төдлөс да јар сіјөс щөщ.

Муын војывса јон шы лыјсөм кыліс:

Лыјсөмыс вөріс, вөр тіралөс.

Гөгөр јос шутлалөс пула сыліс.

Курыд көр кыліс шын пармаын.

(Вель Паш).

4 уж. Тајө гижөдас кыв формајассө гөжавтөм. Төд-малө кущөм формајас колөны, да гөжалө.

Кыјс--- төд- вөр--- ол--;

Төд- быд јар, шор да сон.

Вөр-- сы--- абу пол--;

Гөр-- піщаль, јорт-- пон.

Гөкыд уж-- , парма вөр--
 Гет-- коми-- збој лун.
 дыр-- кып--- на--- скөр--
 Воҗа нарҗит-ез вун.

(Выл Паш).

§ 2. Торҗакывҗаслөн воҗчавоѳм да јитласѳм.

Ми аҗылым-нын кыҗи артмѳ сорҗитансамыс, сорҗиса-
 мыс. Онѳ виҗѳдлам, кушѳмногѳн коми кылас торҗакывҗасыс
 јитлавѳны. Бостам кѳҗ тащѳм прѳмер:

Панѳ Микул гозја радлѳны, нѳмкоҗасѳны пѳныс
 вылѳ; раҗејтѳны сѳјѳс, кыҗи кужѳны; лелькујтѳны, кы-
 җи вермѳны; дѳҗѳритѳны быд ногыс, кыҗи поҗѳ дѳ-
 җѳритны бур мам-баҗлы муса дона кагаѳс.

Бостчам медвоҗа помсаҗыс. **Панѳ Микул гозја**—
 тан кујѳм кыв јѳтѳѳмаѳс кыввиҗ формаѳн. Тани кывјѳтлѳссѳ
 кутѳ кыв пѳрадокыс, кыв виҗыс. Воҗа кык кылыс кык-
 наныс форматѳм нѳмтана кывҗас¹⁾ (Nominativ—емаҗима кыв-
 җас). Најѳ јорта-јортыслы содтысѳѳмѳн којмѳд кылыскѳд
 јѳтѳны. Сѳҗ: **Микул** содтысѳѳ **гозја**-лы, сѳјѳн сѳјѳ сывоҗла-
 дорын-ѳ сулалѳ. **Панѳ** содтысѳѳ **Микул**-лы, сѳјѳн сѳјѳ сы-
 воҗладорын-жѳ-ѳ сулалѳ. Тани җоҗ грамматѳка форма. Сѳјѳ
 формаыс лоѳма кыввиҗсерҗѳыс, кыв кыв бѳрҗа содтысѳѳ-
 мѳн. Тащѳм сѳкѳщасѳѳм кыввиҗсѳѳ ми мѳдам шуны **грам-**
матѳка виҗѳн.

Гозја радлѳны—тани нѳн җѳк мѳднога кыв воҗчавоѳм.
 Тани **гозја**—Nominativ формаа емаҗѳм јѳтѳѳ инфѳнѳтив фор-
 маа керан-вѳчанкѳд (кадакывкѳд). Тани ѳҗѳ формаа кылыс—
радлѳны—щук щѳктѳ мѳд кылыслы бостны сѳјѳ формасѳ.
 кушѳм ладмѳ коми сорҗисам серҗѳыс (**гозја**). Сѳҗ-жѳ јѳт-
 сѳны **гозја + нѳмкоҗасѳны, раҗејтѳны, лелькујтѳны,**
дѳҗѳритѳны. Тајѳ ставныс морта формаа керан-вѳчан нѳма
 кывҗас. Налѳн ѳтлаасан самныс сещѳм-жѳ, кушѳм-ѳ **гозја**
радлѳны-лѳн.

¹⁾ Нѳмтана кыв категорѳјаас вермасны лоны-ѳ емаҗима кывҗас
 Сѳҗ: „сѳркурыд“. Тани „сѳр“ нѳмтанатујѳ мунѳ, а „курыд“—ема-
 тујѳ. Ема
 Сѳҗ аја ѳ оз поҗ торјѳдны јорта
 -јорҗыныс.

Нимкодасоны + пинис выло—тани морта форма отлаас-сө кывбөра еманім Illativ формаон¹⁾).

Падејтөны + сижс—јитсө морта форма да ема вежтас Accuzativ формаон.

Падејтөны, кызі кужоны—кык морта форма отлаас-сөны јитласа урчитана кылөн — **кызі**. Сің-жө јитсөны-і: **лелькујтөны, кызі вермөны; дөзөритөны, кызі позө дөзөритны**.

Позө дөзөритны + бур бат-мамлы муса, дона, кагаос.—Тани унанога јитласөм: **позө + дөзөритны** (урчитана кыв јитсө инфинитив формакөд), тајө грамматика виç форма јитсөм-жө; **бур бат-мамлы**—сещөм-жө, кушөм-і медвоzza кывјитлөсыс, грамматика виç-жө. Сещөм-жө јитсөм-і **муса дона кагаос-ын**.

дөзөритны + бат-мамлы—тани инфинитив јитсө кык вужја еманіма кывкөд Allativ формаон.

дөзөритны + кагаос—тани инфинитив јитсө еманім-көд Accuzativ формаон.

Кор торја кывјас јорта-јортныскөд јитсөны аслыныс сама кыв формаон (морта јыв, падеж форма і с. в.), сижө јитсөмсө ми мөдам шуны **грамматика јитлөсөн**.

Тајө примерсыс ми адзам, кызі вермөны јитсавны торјакывјас асланыс сама кыв формаон. Кыв формаыс грамматика јитлөсын оз вермы вежсыны, мөд кылыслөн-кө формаыс оз вежсы. Сің: **гозја радлөны**,—тани Nominativ формасө оз поз вежны мөд формаон.

Таыс өтдор колө содтыны, мыј сорныын шедавлөны сещөм кывјас, кодјас оз јитсыны кывјитлөсјасө, а сөмын мукөд торјакывјасыслы отсасөны јитсынысө. Сещөм кывјассө шуөны **јитөдкывјасөн** (ни, да, мед, сесса, али, і, с. в.).

Емөс нөшта-на-і сещөм кывјас, кодјас сің-жө оз јитсыны некушөм кывјаскөд, а содтавсөны кывјас костын, медым петкөдлыны сорнитан сөлөмкылөмсө (чувство, тон речи). Сің: **ej, ojja-ojja, ыч, ноко, шыъ, да, тпру, аттө, е-ех, с. в.** Тајө кывјасыс шусөны **сорныкост кывјасөн**.

Таыс өтдор нөшта-на емөс торја кывторјас, кодјас содтысгалөны торјакыв бердө да сетөны сорныыслы аслыснога сам. Сің: **мунас-на-өд, вежлас-жө-кө-пө-а, с. в.**

¹⁾ Кывбөрјаслөн торјакывјас јитлалігөн падеж суффиксјаслөн-көјд-жө. Сижөн најө ми огө торјөдалө торјакыв разрадө.

Быд грамматика виҗ да грамматика јитлөсјаслөн (кыв-јитлөсјаслөн) ем аслас вежөртас. Сижө, вежөртасыс, артмө кыв вежөртас да кывјитсөм форма серҗыс. Најө ми бураҗыксө воҗын төдмалам, а өни сөмын каҗтам, мыј сорныкылын мортлөн сорнитан элементјасыс, торјакывјасыс, јитсөны јорта-јортныскөд. Сижө јитсөмногсө да јитсан вежөртассө төдмөдө грамматикалөн торја јукөд—**синтаксис**. Торјакывјасыс-жө сорниас, кодјас вермөны јитсыны кывјитлөсјасө, шусөны **сорныкывторјасөн**.

Кывјитласөмјаслөн сорныын овлө пом. Öти кывјитлөс чукөр помассө, сыбөрын заводитчө мөд кывјитлөс чукөр. Сижө овлө сек, кор сорнивиҗас торјакывјасыс воҗө сорныскөд оз јитсыны. (Виҗөдө схема вылыс, 14 лист.).

Горни виҗ, кор сылөн төдчө пом-и пыдөс, лөсөдө җоң кыш, көни став кылыс јитсөмаөс јорта-јортныскөд. Нақостын вермасны лоны сөмын, кыҗ ми шулим-нын, отсасана кывјас да кывторјас. Сещөм торјакыв јитласөм комплекссө ми шуам **сорныкуҗаөн**.

1 уж. Төдмав тајө гижөдторсыс кыҗи јитсөны торјакывјас (кодјас кодкөд, кушөм самөн, формаөн-да). Төдмав, көни помассөны сорныкуҗас.

Рөм уҗи мувылө пемдс
 Вој пуксис уҗан кад воис
 Ывлаыс воҗсасөн лөнис
 Быд олыс мувылын лаҗтис.

Көҗыд лымјөн тыртө
 Ывлавылын ыҗыд төв
 Лымсө посвоҗјасө пыртө
 Помса камгө өзөс пөв.

(Ғима Вен).

2 уж. Лөсөд грамматика јитласөмјаслы схемајас со кушөм сорныкуҗасын.

Тајө бөрја онас Коми комсомол оргаңизаҗия чорыда бостчис војенној уҗө.

(Выль Паш).

Быд литератұраын гырысҗык исторјјаса лөмјас пыр гижысјасөс асберданыс кыскисны, вдохновлајтисны гижны.

(С. Антус).

КОМИ ГОРНИКЫДЫН
торжакыяас итгасомдон

С Х Е М А

1. Ленин немчөжыс ужалис Ставмуывыса пролетарскөй революция вөчөм вөсна

да вайөдис Россияса рабочөйяасөс пролетарскөй революцияа.

(Н. Подвожскіі)

2. Гундыгөс асаны пармаө, вөркостө, көрттүдөн релсјас.

(Льв.)

§ 3. Торжакывлоанног да форма.

Воъза параграфсыс ми кажалім-нин кушом роль ворсө торжакывжаслон формаыс. Оні колө тајө буржыка төдмавны. Торжакывжас унаног артмоны. Бостам кывжас:

чал, кост, чом, вөр, чөж, јөв, чуж, ва, чөр, вөн, ув, ув (улын), пыш, тыв, борд, көрт, тус, пу, чөж (утка), сун, сој, сөд, сөла, оз, му, сі, рөд, вуж, чуң, саяд, кок, јөр, јоль, кыщ, пі, вер, пыр, һөв, пель, пом, парка (пар+ку), вољ, чірк, вуж (тегіва), һищ, ноша, моз, дор, выј, сук, һөд, кыв, көж, ур, бөж і с. в.

Тајө кывжас жылыс ми вермам шуны: најө өтторјаөс, өті вужјаөс. Тајө кывжассө ми һекыгі огө вермө јукны. Тајө кывжасыс медвоъза сорһкывторјас. Ташом торјассыс артмө сорһныс. Сорһныс артмө кывжас јитлалөмөн да торжакывжас өтлаасөмөн. Сіјө кыкнога, кыкнаныс аслыссама, кыв процесјас. Сіјө мијан сорһкыв төдмалігөн бура колө кужны рөһнитны.

Оні виөдлам кыгі торжакывжасыс, вужжасыс, өтлаасалөны. Со көт ташом кывжас прімертујө бостам:

чалкос, чомкос, вөркос, чөжјөв, чужва, чөрвөн, јагавөн, увпыш, тывборд, көрт, тусапу, турунчөж, сунсој, сөдутка, сөлаоз, муоз, сігүдөк, сунчөж, рөд-вуж, чуңвежөр, чуңсаяд, пельсаяд, кукјөр, јолькыщ, пі-вер, һевевер, пырһөв, пельном, паркавољ, өтава, озчірк, һөввуж, һищноша, мыссандоз, міжуј, моздор, летө-рөс, лаһвеј, выјсук, һөдкыв, сікөщ, кырсіғ, көчвөн, урбөж, куһнем, буршуд, көртзыр, көрттув, көрттуј, көктоін, кољанво, комму, кобув, каңварыш, кагару-зум, аңборд, јөввыв, выллов, уллов, шомјөв, зөзув, завјандоз, зарава, мущещак, муһем, жовпу, козпу, піпу, лөмпу, дурпоп, дөрөмгач, көмпаскөм, вөркас, вөргормөг, вомјөр, кыввор, вірпас, чаввіж, лебув, ватар, ватурун, ваңегіљ, біпөщ, бібордја, біпур, ва-бол, аңтуј, аңгум, баһпом, баһкокпом, бічер, дурквон, ізгарга, ізумавыжив, јірва, јудој, јурсаяд, јурвежөр, јурустөз, јөзвыј, корпорас, кіпом, кімоз, кіпод, кар-дор, лажвіө, лапмуни, зуркмуни, калсмуни, һіөті, һе-кымын, һесіғ, с. в.

Тайә торжакывжасас, ми аңам, артмөмаөг воңзакод-жө торжакывжас. Найә тайә примержасас жітсөмаөг, өтлаасөмаөг сизикөн, мыј воңза примерса торжакывжасыс тани лоөмаөг кывторжасөн, торжа кыв элементжасөн. Тайә кывжасыс лоөмаөг кык лібө уна кыввужжасыс. Кыввужжасыс тани емөг, герт, быдсамаөг. Кыввужжасыс өтлаасөмаөг сизикөн, мыј артмөма бара-жө торжакыв. Тани кывжасыслөн өтлаасөмыс аслыснога, кың шуасны—**морфологическөј**. Сіјө артмө сек, кор кык торжакыв лібө кык кыввуж өтлаасөны кущөмкө өти вежөртас индөм могыс. Тайә өтлаасөмыс оз өтлаас кывжітлөса, синтаксическөј жітсөмкөд. Сіјө, кывжітлөсыс, петкөдлө оз сөмын торжа вежөртас, а индө, кыңи торжа вежөртасжасыс воңзавоөны, кыңи найө жорта-жортныскөд свжаңсө кутөны.

Сіјө мөдас јонжыка төдчыны, да гөгөрвоанажык лоө, кор ми морфологическөј өтлаасөмсө да синтаксиса кывжітлөссө ортчөн сувтөдалөмөн вижөдалам.

Шуам көң тащөм примержас:

Морф. өтлаасөм:	Гөлаоз быдмө.	Выјсук паңалө.
Гінт жітсөм:	Гөла оз кокалө.	Выј сук зев.
Морф. өт:	Чөжјөв рыс вундалө.	Көчвөңсө орлалө.
Гінт. жіт.	Чөж јөв дај вузав.	Көч вөңсө жірө.
Морф. өт.	Каңварышөс лыјим	
Гінт. жіт.	Каң варышөс косавлө.	

Тайә примержасвылын зев бура төдчө: өтикө—морфологическөј өтлаасөмыс артмө торжа вежөртас петкөдлөм помыс; мөдкө—кык кыв өтлаасигас артмө којмөд вежөртас (сіјө вежөртасыс вермас лоны матысөн кыкнан кыввөчан элементжасыслы, а вермас-і зев ылысөн лоны, шуам көң: **көч + вөң = көчвөң, сөла + оз = сөлаоз, бала + бөж = балабөж**, с. в.); којмөдкө—кык кыввуж, лібө кык кыв морфологјасамөн өтлаасигөн өтлаасөм бөрас оз-нин мунны торжакывжастујө. Налөн асланыс, асвыјонса ролыс вошө. Найө секи лоөны сөмын өти торжакывжаслөн элементжасөн, морфологјаторжасөн.

Синтаксиса кывжітлөсыс торжасө морфологја өтлаасөмыскөд со мыјон: өтикө—синтаксиса кывжітлөс оз вөч торжа вежөртаса кывсө, сіјө сөмын торжа вежөртаса кывжасө воңзаважөдалө, организуетө найө сорникыв пыщкас;

мөдкө — торжакывжасыс сінтаксіса жітлөс пыщкас асвыјөныс олоны. Најө оз воштыны ассыныс торжакыв самлунсө, најө оз пөрны којмөд торжакывлы торја элементјасө.

Тақи колө јукны морфологіјаа да сінтаксіса кывјітсөмјассө. Тајө-кө мі огө вөчө, мі огө вермө, өтікө, бура төдмавны сінтаксіса кывјітлөслыс натурасө, а мөдкө, мі огө вермө төдмавны торжакывжаслыс сінтаксіса жітлөс пыщкөсса функціјасө да торја кывјітлөсјаслыс вежөртассө.

Но тајө абу-на ставыс. Міјан комі кылын емөс сөщөм петкөдчөмјас, кодјасөс колө торјөн відлалөмөн төдмөдны да мичаө төдмалөм мыгті вөліс најө кытчөкө інавны. Шуам көѳ ташөм жітсөмјас:

мам-бат, ај-мам, чоја-вока, керка-карта, сојөм-јуөм, піја-ныла, нопја-көлыса, чера-пішщала, кома-паккөма, жуг-жаг, зур-зөр, жірка-камакылө, вөла-мөска, колтан-гырніч, нуз-һазмуні, сінма-пөла, лун-лун, турөб-варөб, шлуп-шлоп, гылыд-моһыд, туан-быдман, олан-вылан, тувкыд-јовкыд, бекар-лөшка, лыјны-віјны, парјов-пергыл, зуркыд-зеркыд, зібыр-забыр, быјкөб-вајкөб, зігыл-загыл, грункіөс-гранкіөс, грунөс-гранөс, јөнгыл-јөзвыј, јарскөбтны-варскөбтны, кура-каракылө, клуп-кляп вөчіс, кыјсыны-віјсыны, кывтыд-катыд, өтарө-мөдарө, улө-вылө, кіра-варакылө, курас-карас, луг-лег, лум-лам, лус-лас, лупкі-ляпкі, лун-вој, вома-пөла, мылөс-вілөс, мырдөн-сорөн, ныр-нырвозча, һерны-керны, отсавны-өдсавны, мунны-локны, ветлыс-муныс, кајыс-летчыс, сылыс-јөктыс, пудјавны-падјавны, пугыр-пагыр, пур-паркылө, пушкыр-пашкыр, пајкөс-гумлөс, пінов-павов, помыс-дорөз, позтыр-котыр, појан-бојан, прасла-красла, пукла-мүкла, пул-пальмуні, пулс-палс, пурка-паркакылө, пырыс-пыр, пыр-пырыд, рушкө-рашкө, руткі-роткі, рөдтыны-гөнітны, рікөстны-горөдны, руп-ропмуні, руң-руң, руч-рач, руз-раз, сін-сінвозза, сун-санмуні, сөрсан-бөрсан, сул-сал, сувк-савк, сулк-сальк, сырк-сырк, шура-шаракывны, шлуп-шлоп, шулкі-шелкі, шур-шур, шурк-шарк, шуркі-шаркі, җув-җав, тупі-тапі, тур-тар, турк-торквөчіс, туркі-таркі, гірјөн-гарјөн, трічка-трачкакылө, турс-төрс, труң-троң, трің-трің, чупкө-чапкө, чіш-паш, чуш-

-чаш, чижа-чажа, чум-чам, тура-баракылö, туры-бары, турöдны-тарöдны, вак-вак (серöгтис), вургыл-варгыл, вур-вармуні, вура-варакылö, вуни-ваңикојд, вушка-вашкакылö, вуч-вач, ыза-базакылö, ыз-баз, ыула-ыолакылö, ыл-ыол, ыулк-ыолк, с. в.

Тажö став примерас öтитор зев төдчана: кыкнан элементјас-сыс тани öтыждаöс, öтгырысаöс. Најö кыкнаныс олöны ортчөн, но мöда-мöдыслы увтыртны оз сетчыны. Вежöртасјасыс кыкнан элементјасыслөн зöңöс-на, најö оз паскавны јорта-јортвылас, но воэчавоигас сјö кык вежöртас костас бура төдчö којмöд вежöртаслөн проекціяыс. Кыкнан торја вежöртаса кывјасыс öтлаасигас öтвылыс проектирујтчöны којмöд вежöртасö. Сесса, бара-жö, тајö примерјасас зев бура төдчö, мыј торјакывјассö öктöмыс муно бур чорыд принцип серти. Сјö принципыс абу ортсыса, а пышкöс-са,—вежöртас кутöдыс тајö кывјасас зик колö лоны, медым најö вöлины öти вежöртас котырынöс. Торја вежöртаса кык кыв öтлаасö сöмын сек, вежöртасјасыс-кö налөн ортчөн олöмас сулалöны. Шуам, олöмас частöжыксö овлö сиз: көни **бат**, сени-і **мам**; көни **сојом**, сени-і **јуом**; көни **öтар**, сени-і **мöдар**, с. в. Öти ематорјыс, либö лоöмыс, оз мичаö гөгөрвосы мöдтöгыс, öти вежöртассаңыс мöдыс заводитчысö. Сöмын сещöм кывјас вермöны тани јитсыны. Но öни мјан колö чорыда шуны: кытчö-нö ми тајö кыв котырсö иналам—морфологја виэö, али синтаксис виэö?

Мед морфологја виэö тајö кывјассö сујны, со кушöм мотивјас сулалöны: тајö кывјас öтлаасигөн артмö којмöд вежöртас, сјö вежöртасыс абу öткојд лоанторјас вежöртасјасыскöд; сесса, мöд: кыкнан торјакылыс выль лоом вежöртас сертиыс оз торјакывјасөн лоны, а сöмын торјакыв элементјасөн. Тащöм мотивјас морфологја виэö сујом дор сулалöны.

Öни виэöдлам, кушöм мотивјас емöс синтаксис виэö сујом дор. Öтикö, торја элементјасныслөн вежöртасыс пыр колö зöң, кыкнан кыв элементыс ассыс форма-сö ассајас кутö.

Тани, тыдалö, лоö доңјавны код моментыс јонжык да главнöйжык—вежöртас артмöм моментыс, али форма кутан моментыс. Герт, тани вежöртас вöчан мотивыс јонжык. Форма кутан моментыс сöмын отсасö сылы. Сјöн тајö

кыв котырсо колö суҗны зоннас морфологija виҗö. Но-і сінтаксиса моментыс тани зев-жö ыжыд, даҗ морфологija жітчанногыс пыр ассыс подувсö сінтаксиса жітласöмыс бостö. Сіҗөн воҗовылö ми таҗö кывжітчöмсö-і відлалам сінтаксиса ковжітлөсҗас пөвсын.

Но та вылын оз-на поҗ сувтны, сувтам-кө, оз-на ло торҗакыв артманногыс гөгөрвоана: Таыс öтдор-на емöс аслыснога кывартман самҗас. Сіҗö лоö гөгөрвоанажык, кор ми торҗакыв формаҗассö ставсö öтщöщ відлалам. Воҗа параграфҗасас ми аҗылым-нин кушöм роль ворсö кыв форма торҗакывҗас жітсигөн, грамматика жітлөсын.

Бостам тащöм примерҗас:

1. Лыҗҗа	вістала	кокала	вольсала
Лыҗҗан	— ан	— ан	— ан
Лыҗҗас	— ас	— ас	— ас
Лыҗҗöма	— öма	— öма	— öма
2. Лыд	віст	кок	воль
Лыҗҗög	вістöс	кокан	вольсöд
Лыда	вістöса	кокана	вольсöда
Лыҗҗыны	віставны	кокавыны	вольсавны
Лыҗҗыс	вістасыс	кокасыс	вольсасыс
Лыҗҗиг	вісталиг	кокалі	вольсалиг
3. Уналыда	вісттор	кокчөр	вольпас
Лыдвылö ¹⁾	вісткоҗд	коккуҗа	вольылыс
Лыда-лыда	віст-ни павіст	кока-кока	воль-воль муні.
Лыҗҗысиг	вісталиг моз	кокасиг моз	вольсалиг тырҗі.

Таҗö торҗакыв виҗҗассö виҗöдалигөн пыр каҗалан, кыҗі торҗа кывҗасыс пöлалöны. Сіҗö пöлалöмыс мунö кыкногөн: öткө, формасö вежігөн вежөртас вежөмлаң, а мөдкө, öтi вежөртас кутöд пыщкын вісталан самсö вежөмлаң.

Сіҗ, лыҗҗа, лыҗҗан, лыҗҗас, лыҗҗöма і с. в., таҗö торҗакыв веҗлалöмас вежөртас кутöдыс пыр öтi колö. Сіҗö вежөртас кутöдыс гартчö лыҗҗыны вежөртас гөгөр.

Мөд виҗас кыв формаыскөд щöщ веҗсö-і кыв вежөртас кутöдыс.

¹⁾ Послелоги с коренными основами пишутся вместе.

Сің-кө, кыв формаыс кык пөлөс. Өтѳыс—кор кыв формасө вежігөн артмө мөд вежөртаса кыв; мөдыс—кор кыв формасө вежігөн вежсө сөмын висталан самыс. Воҗа формајассө шуоны кыввөчан формајасөн, а мөдсө—кыввежлалан формајасөн.

Выл кыв вөчигөн лестујас, герт, мунө кыввөчан форма, а кывјитлөсјас, грамматика јитлөс вөчигөн, лестујас мунө кыввежлалан форма.

Мукөддырјі кыв форманас шуоны-і кывсө җоңнас. Сіјө сек, кор ачыс кылыс аспіас кутө сорҗитан самсө, да ортчөн сулалыс кывсө, лібө ськөд јитчыс кылыслы щөктө бостны аслыссама кывформа, шуам: **ме вистала, витөн мунөны**, с. в. Тајө примерјасас **ме да витөн** накөд јитчыс кывјасыслы щөктөны бостны аслыссама формајас: **ме щөктө бостны воҗа морта форма вистала**, а **витөн**—уналыда форма **мунөны**.

Кыв формаө-жө мөдасны пырны-і торјөн петалана шыјас (җеп, җептын, җептыс; ош, ошкөн, ошкыс).

Таыс өтдор комі сорҗыын колө форматүө-жө пуктыны форматөм форма. Татчө комі сорҗыкылын пырө җоң сорҗыкыв категория (Atribut). Сені сіјө формасө вежө кыв парадокыс, кыв воҗчавоөмыс. Сіҗ:

дөра дөрөм, Куҗ Иван, Геҗ Ваҗ, пызан кок, мөс јур, вөв бөж, сір курыд, курыд сір, пон горш, горш пон, с. в.

1 уҗ. Тајө сорҗыкуҗајасгыс төдмав, кущөм җелучкі инјас емөг гижөдас. Кыҗі поҗө і колө гөгөрвоны гижөдсө? Мыј ескө, те ногөн, көсјылөма гижыгыс виставны, да мыјла сіјө сьлөн абу артмөма?

Аскинас луншөркад гөгөр воисны мијан динө җурмаө оружјөтөм штатскөј паскөма јөз җаңтыра көрҗінајасөн.

Мијанөс јөрталісны каменнөј варуа сарајјасад.
(С. К. Котов).

Бара вылыс заводітчисны равзыны. Шумітны важсасыс јонжыка.

(Самко Ољө).

Ујездувгыс морт сурс мобілізацијаыс пышјалө.

(П. доронін).

Ме җетіна индөм серти најос уғанинас вевтти.

(П. доронин).

§ 4. Кыв форма вежөртас кутөд.

Кор ми виçодалим кыв формајас да торјакыв артман-ног, поçо вөли һеуна гөгөрвоыштны, мыј кылыслөн формаыс ачыс аснас вежөртаса. Герт, кылыслы вежөртассө сетө кыввужыс, но кор торја кыввуж бердө содтысгө кущөмкө форма, сылөн вежөртасыс вежсө.

Бостам көт һекымын пример да виçодавлам, кызи да мыјла вежөртасыс вежсө:

чап	кок	вур	сер
чапав	кокав	вурав	серав
чапышт	кокышт	вурышт	серышт
чапан	кокан	вурыс	серов
чапа	кока	вурыса	сера

Тажө примерјасгыс ми адзам, кызи өтинога кыв форма содтөмөн кылыслөн вежөртасыс вежласө. Формаыслөн ем аслыссама вежөртас. Сижө вежөртасјасыс гөгөрвосөны **ним петкөдланаөн, лбө керан-вөчанлаң мунөмөн, лбө кущөмкө сам петкөдлөмөн**. Бостам көт тащөм формајас: **ав, ышт, өд**. Тажө формајасас зев јона төдчө керөм-вөчөм вежөртасыс. Сижө вежөртассө содтан-кө мөд торја кывлы, көт мед сижө кылыс вөли-і кущөмкө бара-жө аслыссама вежөртаса, сек мијан вьл артмөм кылыс лөө керан-вөчан һима. Сиз, еманһима—**чап, кок, сер**, лбө самһима—**бур** торјакывјас дөрө содтөмөн артмөны керан-вөчан вежөртаса кывјас: **чапав, кокав, бурав**.

Сиз-жө-і формајас: **ан, ыс, өв, өд**. Налөн вежөртасныс зев-жө мичаө төдчө, сижө матысмө еманһим вежөртаслаң. Сижөн најө мукөд торјакывјас дөрө содтигөн сетөны еманһима кывјас, шуам көт: **вурыс, кокан, чапан**.

Кожмөд вежөртаса формајас—сижө самһима вежөртаса формајас. Тан ми примертујө бөстим **а**. Сижө содталғас пыр артмөны самһима вежөртаса торјакывјас: **чапа, кока, сера, вурыса**.

Тази поçо јукны кыввөчан формајаслыс вежөртасјассө.

Но-і кыввежлалан формалөн вежөртасыс оз-жө **быр**. Шуам көт: **ын, ыс, өд, ти, лөн, өс, јас, өс, а, ан, ас**,

ам, анныд, асны, с. в. Тајо став формајасыслөн ем аслыс пөлөс вежортас:

ын (вöрын), **ыс** (ылыс), **öd** (муöd), **ті** (карті) зев бура петкөдлөны ина вежортас, дај иныс быдөнлөн абу öткөжд. **ын** (вöрын) петкөдлө пышкөсса ин; **ыс** (вöрыс) петкөдлө пышкөсса ин-жө, но кытысаң кодкө петө, петкөдчө; **öd** (муöd) indö сещөм ин, кыті кодкө либө мыжкө вермө мунны.

јас, öс (пызанјас, колхозјас, выјөг, јукмөсөг) петкөдлөны лыд, уналыд.

Мукөд формајасыс indöны вöчыс морт вылө да вöчан кад вылө. Најө бара-жө јуксөны вöчыс морт лыд сертїныс: öткалыд петкөдлысјас, да уналыд петкөдлысјас.

Тази позө јукны кыввежлалан формајас вежортасјас сертїныс. Тајө формајаса вежортасјасыс, кызи ми индалим-нын, оз öтнаныс овны, а јитсөны воззанога вежортасјасыскөд: еманім, керөм-вөчөм да самнім вежортасјаскөд.

а, ан, ас петкөдлөны вöчыс мортсө, морт лыдс да вөчан кадсө. Ставныс најө гартчөны кушөмкө керөмө-вөчөм гөгөр. Тајө моментыс зев важнөј, тајө гөгөрвоө-сертї сөмын позө гөгөрвоны торјакывјаслыс јитсөмјасс Торјакывјаслөн јитласөмыс артмө сөмын сїјөн, мыј, шө ам көт, **ын, öд, ті**, с. в. формајасыслөн вежортасныс гөгөрвоө кушөмкө процесс, керөм-вөчөм сертї. Ин п көдлан самсө индалигөн ми сїјө вїставлим-нын. Либө **а, агө-ас**, с. в. формајаслөн вежортасныс јитсө кушөмкө керыет-вөчыс морткөд либө морт лыдкөд, с. в. Форма вежөнтасјасныс јитсөны јорта-јорт костаныс да накөд јитчыс-кыв вежортасныскөд, сөмын сїјөн колө објаснајтпр, формаа торјакывјаслыс јитласөм. Сїјөн і кыв форма вежөртасјассө колө бура мїчаө төдмавны да велөдны, мейдым бура вермим лөсөдлыны гөгөрвоана аслыс вежөртасе-кывјитлөсјас. Сещөм значеңнө кутө кыв форма вежортаа-кутөд.

1 уж. Тајө кујим гижөдторсыс лыдөдө, кодын медуна еманїма, керан-вөчан да самнїма кывјас.

а) Мїча зөзөг, гырыс јусјас

Лебзїсны;

Лун сарїзө, ылі муө

Пышјїсны.

Посні жујас, ғырығ вајас
Кынмісны.
Міча лудјас жежыд лымјөн
Тырісны...
Göd кырнышјас, каша-рака
Колтчісны...

б) Мікітос бостісны
Ас чужан грездыс,
Керкаыс.
Муыскöd, віңыскöd,
Гөтырыскöd, семјаыскöd јукісны.

Мукödлыс мујассө, војтырсө
Ас кіө боставны зілөны,
Медым мі тышкасам,
Вежөрным пемдас мед...
Вајө тас пышјамө!..

Рытміс.
Шондіыс летчіс.
Кымөрјас вежөс.
Кымөрјас гөрдөс.
Щөктісны лыјлыны пішщалыс,
Mödamöd лыјавны.

в) Шуөны: кымөра. Сеъмас!
Шуөны: пемыд-пө. Југдас!
Шуөны: омөль-пө. Јонмас!
Шуөны: уъө-пө. Саъмас!
Шуөны: кулі-пө. Ловъас!
Віңөдлы: көсјөны віны.
Віңөдлө: лептөны черсө.
Віңөдтө: керыштны көсјө.
Віңөдлы, віңөдлы: черыс...
Віңөдлы: вескалі ізјө.

(Ілля Вас).

§ 5. Торјакыв да форма асоціалөн закон.

Комі сорныын емөс зев уна кыв, кодјасөс позө гө-
гөрвоны өтног-і мөдног. Налөн кыв формаыс абу діфе-

ренцируйтчөма, сы сертї-ї став кылыс абу ыференциро-
ваннөй. Сешөм кывјассө өтнанысө шуигөн он вермы
сујны кушөмкө категорїјасө. Но бостан-кө сїјө-жө кыв-
сө да мөдан сїјөс видлавны сорнї пышкын, то быд кыв-
лөн вежөртасыс бура мытчысө. Горнї пышкас быд кыв
петкөдлө ассыс кутөдсө. Сїјө кыв кутөдсө мытчөдлө-
мыс-ї шусө **грамматїка асоциация законөн**. Сїјө закон
сертї торја кылыс пыр асоцируйтчө кушөмкө мукөд кыв-
јаскөд, кодјас пырөны сїјө-жө кыв категорїјаас.

Они вїчөдлам буржыка кызї ыференцированнөй
кывјасыс пыр асоцируйтчөны. Со көт бостам ташөм
прїмерјас¹⁾:

1. **Уз** — шөктана керан-вөчан, да **уз**—ема (чума-
лї вевт). „Med сїјө оз уз“, „Me уз көртала“.

2. **Керас** — өнїја када, өтка лыда, којмөд морта ке-
ран-вөчан, да **керас** — ема (выл пөрөдөмін — новїна).
„Mунїс-da-өд мыјкө керас“, „Керас вылө ветлї шак
вотны“.

3. **Керныс** — инфїнїтїва керан-вөчан, којмөд морта
форма, да **керныс** — ема, којмөд уна морта формын.
„Налы керныс ыемтор да шмонїтөны“, „Керныс на-
лөн кылалөма“. Сїз-жө: **керным** — керан-вөчан, да
керным — ема.

4. **Усөм** — самакыв (ема категорїяыс-жө), да **усөм**—
керан-вөчан. „Усөм суыд тыртөм овлывлө“, „Mїјан
сөдму јорын суыс усөма“.

5. **Четчөмыд** — керан-вөчан, да **четчөмыд** — ема.
„Teјад четчөмыд мөслөнкојд“, „Но, те-їнө четчөмыд-
нын“.

6. **Лун** — ема, да **лун** — кывбөр (форма). **Пу** — ема,
да **пу** — кывбөр (форма), с. в. „Бурлун тенид“, „Бур
лун талун“. „Верөспу тајө менам“, „Шор дорын пу
быдмө“.

¹⁾ Прїмерјассө унжыкө босталам В. А. Молодсов „К грам-
матической классификации слов зырянского языка“ ыгаыс. Сө-
мын зїк шогмытөм прїмерјассө Молодсов ыгаыс („төлыс“ — месяц
„төлыс“ — Elativ от „төл“; лїбө: „көрө бостїс нөр“, с. в.) мї огө
босталө. Сешөм прїмерјас куза выводјассө Молодсовлыс огө-жө
лысөдө вернөјөн.

Ташом кывжасыс емӧс унакождӧс. Таыс кыңзі нӧшта овлоны ӱференцируйтчытӧмӧс-жӧ торја кывжас ӧти кыв категорија пыщкас, шуам:

Омӧль мортыд он-на-і вермы.

Омӧль-кӧ-нын нуис сижӧ-а?

Пӧс киссӧ быттӧ ва.

Пӧс пывсанӧ пыран-да, лысӧмыд быдӧн небзылас.

Туруныс ӱик (сулк) ва.

Ваӧс паскӧмтӧ сорвылад ӧшлан-да, ачыл нарвылӧ кажан.

Гӧгӧр ва, ин-ни берег оз тыдав.

Тажӧ примержасыс асныс петкӧдлӧны, кыңзі сорныкылыс ӱференцируйтӧ апыщкас торжакывжассӧ.

Бокыс пырӧм кывжас асоцируйтчӧны сижӧ-жӧ, кыңзі-і комі торжакывжас. Формаыс налӧн артмӧ не сиж, кыңзі артмыліс важ оланінас, а формасӧ бокыс пырӧм кывжас вежлалӧны комі кыв категоријажас моз-жӧ. Сӧмын Atributa форма рочыс пырӧм кывжасын роч формаыс колӧ. Комі кылас Atributa кыв формаыс абу да сижӧн најӧ колӧ тор-жӧн торјӧдны. Сещӧм кывжасыс шуам: **електрическӧј, вӧл-нӧј, тракторнӧј, заводскӧј, фабричнӧј, интернационалнӧј, советскӧј, партіјнӧј, комсомольскӧј, профсоюзнӧј, с.в.**¹⁾.

Таногӧн асоцируйтчӧны торжакывжас. Сетчӧ-жӧ пырӧ кыв формаыслӧн асоцируйтчӧм. Виӧдлам ӧні формајасыс-лыс асоцируйтчӧмсӧ торјӧн. Сиж:

1. Мортлы, вӧвлы, мӧслы, ыжлы, пыжлы.

2. Нуа, виа, варта, чега, кера, муна.

3. Черыд, пуртыд, керкаыд, картаыд.

Тажӧ став кывжасас ӧтинога формаыс мијанӧс оз торк. Мі тајӧ формасӧ ог асоцируйтӧ кыңзі, шуам кӧт, ташӧм ӧткојд формаа-жӧ кывжаскӧд, кыңзі: **пемыд, кӧзыд, курыд, ӱескыд**, с. в., а асоцирујтам мукӧд формајаскӧд грамматика кутӧд серґыс. Сиж: мортлы, вӧвлы (лы формаыс)— грамматика ногӧн асоцируйтчӧ: мортсаң, вӧвсаң, вӧрсаң, мӧссаң; мортлыс, вӧвлыс, мӧслыс, ыжлыс; мортыс, ыжыс,

1) Форма Atributa с русского языка иногда переносится и на коми корни и основы, например: „јалӧвӧј“. Этот переход особенно заметен в пермяцких диалектах: „гӧрдӧвӧј“, „лӧзӧвӧј“, „чусӧвӧј“ и т. д.

вöлыс, с. в. формајаскөд: Мөдногөнкө шуны: **лы, лыс, саң** да с. в. формајасыс асныс лөсөдөны грамматика форма категория.

Сің-жө-і нуа, виа, варта, чега да с. в. кывјасын а формаыс оз асоцірујтчы, көт шуам, кока, сінма, пела а формакөд, а асоцірујтчө аслыс сама грамматика форма категориякөд: **нуа, нуас, нуан, нуанныд**, с. в. Тақи кыв формајас јуксөны, лөсөдалөны аслыснога форма категорияс. Комі сорнікылын кыв категорияјасыс абу бура диференцірујтчөмаөс. Бостам **а** (сінма, пела, киа), **төм** (сінтөм, пелтөм, коктөм) да мукөд формајас. Тајө формајасыс зев матө асоцірујтөчны ема јывсикасалан формајаскөд: **лөн, лы, өс, көд, төг**. Сіјөн мукөддырји **а, төм** да мукөд формајас сорнікылас матысмөны ема формајас (пафөж јывјас) дорө.

Сің: „Чера, піщала, кучік лазја мунө Гіма Педөр вөрө“. Тајө сорнікучаас **а** формаыслөн функцијаыс пөштө сещөм-жө, кушөм-і, шуам, **өн-лөн** (Instrumental форма), гіжөма-кө вөлі „Черөн, піщалөн, кучік лазјөн мунө Гіма Педөр. **а**-ыслөн да **өн**-ыслөн грамматика кутөдыс зев матын. Сіјөн комі сорнікылас контекстыс јона диференцірујтө ¹⁾ торјакывјассө.“

Сің-кө, кывјасыс кушөм кыв вежөртасјаскөд асоцірујтчөны да формајасыс кушөм форма чукөркөд асоцірујтчөны, најө асныс сетчө-жө пырөны. Најө сіјө кыв **либө** форма категорияас колө сујны. Тақи ескө вөлі сек, кор быд форма да быд торјакывјас зікөң асоцірујтчисны. Но сіјө комі сорні кылын абу. Сені зікөңсө асоціацірујтны да сы серті кывсө диференцірујтны позө сөмын контекст пыщкын. Сытөг формајасыс-ні торјакывјасыс өтнаныс оз диференцірујтчыны. Быд кыв да быд формалөн комі сорнікылын ем аслыс сама относительност. Сіјө относительностыс төдмавсысө, кың мі аңылым-нін, примерјас вылыс, диалектическі кыв сообщество пыщкас—контекстын.

¹⁾ В. А. Молодцов, не доучитывая данное обстоятельство, приходит к ложным выводам. (Например, отсюда-же он обосновывает постановку массы дефисов там, где каждое слово дифференцировано и грамматически увязано с другими словами посредством грамматической связи).

1 уж. Тажö гижöдыввсыс быд торжакывяс гижав аслыс категоріјаа торжа сикасö (емаңим, керан-вöчан, самакыв). Тöдмав быд кывлыс кыввежлалан формасö да бара-жö торжа категоріјасөн чукöрт.

Вöрдорын ужалöм паскалö,
Паскалö пармалөн ердыс.
Трактор-нин швачкöдчö кыскасö,
Јујасöс тыртлывлö керыс.

Кöрт лебач шывкјалö лебалö,
Терыба сынодын вöрö.
Вылісан шöйтчыны летчывлö
Ердылас Коми му шöрö.

Комі му олöмлөн вежсöмыс
Чивјалыс лебачöс кыскö;
Сізі-жö кöзыдыс шоныдлаң
Арјавыв жежыд јус кыссö...

(Лич).

§ 6. Синтаксиса формајас.

Воzza §§-ыс адзылім-нин кушöм ногөн торжакывяс јитсöны кывјитлөсјасö. Сес ми адзылім налыс јитсан принципсö (3 да 4 §§). Сес-жö ми казавлім, кызі öти торжакыв формаөн торжакывяс јорта-јортныскöд јитсöны. Сіјö јитчан формаыс, лібö мöдног-кö шуны, торжакывяс јитлалан форманас пыр овлö кыввежлалан јыв. Кыв вежöртасыс, асоцірујтчан кутöдыс, торжакылыслөн кывјитлөсјасын оз вежлас, а вежласанторнас овлö пыр кыввежлалана кыв-јыв. Сіјö формасö грамматикаын шуöны **синтаксиса формаөн**, лібö **синтаксиса кывјылөн**.

Кывјитлөсјас, ми адзылім-нин, вермöны артмыны-і форматöм кывјасыс. Сек синтаксиса форманас лöө торжакывлөн форматöмлуныс, сіјö вежыснас ми шулім кыввиҕсö, порадоксö. Сіҕ-кö, синтаксиса форматую-жö колö-і кыввиҕсö пуктыны.

Кыв формакојд рол-жö ворсöны јитöдкывјас, кывбөрјас да һекымын торжакывяс мукöд категоріјаыс, код-јаслөн форма кутöдыс кыввежöртас пышкын (ме, те, сіјö; менам, тенад, сылөн; лыдакывјас, да мукöд). Кывбөрјасыс зев матö асоцірујтчöны падеж формајаскöд.

Воңа §-сыс ми каҗавлим нөшта-на өти сінтаксіса нога формајас, кодјас оз мічаа асоцірујтчыны некушөм кыввежлалан формакөд, но вөчөны аслыссама кывјитлөс: Сіјө—шөрөвыјө вошөм формајас, шуам: а (кіа, пельа, шапкаа, с. в.), төм (коктөм, китөм, пельтөм, с. в.) да мукөд. Сешөм формасө ми мөдам шуны сінтаксіс нога **формаөн**, абу тырвыјөна сінтаксіса формајас-да.

Мукөд став формајасыс лоөны сінтаксісавтөм, лібө **морфологіја** формајасөн. Најө кывјитлөс вөчигөн некушөм кутөд оз кутны.

1 уж. Бостө кушөмкө гижөд да корсалө торјакывјасыслыс сінтаксіса формајассө.

II. JUKÖD.

Горњыкывторјас.

§ 7. Граммати́ка категорија.

Аслыссама формаа торјакывлөн вежортас кутöдыс tödмавсö торјакыв торјасыслыс вежортас кутöдсö öтлаöдöмөн. Граммати́каалігөн быд торјакыв петкөдлө либö ематорлыс нім, либö самнога нім, либö керөм-вöчöмлыс нім.

Кöт кушöм комі текст ми огö бостö, мијанлы быдлаыс шедавlöны сещöм кывјас, кодјас оз матысмыны вежортас кутöд кушаныс некушöм, мијан индöм, торјакыв категорија дінö. Бостам кöт тащöм кывјас: лов, вын, ебöс, töд, сач, вежөр, сöкта, ыжта, јöрыш, арлыд, асвыј, вöла, фиво, дöz, іткыл, іччан, јöзвыј, кіпод, кіподтуј, кіла, мылöс, с. в.—вежортас сертїныс тајö кыв котырсыс нїöтї кыв оз матысмы ематор дорö. Тајö абу ематорјас, а ставныс вежортанаторјас. Но вежортас форма сертїныс-кö мöдам тајö кывјассö відлавны, најö ставныс асоцірујтчöны ематорјаскөд. Быд кыв татыс пощö вежлавны ема јывсїкасалана формајасөн, дај унжыкыслөн кыввöчан јылыс ематор вежортаса јывјас, формајас.

Југөр, пемыд, шуров, чукыл, бур, сус, омöл, пж да с. в. кывјасын кыв формаыс еманімлөн, а вежортас кутöдыс самнїма. Тащöм-жö торјакывјаслөн вермас лоннї мöдарö: кор вежортас кутöдыс лöө еманїма, а формаыс мукöд форма категоријаыс, либö некушöм торја форма абу. Секї сїјö вермас самнїма категоријакөд асоцірујтчыны. Самнїма котырсö комі сорнїкылас форма сертїыс да вежортас кутöд сертїыс зев сöкыд торјöдны

мукöд кыв категориясы. Сіжөн најö мукöддырји еманім категориясы оз јукгыны.

Кыв категорияссö тöдмалігөн пыр лоö подулас пуктыны кык тор: öтiкö, кыв вежöртас кутöдсö; мöдкö, кыв форма асоцірујтчöмсö. Выл кывјас артмігөн, мі віставлім-нін, кыв вежöртасыс асоцірујтчö вежöртас категорияскöд, а формаыс асоцірујтчö кыв форма категорияскöд. Сің-кö, налөн некущöм торјалöм воңа кывјасыскöд да формајасыскöд оз лоны. Ставныс најö öтнога кывзакон улын олöны. Сіжөн выл торјакывјасыс-ні боыс пырöм кывјасыс оз јукгыны торја кыв категорияссö.

Горні пыщкөсса кывјас пöвсын оз быд кыв вöч асыс грамматика категория. Мукöд кывјасыс сöмын отсасöны рöзнöј категорияса торјакывјаслы воңавонысö. Сіјö овлö сек, кор кыв формајасыс оз мічаа петкöдлыны налыс воңавоöмсö. Најö шусöны **отсасана кывторјасөн**. Сещöм кывторјассö колö формајас пöвсö сујны. Најö кыв категория оз вöчны.

Воңавоöмыс кывјасыслөн кыкнога. 1) Воңавоöмас, кор öтi кылыс мöд кывулас сулалö, отсасана кывторјыс аслыс сама. Најö шуöны **кывбöрөн** лiбö **содтыссана кылөн** (бöрын, вылын, бердын, дінын, којд, моз, дорын, с. в.). 2) Торјакыв воңавоигас, кöні петкöдлыссö оз улын лiбö вылын сулалöмсö торјакывјыслыс, а налыс јiтсöмсö (сіјö кык торјакылыс јiтсöмнас јiтсöны нöшта-на кущöмкö којмöд торјакывкöд), сек отсасана кывторјыс бара аслыснога. Најö шусöны **јiтöдкывјасөн** (ні, лі, да, і, с. в.).

Таыс öтдор емöс і сещöм кывјас, кодјас оз отсавны-ні оз вöчны аслыссама кыв категория (бара, нöшта, нöштi, зев, с. в.). Најö пырöны урчитана кыв котырö, но мукöд урчитана кывјасыс јона торјалöны. Сетчö-жö колö сујны і ташöм кыв котыр, кöт шум: руз-раз, јiрк-кам.

Но, кöт меd кущöм кывсікасјас да кыв категорияс ез вöвны сорніпыщкын, сорніыс пыр лоö эон чепкојд, кöні быд элемент грамматическі јорта-јортныскöд јiтсöмаöс. Воңын (1 да 2 п.) відлалöм кывјасыд, герт, мунöны торја кыв формајас тујö. Најö петкöдлыны торја кыв

категоріјаса кывјаслыг воґчавоѡмсѡ. Сіјѡн најѡ колѡ суј-ны сінтаксіса формајастујѡ.

1 уж. Тајѡ гижѡдторгыс корсав сещѡм кывторјассѡ, кушѡмјас вылѡ мѡ индалѡм 1 да 2-ѡд пунктын тајѡ §-ас.

Адзѡ гѡтырсѡ і мамсѡ.

Зев паскыд туј куґа

Те дѡнѡ пыравлѡ

Мѡд, сѡлѡм, щѡкыда,

дыр кежѡ ылавлѡ...

Вѡсталин сы јылыг бур.

Велѡдчѡј вылѡґ бура да јона.

Секѡ ґоґѡглы і мортлы коскас сујѡ.

Ог лез сетчѡ пі нѡ ныв,

· Пі нѡ ныв,

Пі нѡ ныв.

(Илла Ваг).

§ 8. Торјакывјас классѡфіцірујтѡм.

Воґґа вѡсталин куґаыс став торјакывјассѡ классѡфіцірујтам, кыв разрадсѡ јуклам. Кыв классѡфікаціја нуѡдѡн медвојдѡр лѡ бостны сінтаксіса подув, прѡнцип. Сы сертѡ став комѡ кывјассѡ поґѡ јукны кујѡм пелѡ. Кывјѡтлѡсјасыс комѡ кылас кык нога. Ѳтѡ пѡлѡс кывјѡтлѡсјас јѡтсѡны форма сертѡныс, а мукѡдыс—порадок сертѡныс. Сесса нѡшта-на емѡс сещѡм торјакывјас, кодјас некушѡм нога кывјѡтлѡс пышкѡ оз пырны. Кывјѡтлѡс пышкас быд торјакыв нуѡ ассыс функціја. Сѡјѡ функціјаыс петкѡдлыгсѡ кывјѡтлѡснас. Воґѡвылас сы јылыг мѡ јонґыка вѡсталам. Ѳнѡ сѡмын каґтыштам, мыј сѡјѡ кывјѡтлѡс функціјаыс мѡдас петкѡдлыны кывјѡтлѡсыслыг вежѡртассѡ. Кывјѡтлѡс вежѡртас сертѡныс бѡрјысгалѡны кыв формајас. Сѡґ-кѡ, мѡд прѡнцип торјакывјас классѡфіцірујтѡн лѡ кыв формајас сертѡныс. Сы сертѡ мѡ став комѡ кывјассѡ јуклам кык гырыс чукѡрѡ: ѡтѡныс—кывјас, кодјаслѡн ем кыввоґчана дај кыввежлалана формајас; мѡдыс—кывјас, кодјаслѡн ем-жѡ кыввоґчан формајасыс, а вежласана формајасыс лѡбѡ ґѡк абу, лѡбѡ сѡјѡ вежласана јылыс сылѡн коластујѡ олѡ да сѡјѡн вермѡ чѡрјыссыны. Бостам кѡт

тащом кывјас: тазікөн, сізікөн, ödjön. Ташом кывјасыслөн жылыс (формаыс) бытто асоцірујтчө падеж формакөд. Но сіјө падеж формаыс кын. Сіјөн сіјө вермө чірјыссыны. Тајө кывјассө-жө поңө вежортассө вежтөг мөднөгөн шуны: тазікө, тазік, тазі, таң; сізік, сізі, сің; ödjö. Сің-кө, тани важ падеж формаыс абу колана. Сіјө вөлі көң ез—зік öткојд. Сіјөн тајө кыв категоріјаыслыс оз поң шуны, мыј најө падеж форма босталөны. Колө шуны, најө падеж формасө оз боставны да оз вежлавны ассыныс јывнысө, а вошталөны, чірјөны сіјөс. Тани оз муң содан процесс, а муно чінан процесс ¹⁾. Сіјө процессыс тајө кыв категоріјаыслыс характернөј. Сіјөн міјан-і лөө кыв форма сертыс став кывјассө јукны сің: öткө—кывјас, көні формаыс (кыввөчана да кыввежлалана) артмө, содө; а мөдкө—көн сіјө-жө формајасыс кынмөны да чірјыссыны.

Тајө кык основнөј принцип кынңыс нөшта-на лөө бостны којмөд, сещом-жө важнөј принцип. Сіјө којмөд принципнас лөө торја кывјасөс вежортас сертыс, асоцірујтчан категоріјајас сертыныс јуклөм. Сы серті мі став кывсө јуклам кујім гырыс чукөрө:

- 1) кывјас, кодјас асоцірујтчөны керөм-вөчөмјаскөд;
- 2) кывјас, кодјас асоцірујтчөны ематорјаскөд;
- 3) кывјас, кодјас асоцірујтчөны аслыспөлөс самјаскөд.

¹⁾ В имеющихся курсах коми грамматики процесс сокращения суффиксальных частей в наречиях языка коми не отмечен. Только частично он был подмечен в грамматике Разманова И. И.—„Коми Кыв“—Коми издательство 1930 г.. В курсах же В. А. Молодцова, М. А. Молодцовой и Лыткина В. И. категория наречий представлена как категория со словоизменительными (падежными и притяжательными и т. д.) суффиксами. Будучи последовательными, указанным авторам надо было бы их причислить к имени существительному. В этом их несоответствие. Говоря о наречиях в коми языке, именно надо подчеркивать не положительный процесс образования суффиксов, а подчеркивать роль наречий в синтаксическом масштабе и процесс отмирания суффиксальных остатков, как отрицательный первому явлению процесс. Это в наречиях коми языка является единственным критерием для выделения их в самостоятельную грамматическую категорию.

Сіјө самыс вермас, герт, кыкнога лоны: өтiкө—ематорјаслөн сам; а мөдкө—керөм-вөчөмлөн сам. Мі сіңі-і јуклам.

Тажө став принципјас сертыс мі лөсөдалам һөл пөлөс сорныкывтор (части речи) катөгоріја:

1. **Кадакыв (керан-вөчан)**
2. **Емаһим**
3. **Урчитан**
4. **Сорныкосткыв**

Тажө һөл катөгоріја костас јуксө став комі сорны пыщкөсса кывјасыс, кывөктөдыс. Кущөм кывјас-һө мі мөдам шуны кадакывнас, лiбө емаһимнас? Вот сіјө өни мiчажыка-і оформітам.

Кадакывјасөн (керан-вөчан) мі мөдам шуны сещөм кывјас, кодјас јiтсөны кывјiтлөс вөчан һөгөн; кодјаслөн ем кыввөчана да кыввежлалана формајас, а сіјө формајасыслөн артман процессыс содөмлаһ мунө; да кодјас асоцірујтчөны керөм-вөчөм вежөртаса катөгоріја-јаскөд.

Кадакывјас јуксөны кык пелө. **Өтыс вежласан формаа.** Сіјө формаыс асоцірујтчө:

- а) морта формакөд,
- б) кад петкөдлан формакөд,
- в) лыд петкөдлан формакөд.

Кујимнан формаыс вермас лоны согсана да соггытөм нога. Тајө формајасыс вермасны лоны сiнтаксіса (кывјiтлөс вөчана) формаөн-і сiнтаксістөм формаөн.

Мөдыс **iнфиңитив формаа.** Тајө унжыкыссө сiнтаксістөм формаа, сөмын морта формаыс сiнтаксіса.

Вежласана формаа кадакывјасыс петкөдлөны керөм-вөчөмлыс процессө, а iнфиңитив формаа кадакыв петкөдлө керөм-вөчөмсө сің, кың-і ем.

Таңи төдмөдчыссө кадакыв катөгоріја.

Емаһимөн мі мөдам шуны сещөм кывјас, кодјас:

- а) јiтлавсөны кывјiтлөс, кыввиң вөчанногөн;
- б) кутөны форма артман процесса кыввөчан да кыв-вежлалан формајас;
- в) асоцірујтчөны ематор катөгоріјакөд.

Емаһим, кың-і кадакыв, јуксө кык гырыс чукөрө. **Өтыс—вежласан јыла емакывјас.** Налөн өвлө:

- а) пафез форма,
- б) лыд форма,
- в) морта форма.

(Морта формаыс вермас лоны уна лыда-і отка лыда, дај оті морта да коллектива—уна морта).

Вежласан формаа емаңымыс асоцірујтчо ематор категоријакөд, но вермөны асоцірујтчыны ематор самкөд. Сек најө пыр лооны либө форматөмөс, либө посессивној формааөс.

Мөдыс—**форматөм емаңымјас**. Сек најө пыр асоцірујтчөны ематор сам категоријакөд. Тајө чукөрсө шуоны **һимтанөн** либө **самһима кывјасөн**.

Самһима кывјасыс пыр јитсөны грамматика виҗ вөчан нога кывјитлөсө.

Емаңымыс-жө вермас лоны һимвежтаса да лыд петкөдлан вежөртаса.

Урчитанаөн ми шуам сещөм кывјас, кодјас унжыкысө јитсөны грамматика виҗ вөчан ногөн, да кодјаслөн кыв форма артман процессыс муно чинөмлаң, чирјысөмлаң, да кодјас асоцірујтчөны керөм-вөчөм сам категоријакөд. Һекумын урчитана кыв јитсө самһим моз-жө да петкөдлө ематорјасыс сам.

Урчитана кывјасыс вежөртас серҗиныс јуксөны кык пелө: отыс **урчитана I** (сиҗ, таҗ, тан, өдјө), мөдыс—**урчитана II** (руз-раз, швучка-швачка, јирка-кама, туш-таш, гашкө, зев, с. в.).

Урчитана II-ыс зев матө матысмө сорҗикост кывјас категорија дорө¹⁾.

Сорҗикосткывјаснас ми шуам сещөм кывјас, кодјас петкөдлөны кушөмкө сөлөм кылөм, но һекушөм формаө-һи һекушөм кывјитлөсө оз пырны. На бердө зев матысмөны урчитана II категорија (герт, гашкө, руз-раз, с. в.).

¹⁾ Лыткин В. И. в своей книге „Материалы по коми грамматике, наречия II группы (руз-раз, јирк-кам и т. д.) определено относит к междометиям (сорҗикосткывјасө). По моему, эти слова по своей смысловой ассоциации относятся к категории наречий. Для них характерен признак действия. Синтаксическая роль вытекает из их содержания.

Тази колё классифицируйтны став торја кывжассё. Му-
көд кывторјас, кодјас шедавлёны сорныын, некушом
сорныкывтор чукөр оз вöчны, дај најö оз поз торјакыв-
тујö пуктыны. Најö колё лыдыны форматужö да накөд
щöщ и видлавны. Сижөн ми тајö, кыв классификацияалігөн,
ег-і видлалö.

1 уж. Тајö гижөд вывгыс торјакывжассё јуклы мијан
лөсөдөм принципјас серти да классифицируйт.

Вөрлезан уж торкалöмыс сетöма судö.

Кардор. (Гевроста, 28). Вөрлезан уж торкөмыс чөв-
тöма ужвылыс да сетöма судö Павлыно-Виноградовскöј
вөрпромхозса директорöс, Лоховöс, да Пинежскöј вөрпром-
хозса директорöс Вологдинöс. Павлыно-Виноградскöј вөр-
промхозыс окружкомса уполномоченнöј Назаров-Амур-
скејöс омöла ужалöмыс бөр корöма.

Окружком щöктис јанвар 10-длун кежö тајö индөм
кык вөрпромхозлы тыртны календарнöј заданнöнысö,
прөверитны да бырөдны гөл да шөркода олыс крестана
вылö экономическöј вождествіјö примитöмсö да таыс мы-
жажассö сетны судö.

Та куза „Правда Севера“ газетын со мыј гижöны:
Окружком бјуролөн шуöмыс сіңсö вескыд, сöмын көзай-
ственникјаскөд вывтижык чорыда вöчöма. Көнi омöла
ужалö вөрпромхозса директор, сыыс щöщ мыжа мыјешкө
рајкомса секретар. Ми адзам—којмөд директорöс-нын
чөвтисны ужвывгыс, а рајкомса секретарöс нiөтiөс-на ез
чөвтны.

(„Југыд туј“ газетыс).

Горжакыяс классифицирујтом
(Горњикывторјас).

Кывјитгдс арт-мѳм сереѳыс	Кывјитгдс вѳчанногѳн јтгычс кывјас	Грамматика јтгдсѳ пыртѳм кывјас		
Кывјыв да јыв-сикасагѳм сереѳыс	Кывјас, кодјасгѳн ем кыввѳча-на да вежлалана формајас	Кывјас, кодјасгѳн ем сѳмын кыввѳчан форма, дај сјѳ-нѳн чрјысѳѳ.		
Кыв категорја сереѳыс	Грамматика еѳементјас, кодјас ассоцирујтѳны грамматика категорјајаскѳд			
Кыв категорја		Керѳм-вѳчѳм	Ематор	Ематорјасгѳн сам
Сјнтаксіса да	Када кыв (керан-вѳчан)	Еманѳм 1. Посејеѳвнѳј формаа 2. Форматѳм	Сорњикосткыв	
Сјнтаксістѳм формаа				1. Kada da морта јывјас 2. Лыда формаа 3. Инѳиѳѳив морта форма
Сјнтаксістѳм формаа	Када кыв (керан-вѳчан)	Еманѳм	Урчѳтана II.	
				1. Инѳиѳѳив (основнѳј формаыс „ны“)
		Нѳмтан (самѳтѳм)		

III. JUKÖd.

Кывјітлӧс формајас.

§ 9. Горныкуға артмӧм.

Воґыс ми аґылым-нын кушӧм кыв категорияјас емӧс. Сес каґалим кык елемент, кодыґ петалӧны, пӧлалӧны мукӧд кыв категорияјасыс. Ӧти элементыс (чукӧрыс) пыр петкӧдлӧ ематор ным, а мӧдыс — керӧм-вӧчӧм. На чукӧрыс пӧлалӧны і мукӧд грамматическӧј кыв категорияјасыс (нымтан, самным, урчитана, с. в.). Став кылыс, тыдалӧ, сійӧ кык основнӧј категорияас ґиференцирујтчӧмаӧс зев-нын важӧн, мӧдарӧ-кӧ шуны: еманым да керӧм-вӧчӧм нымслӧн ґиференцијаыс мунӧма зев-нын важӧн. Тыдалӧ, најӧ ґиференцирујтчӧмаӧс важӧнжык урчитана категория ґиференцирујтчӧмыс.

Еманым да керӧм-вӧчӧм нымкостас ґиференција мунан вопросыс не сымда грамматическӧј, мыјта культурно-историческӧј. Меґым бура, мичаа тӧдмасны кыґи сійӧ лоі, меґумыс, колӧ бура тӧдмасны социалнӧј культура паскалӧмыскӧд, шуам кӧт кыґи воґа мортис (зев важја олыгыс) каґалис ассыс ужалӧмсӧ, олӧмсӧ. Сійӧ каґалиґас, герт, артмис-і каґалӧмторјислӧн нымис.

Но ӧни мијанӧс оз сійӧ интересујт, а интересујтӧ мӧдтор—кыґи артмисны ӧнија сорныкуґајас, вистовтасјас. Тајӧ вопросыс зев матын сулалӧ воґаыскӧд—еманым да керӧм-вӧчӧм нима ґиференцирујтчӧмыскӧд. Онија сорныґас. Сорныкуґаыґи (вистовтасыс), унжынысӧ артмӧс кыґи сорныґас (веманомыґи) тӧс олоставлајтчӧ (керан вӧнан нымислӧн) грамматикаыґи сертӧ-кӧ цуны: сорныкуґаныс артмӧ

сек, кор воҗчавајодчысәо ема да кадакыв. Најо сопоставлајтәмсә ми і восприімајтам сорныкуҗа пыдґыс, најо сопоставлајтигән заводитчысәо өнија мортлән вежортана процессы. Герт, өнисә-нын сижә сетчә паскалөма да разнәј сикасә диференцирујтчөма, мыј артмөмаос зев уна сикаса вежортана ног да грамматика (формаа) разрадјас. Но кор ми сорнитам грамматика сорныкуҗа јылыс, сек медвоҗа признакујас мијан пыр лоө бостны ема да кадакыв воҗчавоөдалөмсә.

Сижә кыкнан грамматика категоріјаыс став сорныкуҗасә јукөны кык пелө, кык полусә. Ема гөгөр јитчө өти полусыс, а кадакыв гөгөр јитчө мөд полусыс. Налән воҗчавоөмыс і ем сорныкуҗаыс.

Гашкө, мөдасны шуны, мыј гижөд вылын да сорныкылын сорныкуҗајасыс емөс-і өти кывјаөс, өти кылән висталанаөс. Шуасны: көн-нө сен полусјасыс?

Сижәјасөс төдмалөм куҗа бостлам пример. Со кызі гижө Тима Вең ас гижөдас:

Пемыд... Көзыд... Лымјөн тыртө,—
Ывлавылын ыжыд төв.
Лымсә посвоҗасә пыртө.
Помса камгө оҗөспөв...

Видлалам тајө примерсә. Мыј ем тан, і кызі мунө Тима Вең јурвежөрын сорныкуҗа артмөмыс. Пемыд-пө, лбө: көзыд-пө, лбө: лымјөн тыртө-пө! А код-нө, көні пемыд, көзыд і с. в? Сижә торјыс, герт, гижыс вежөрас ем, а гижөд вылас сижә абу петкөдлөма. Тани сөмын петкөдлысәо сижә торјыслыс, кодјылыс көсјө сорнитны гижыс, олансамлунсә (состояние), лбө сылыс вөчансамлунсә (действие).

Быдлунја сорныын таҗтө унаыс лолө. Шуам көт: вужөны кыкөн пыжөн Ежва вомөн. Öткыс-і шуө: „Аттө. кушөм гыа!“ Мөдыс—„Гыа-тај!“ Тајө сорныыс, герт, кыкнан сорнитысјасыслы вөлі гөгөрвоана. Најө мөвпалисны: „көні коді“ гыа. Најө ва вылынөс вөліны, сижә на вежөрын сизі-і вежөрмөма, оз весіг ков сы јылыс-і виставнысә. Сизі-жө, кор гижыс гижө: „Пемыд... Көзыд... Лымјөн тыртө...“—сижә сылы аслыс гөгөрвоана, дај лыдґысыс мортыс шөщ-жө сы моз гөгөрвоө. Тајө кывјасыс олансамлунсә

да вöчансамлунсö ас пыщканыс кутöны, сijö кывјасыс вöчансамлуна да олансамлуна кутöдаöс.

Сещöм кутöда кывјасыс морт сорниас тырдонаöс, асвыјонаöс. Сijö кывјас гөгöрыс вермö артмыны вежöртана процессыс сорниас, куш на гөгöр вермö гартчыны сорникузаыс. Сорникуза пыщкас сещöм асвыјона кывсö ми мöдам шуны **вiстöн**.

Но-öд вежöртана процессыс, ми тöдам, вермас мунны сöмын кушöмкö кык элемент öтлаöдлöмөн. Воңа примерјасыс ми каңавлим-нин, мыј сijö кыкнан элементсö поңö-и не шуны. Но сijö поңö вöчны сöмын сек, кор мöд элементыс сорнитысјас дорас сулалö, либö зев кокнида важ асоцијаалöм серти гөгöрвосö. Сijö-кө оз ло, а сijö унжыкыссö сорнитигөн оз овлы, сек кыкнан элементыс зик коланаторјас быд вiстовтасын, быд сорникузаын. Сijön-и сещöм сорникузајасыс, кың „Пемыд... Көзыд... Лымјөн тыртö“, лоöны исклучеңнöјаскодöс.

Öти элементсö ми пасјим-нин, сijö—**вiст**. А мöдсö, кодi вiстыслы сопоставлајтчыссö, вiçöдлам примерјас куза. Со көт бостам тащöм пример:

Печкö пöчö... Чöрсыс швыргö.

Ме сен вöча сумöд доз.

Керка вылын жбырган жбыргö,

Карта сајын шувгö коз.

(Тiма Вең).

Быд вiстовтасын тани ем аслас **вiст**. Сы гөгöр гартчö, гөрдзассö сорныс. Но сijö гөрдзасöмыс мунö вiстсö мöд элементкөд јитлöмөн, најö кыкнансö воңаваöдлöмөн.

Сиң, меддвоңа вiстовтасыс ми вiстнас бостам **печкö**, а мöд элементнас—**пöчö**; мöд вiстовтасыс вiстнас бостам **швыргö**, а мöд элементнас—**чöрсыс**; којмöдсыс—**вöча** да **ме**; нöлöдсыс—**жбыргö** да **жбырган**, с. в. Сijö мöд элементсö, кодi öтлаасö вiстыскöд да код гөгöр гартчö сорнивежöртасыс вiстовтасас, ми мöдам шуны **јураöн**.

Вiстыс-кө петкөдлö олöмсамлунсö либö вöчансамлунсö, **јураыс** индö кодi сijö олöмсамлунсö либö вöчансамлунсö кутö.

Сіҕ-кө, быд вистовтас, сорнікуҕа, позё јукны кык полусө. Өтi полусыс јура улын, а мөд полусыс вист улын. Сіјө кык полус јітсөмсыс-і лоө, артмө сорнікуҕа-ыс. Таҕи мiјан мөдiс артмыны сорнікуҕа јылыс вежөртөм. Өнi воҕҕа сорнікуҕа төдмөстчөдөмыс векһаммис, топыд-жык, но төдчанажык лоi.

Воҕө мi вуҕам індөм полусјассө өтлаөдөм төдмалөмө. Тани сөмын нiмтам налыс јітсөмногсө. Вистовтасын, кор јітсөны кык полусса кывјас—јураыс-і вистыс, сіјө јітсансамсө шуөны вистөса јітлөсөн. Сіјө јітлөссан завоҕитчыссө өнiја грамматическөј сорнікуҕа.

§ 10. Вистөса јітлөс.

Вистовса план сертi **Сыктывкар пөрө** промыш-леннөј карө.

(Ордым).

Шондікөд өтi кадө **сајдмис Јогор.**

(П. Ген).

**Петө шондi,
Војму јургө...
Сајдмис парма,
Ловзис јаг...**

(Выл Паш).

Һекор-на пөлјас ез төдлыны ташөм скодјассө. **Зерыс кобөма. Сынөд сеҕдiс. Төвныр локыс чашјө** шыласөм јенеж, һещкө лестукјас вылө.

(П. Ген).

Мi аслыным агным-жө перјалим гу.
Мi kodјим-һин, ештіс-һин сіјө.

(Ильла Вас).

Тажө примерјасас быд сорнікуҕаын вистөса јітлөссө сөджыка гiжөма. Примерјасас со кущөм кывјас вөчөны јітлөс ҕiпсө: 1) **Сыктывкар пөрө**; 2) **сајдмис Јогор**; 3) **петө шондi**; 4) **Војму јургө**; 5) **сајдмис парма**; 6) **ловзис јаг**; 7) **зерыс кобөма**; 8) **сынөд сеҕдiс**; 9) **төвныр чашјө, һещкө.**

Форма сертiыс-кө вiҕөдлам тајө кывјітлөсјассыс торја элементјассө, пыр усө сiнулө, мыј өтi жынјас пыр ема-һiма кыв категорiја Nominativ. формаын: Сыктывкар, Јогор, шондi, Војму, парма, с. в.

Nominativ формаыс мукöд примерас сетöма уна лыдын, либö морта формаын (зерыс). Уна лыда формаыс кыкнан жітлöс элементыслөн öткөйд. Сіјөн міјан позö шуны, мыј вистöса жітлöсын вермасны öткөйдасны лыда формаөн (пöлјас ез тöдлыны). Морта формаыс тани некушöм роль оз ворс.

Мöд элементыс тајö кывжітлöсас пыр керан-вöчан (кадакыв). Сылөн формаыс вермас, тыдалö, лоны быдса-ма ногаыс, став морта формаыс, соссана-і соссантöм.

Сіз-кö, вистöса кывжітлöслыс формула мі вермам тајі виставны: **вистöса кывжітлöс** пыр артмö Nominativ формаа еманім да морта формаа кадакыв категоріјаыс.

Кутöдыс (значение) налөн вермас лоны уна нога¹⁾, шуам:

1. **Ематор да сылөн керöм-вöчöм.** (Сыктывкар пöрö, Војму јургö, пöлјас ез тöдлыны, ловчис јаг, с. в.).

2. **Ематор да сылөн олансамлуныс** (состояние). (Јурöј висö, пощыс пöрöма, палто öшалö, с. в.).

3. **Ематор да сывылын вöчсöм керöм-вöчöм.** (Сынöдыс сездис, ізкі сіздысис, кокыс керыштчис, пескыс поткөдлысис, керјыс кылөдчысис, с. в.).

4. **Самтор да сылөн петкөдчöм.** (Нумыс петис(?), бурыд вермас, мича-мичыс мичмалö, локыс пöртмасö).

5. **Јавленьö да сылөн вöчсöмыс.** (Кос мунö, војна кысö, пöжар паскалі, чардби вірдалö, с. в.).

6. **Олансамлун да сылөн петкөдчöмыс.** (Висöм дөзмөдö, дојмөм јонтö, озырлун јöјмөдö, шог бостис).

І уж. Тајö гижөд вывгыс корсав вистöса жітлöсјас. Тöдмав налыс жітчан формасö да пасјы быд сорнікуча бöрын жітчан формуласö. Тöдмав быд сіјö жітлöсјаслыс кутöдсö да пасјав сорнікуча бөрвылас-жö.

Вој колі.

Асыв воіс.

Гажа шонді петис—

Ҷірдалö.

¹⁾ Некоторые примеры берем из книги В. А. Молодцова „К грамматической классификации слов зырянского языка“, стр. 111 и 112, Устьсысьольск. 1929 г. Коми Изд.

Коњорјас, вежөртөм војтыр,
 Виқөдөны:
 Окоп вылын, ыбын,
 Лым вылын,
 Вирпиын тырыс
 Кујдөны.
 Мукөдыс кулөма,
 Мукөдыс ловја-на,
 Вөрө-на.
 Ружтөны, бөрдөны,
 Женмөс-і сарөс,
 Ајнысө, мамнысө,
 Аснысө
 Јорөны...
 Јур вестас кырнышјас
 Кыщлалөны,
 Бергалөны,
 Радлөны, качјалөны...
 Косасіг тырјі
 Летчөны муө.

(Ілла Вағ).

Вістөса жітлөсыс быд сорныкузаын, көні сіјө жітлөсыс ем, лоө медвына, медјон централнөј жітлөсөн. А **вістыс** (сказуемое) лоө медшөрсә кылөн, код гөгөр гартчөны став мукөд кывјасыс. Сіјөн мі-і бөгтчим торја кывјаслыс жітчөмјассө відлавны вістөса жітлөссә. Медвојдөр, герт, вістыскөд жітчө Nominativ формаа еманім. Сіјө мі казалим-нын тајө да воzza §§-сыс. Оні віқөдалам воzө—кызі мукөд жітчөмјас овлөны.

§ 11. Індөм формаа жітлөс.

Медвојдөр віқөдлам індөм формаа жітлөс чукөрыс індөм пафеж формаа жітлөсјас.

Некущөм **ужыс** ог повзөј—ставным мед вөлім бригада.

(Н. Віттор).

Пемыд вөрыс петісны најө. Морөсөзныс лым...

(Пед. Ген).

Өшiңјасын өшалоны жежыд занавесјас.

Павлин пукало пызан сајын.

(П. Ген).

Міјанос оз жугод шог...

Озырлы оз-нын сур нарфитчан маст--

Ог лоо казакон сылы.

(Пармазон).

Став ужсо лезоны

Машина выло.

Тракторыс колхозо

Воо-нын кыло.

(Б. Олюксан).

Падеж формаа жітлөсыс лоо сек, кор жітсө кадакыв падеж форма емаңимкөд (вермас, герт, падеж формаыс лоны-і самңима, либө нїмвежтаса кывјас бөрын). Тајо примерјасас сіјө жітсөмсө-і петкөдлөма: ужыс ог повѣој, вөрыс петісны, өшiңјасын өшалоны, міјанос оз жугод, ог лоо казакон, колхозо воо-нын.

Тајо примерјас вывсыс ми асдам, кызі падеж формаыс жітө сіјө форма кывсө кадакылыккөд. Кадакылыслөн вермас формаыс лоны кушом колө (герт, кушом сылы присушсөј), а падеж формасө вежны сіјө кывјасыслыс оз поѣ. Быд торја жітлөсын падеж формаыс чорѣома. Сіјос вежны мөд падеж форма выло оз поѣ, вежан-кө, сек сорни вежөртасыс вежсө. Грамматикаын тајо жітлөсногыс шусө **indöda жітлөсөн** (управление). Индалыс кылыс тан лоо кадакыв (ог повѣој, петісны, өшалоны, оз жугод; ог лоо, воо-нын), а indöm формаыс—падеж форма. Сің-кө, indöda кылыс емаңим (ужыс, вөрыс, өшiңјасын, міјанос, казакон, колхозо). Nominativ формаыс абу зік падеж форма, сылөн, өтікө, формаыс абу (нолевая, корневая форма), мөдкө, сіјө оз сувт вистовтасас (в предложении) indöda форматујө. Сөмын оз ков соравлыны Nominativ формаыс-көд Accusativ нулевөј форма. Сек Accusativ-ыс Nominativ-моз-жө куш кыввујја либө кывдинма.

Indöda жітлөсыс уна пөлөс. Вермас лоны индалыс кыв пыдфыс емаңим:

Художествоа літературалөн паскыджык мөг-
јасыс.

Коңорјас, вежөртөм војтыр,
 Віçодөны:
 Окоп вылын, ыбын,
 Лым вылын,
 Вірпіын тырыс
 Кујлөны.
 Мукөдыс кулөма,
 Мукөдыс ловја-на,
 Вөрө-на.
 Ружтөны, бөрдөны,
 Женмөс-і сарөс,
 Ајнысө, мамнысө,
 Аснысө
 Јорөны...
 Јур вестас кырнышјас
 Кыщлалөны,
 Бергалөны,
 Радлөны, качјалөны...
 Косасіг тырјі
 Летчөны муө.

(Іяла Ваг).

Віçтөса жітлөсыс быд сорнікузаын, көні сіјө жітлөсыс ем, лоө медвына, медјон централнөј жітлөсөн. А **вістыс** (сказуемое) лоө медшөрсә кылөн, код гөгөр гартчөны став мукөд кывјасыс. Сіјөн мі-і бостчім торја кывјаслыс жітчөмјассө відлавны віçтөса жітлөссәнь. Медвојдөр, герт, вістыскөд жітчө Nominativ формаа еманім. Сіјө мі качалім-нін тајө да воzza §§-сыс. Өні віçодалам воzө—кызі мукөд жітчөмјас овлөны.

§ 11. Індөм формаа жітлөс.

Медвојдөр віçодлам індөм формаа жітлөс чукөрыс індөм пафөж формаа жітлөсјас.

Некущөм ужыс ог повзөј—ставным мед волим брігада.

(Н. Віттор).

Пемыд вөрыс петісны најө. Морөсөңныс лым...

(Пед. Гең).

Өшіңжасын өшалоны жежыд занавесјас.

Павлын пукало пызан сајын.

(П. Ген).

Міжанос оз жугод шог...

Озырлы оз-нын сур нарғитчан маст...

Ог лоо казакон сылы.

(Пармазон).

Став ужсо лезоны

Машина выло.

Тракторыс колхозо

Воо-нын кыло.

(Б. Олксан).

Падеж формаа жітлөсыс лоо сек, кор жітсө кадакыв падеж форма еманімкөд (вермас, герт, падеж формаыс лоны-і самніма, лібө нымвежтаса кывјас бөрын). Тајо примерјасас сіјө жітсөмсө-і петкөдлөма: ужыс ог повчөј, вөрыс петісны, өшіңжасын өшалоны, міжанос оз жугод, ог лоо казакон, колхозо воо-нын.

Тајо примерјас вывсыс мі аңзам, кызі падеж формаыс жітө сіјө форма кывсө кадакылыскөд. Кадакылыслөн вермас формаыс лоны кушөм колө (герт, кушөм сылы прісушщөј), а падеж формасө вежны сіјө кывјасыслыс оз повч. Быд торја жітлөсын падеж формаыс чорчөма. Сіјөс вежны мөд падеж форма выло оз повч, вежан-кө, сек сор-ні вежөртасыс вежсө. Грамматикаын тајо жітлөсногыс шусө **індөда жітлөсөн** (управление). Індалыс кылыс тан лоо кадакыв (ог повчөј, петісны, өшалоны, оз жугод, ог лоо, воо-нын), а індөм формаыс—падеж форма. Сің-кө, індөда кылыс еманім (ужыс, вөрыс, өшіңжасын, міжанос, казакон, колхозо). Nominativ формаыс абу зік падеж форма, сылөн, өтікө, формаыс абу (нолевая, корневая форма), мөдкө, сіјө оз сувт вистовтасас (в предложении) індөда форматүјө. Сөмын оз ков соравлыны Nominativ формаыс-көд Accusativ нулевөј форма. Сек Accusativ-ыс Nominativ-моз-жө куш кыввужја лібө кывдінма.

Індөда жітлөсыс уна пөлөс. Вермас лоны індалыс кыв шыңғыс еманім:

Художествоа **літературалөн** паскыңдық **мог-јасыс.**

Kodi oz töd **Торлоповлыс овмӧс**.

(Шыладорса Миш).

Керенскежлӧн бандажасыс сулалсны Петроград дорын.

Антонов жорт кутис вӱставлыны **операцӱжалыс плансӧ**.

Тажӧ примержасын индалыс кывнас лоӧны емаӧима кывжас-жӧ (**бандажасыс, могжасыс, олӧм, плансӧ**), а indӧda кывжасыс падеж формаа емаӧимжас-жӧ. **Лӱтературалӧн** — емаӧим Adessiv формаа, сещӧм-жӧ **Керенскежлӧн**, а **Торлоповлыс** да **операцӱжалыс** — лоӧны емаӧимжас Ablativ формаа. Мукӧд падеж формажасыс тазӱкӧнсӧ оз ставныс жӱтчавны¹⁾. Тажӧ жӱтлӧсногсӧ ми мӧдам шуны **ема-indӧda жӱтлӧсӧн** (именное управление), а возза формасӧ, кор индалыс кылыс кадакыв, мӧдам нӱмтыны **кадакыв-indӧda жӱтлӧсӧн**. Сӱз-кӧ, миӱан indӧda жӱтлӧс пыщгыс шеди кыкнога жӱтлӧс: ӧтикӧ—ема indӧda жӱтлӧс, кор индалыс кылыс емаӧим-жӧ; а мӧдкӧ—кадакыв indӧda жӱтлӧс, кор индалыс кывнас сулалӧ кадакыв.

Кыкнаннога indӧda жӱтлӧсыс вермас лоны оз сӧмын куш падеж формаа, но-и морта падеж формаа и кывбӧра (с послелогом) падеж формаа. Ӑни вӱзӧдлам сӱжӧс примержас вылыс.

а) Кадакыв indӧda жӱтлӧсжас.

1. Allativ формаа жӱтсӧм:

Кор **Мажаковскежлы** лӱбӧ **Асејевлы** подражајтны **кӧс-жам**, колӧ бура гӧгӧрвоны налыс кывбур течанногсӧ.

(Н. Вӱттор).

Весӱг **Мӱтӱтыдлы** гажтӧм лоӱ.

(С. Ӑлӧ).

¹⁾ Собственно, именная связь управления в зырянском языке может быть выражена в форме Adessiva, Ablativa, Consecutiva. Остальные падежные формы связи именного управления с именными словами не составляют. При чем следует указать, что форма падежа Adessiv не входит в связь глагольного управления.

Быд сикаса художествоа література ләсәдсыссә уна
јөзлы (массалы) пөлзүтчөм вылө.

(Н. Виттор)

Пышкај вөчө... піјаныслы поз.
Бөр крестаналы јон отсөг сетө.
Тажө гіжа тіјанлы,
Сөлөмшөр нывпіјанлы.
Бурсіа комі комсомоллы.

(Ф. Вен)

2. Ablativ формаа јітсөм:

Мыј жылыс јургісны, пармалыс јуалөј...

(Л. Ла Вас)

Чавкан пөжіс колкөс менсым.

(Ф. Вен).

Ҷор јура вөрпуыс важ,
Комілыс төдө шог-гаж.

(Л. Ла Вас).

3. Approximativ формаа јітсөм:

Бергөдчіс Мітіт пызан дорыс өшіңлаң.

(С. Олө).

Бара-һин кыссөны, кајөны карлаң.

(С. В. I.)

Ежва рытивлаң нуө ассыс васө.

(С. В. I.).

Вөрбердлаң пышјісны ставныс да мјјанлаң мөдісны
кырсыны пулеметыс.

(I. P.).

4. Consecutiv формаа јітсөм:

Уналы төртөмла, Ҷескыдла бөр петавны лөі.

(Ф. Вен).

Муыс кіҶерміс щөкыда зерөмла.

(С. Олө).

Пудојдјөн Геркокөд өдјөн
Мі турунла ветлам.

(I. P.).

5. Inessiv формаа јітсөм:

Тулысын пөткајас војвылө лебісны.

(Ф. Вен).

Коркө кокас кыскө іңас,
Коркө ваяё вомас гөн...

(Ғ. Вен).

Важысан куз вөра пармаөј
Војвылын увгіс лок төвкөд.

(Ліч).

Кушкыраса, чевраса дојдпыдөсын.

(С. Јогор).

6. Elativ формаа жітсөм:

Жалпырыс на жылыс аслыс сің мөвпаліс.

Лунтыр ноксөмыс оз дугдыв.

Рытладор расвылыс көк горзөм нораа кылө.

(Ғ. Вен).

Пурјас вылыс гажа сьлөм шы кывлывлан.

(І. Р).

Мөвпалө важ олөм жылыс да выль олөм жылыс.

(Ордым).

Пармаыс, пышкөссыс, морөссыс, сөлөмсыс

Жывгыны, візувтны сыланкыв мөдөдчіс.

(Ілла Вас).

Бергөдчіс пызан дорыс өшіңлан, візөдліс ывла ывлө.

(Ордым).

Шоналі ловшыыс сынөд.

(Ғ. Вен.)

7. Egressiv формаа жітсөм:

Маж бөрсид локтө турун нөбјөн јуң.

Ульөвкојд кебыд төв лунвывсаң пөлтө.

Көзид ру кыпөдө јукмөссаң, лечид төв орөдө
војвывсаң.

Јаг озын слудасаң ју куза тыдалө ылөз.

Вылісаң, јенежсаң сунгысө увлаң

Гус борда Варыш.

(Ғима Вель)

Кыкладорсаң сы ывлө вооны зев ыжыд гыјас.

(Самко Олө).

8. **Plativ** формаа жітсөм:

Сетчө ми чукөрөн **гортаным лебам.**

Пышкај мијан керка лөскө¹⁾ вөчө пијаныслы поз.

Вылысаң **лым вылө** зоргысис уси југөр.

(Ғима Вен).

Јенеж шорсаң биөн **којө** тувсов шонди **гөгөрбок.**

(К. Игнатов).

Көзид, југид төвса војө,

Ывла гажа зев.

(Өл. Миш).

Лыддө бура кывјыс **кывјө.**

(Өндрей пи).

Локта өдјө вөрыс **гортө**

Шојтчөд вынјөн.

(I. P.).

Быс да **ваө** четчыштіс.

Ғиөти лок кыв ег **кывлы** ме сысаң.

(Јог. Кочанов).

9. **Accusativ** формаа жітсөм:

Мыј бара **кыскө** сиң **најөөс** војвымас?

Пышкај мијан керка лөскө **вөчө... поз.**

(Ғима Вен).

Шонди выль лептөм **муежсө** лөгыда **шонтө.**

(Ордым)

Но оз падмөд, **оз сувтөд** вылығы выль **олысөс.**

(Ордым).

Кор ме **төди** та дінын **олөмсө...**

(Ј. Кочанов).

Көт сесса вежаваөн најөс рез.

(З. Слемјан).

Выль олөм **торкысјассө** јара сијө **јорө.**

(З. Слемјан).

Кақтывлө, вемөсөз **вајөдө** сінвозө **утјассө** көрт-
тујлыс волсалөм шпалјаслөн сер.

(Ғ. Вен).

Шыглунсө, кынмөмсө

Kodі ез пык.

(Ильа Ваг).

¹⁾ „Лөскө“ привимается как послелог.

Адзылім көзүд лун,
Төдлім-і шыг...

(Илла Вас).

Черөбтас, тракнѳгас жур.

(Илла Вас).

10. Instrumental формаа жітсөм:

Не сөмын ужавны колө кывјөн, но шөщ—черөн і
зырјөн!

(Ғ. Вен).

Пөлыштөм вылө пуксөдө, весіг оз-нын Вањөөн шу, а
Вањукөн ыждөдлө.

(Илівапыс).

Вөјвыв пышјіс турөб төлөн

Пөрыс февраль-пөч.

Бөрсүд локтө турун нөбјөн жуң.

Мөднөгөн, герт, оз вермы лоны.

Паљмапу сулаліс, туганнас довјаліс.

Сетчө мі чукөрөн гортаным лебам.

Көк сылы воҗча висталө, щуплөмөн сылө.

(Ғ. Вен).

Сојкыза гезјасөн гартлөмаөс керјас.

(Ордым).

Ежваыс скөрмөма, пыдөснас вөрө.

(Илла Вас).

Бізерөн савкјалө гөгөрыс кін,

Зарнөөн мічаа кіссө.

(Ғ. Вен).

Чардбіөн паскыда савкнѳтіс,

Куҗакоҗ гымаліс бөрын...

(Лҗич).

11. Prosecutiv формаа жітсөм:

Локтіс сбоја ытва вывті

Комсомоллөн мај.

Шондыс сажласө, кымөр пөвст келө.

Сыктылөд, Ежваөд, Комі му сиктјасөд ветлөдлам
чукөрөн, ворсам.

Вескүд бур тужөдыд,

ВКП, воҗө пыр мун.

(М. Јак).

Туксöдö—нуö, термөдлө кокжастö утвывті.
(Ғ. Вен).

Ежвалөн визулыс **јагбердті швучкө**.
(Илья Вас).

Пыдөстөм **Ежваті ветлөдлө** гы.
(Илья Вас).

Вöрыс вывті уна:
Југыд **Ежва пөлөн**
Виқөдлан-кө ылө—
Абу сылөн пом.
(Јебедев).

Тујкуза ме муна
Көлөкөла вөлөн.
(Јебедев).

Ғыщыввті оз пыркөд,
Сөлөмыдлы лөсыд...
(Јебедев).

12. Terminativ формаа жітсөм:

Меным **сөлөмөз** зик сылөн **инміс** быд војт.

Комілөн **революціяөз** ез вөв печата література.
(Ордым).

Октябрөз пармаын муртса-на кашкөдчөм **кывліс**.
(Ғ. Віттор).

Мукөд јамшиқјас **кајләмаөс Чукаыбөз**, мукөдыс-і
ылөзжык-на.
(Кон. Ол.).

Зімовјөөз сесаң лоө даскујім кілометр.

Мөдамөд вежмөн панјасіг тырјі **зімовјөөз** мі ре-
гыд-і **воім**.
(Гавріл Іван).

13. Comitativ формаа жітсөм:

Med **дортчыскөд** гөрыс өтвылыс олас.

Med **чарлакөд** мөлөт өтлаө **кысас**.
(Ғіма Вен).

Пудојдөн **Серкокөд** өдјөн мі турунла **ветлам**.
(І. Р.).

Керкадорсаң, лечтујкуза
Мөдам гажа **понкөд**.
(Ғ. Вен).

Сени пемыд Сыктивју
Отлаасо Ежвакөд.

(Илья Ваг).

14. Caritiv формаа жітсөм:

Гырыс машинажастог он вермы лептыны котыра
гырыс овмөсјас.

(I. P.).

Пекла төтө сінтөгыс зургысис пачпелөсө.

Кынөмпөтыд оз сур вөртөг.

(Т. Вен).

Колан гожөм канөс виім,

Кантөг олім арсө.

(Челад літ).

Ташөм кадакыв indöda жітчөм.

Возынжык ми виставлім-нын, миса indöda жітчөмас мед-
жыд ролсө ворсө падеж форма. Сіјө вермас емаңима
кывјаслөн лоны уна лыда-і отка лыда. Сыыс кынзі падеж-
нөј формаыскөд жітчө морта форма. Сіјө бара-на-жө кык-
нога, өткө—отка морта, а мөдкө—котыра (уна) морта,
коллективнөј. Сесса сыыс өтдор быд падеж форма жітчө
кывбөра кывјаскөд. Најө асныс форматужө мунөны. Му-
көддырјі вежөны падежнөј формасө. Сің: Prosecutiv
форма вежсө, лбө сы местаө сувтө кывбөр пөвст.
пөлөн, куға, с. в. Прімерajs:

Шондыс сажласө, кымөр пөвст келө. Вөрыс вывті
уна: југыд Ежва пөлөн віңөдлан-кө ыло—абу сылөн
пом. Тујкуға ме муна көлөкөла вөлөн.

Ташөм петкөдчөмыс суравлө-і мукөд падежјас фор-
мајасас. Но налөн ставныслөн сінтакіса доныс өтї. Најө
ставныс вөчөны кадакыв indöda жітчөм.

Indöda жітчөмсө ми гаравлім унаногаөс. Kodөс өнөң
відлалім, сіјө кадакыв indöda жітчөм, а сыыс өтдор овлөны-і
емаңім indöda да мукөд жітчөмјас. Öнї жітчөм формасө-і віңөд-
лам прімерјас вылыс.

б) Емаңім indöda жітчөмлөн прімерјас.

1. Adessiv формаа жітлөс:

Локтіс сбоја ытва вывті

Комсомоллөн мај.

Зев жона ызгö **днєпрлөн ва.**

✓ Журвестас **гöрыслөн** жүгжалö **шондi.**

Мед неммас тајö лун—Первоје Маја!

Жугыд **празник** мупаста **ужлөн.**

Мед **шондыс** выль олөм рајлөн өзјалас.

(Ғ. Вен).

Гöрыслөн, көзыслөн жітчөмыс

Луныс лун содö.

Машина **тракторлөн** горшыыс паскалö—жүргö.

(Мит. Як).

Вөлөстувса **активлөн** собраннö **воггис.**

(Ғ. Вен).

Ныр сылөн ыжыд гөрд гоб.

(Илья Вас).

Художествоа **литературалөн** паскыджык **могјасыс.**

(Шыладорса Миш).

Каплөн уж да олөм.

(Ордым).

Віџинса **електростанціјалөн** ватуј.

(Ордым).

Омөль **јöзлөн** чорыд сөлөм

дыр-ö вермас нарџитны.

(Илья Вас).

Квајт во сайын кулі В. І. Улланов-Лењин—ставмувывса

пролетариатлөн **вожд.**

(Ордым).

2. Авлатив формаа жітсөм:

Антонов јорт кутіс віставлыны **операціјалыс** план-сö, карта серџи мијан вынјас да **протівниклыс** сулаланинсö пасјалөмөн. Лењин суса віжөдіс карта вылө.

(Ордым).

Сіјö зев лучкіа арталіс мијанлыс **положењнөнымөс.**

Пондіс мен гартлыны сывјö

Со кущөм **сыланлыс** кывјас.

Сöд мулыс веж жежыд ешкынсö вылыссыс

Шонділөн жүгöрыс нөжјөнїк **кулыштіс.**

Копыртчіс, нөжјөнїк пöри,

Пујаслыс сојјассö жульїг...

Асывлыс ловшысö кылан—
Пармаын гораа ылан.

(Ильа Вас).

3. Consecutiv формаа жітчөм:

Вала тужöд. Песла тужöд.

Тажö кык-кужім основнöј индöда жітлөс чукöрыс кын-
зи комі кывпыщкыс колö торјöдны индалана жітсаннога
мöд кык чукөр. Сіјö кыкнан жітсанног чукöрыс зев ма-
тын сулалöны еманім индöда жітлөс чукөр бердын.

Öтi котырыс артмö сек, кор индалана кылыс артмö-
ма кадакыв вужыс да бостöма еманім кыввöчана јыв:
öм, ыс, öг, ан ¹⁾). Сің: олөм, келалөм, тојтчөм, вејасөм;
гöрыс, көзыс, вөрлезыс, кылөдчыс, велөдыс, с. в. Та-
щөм формаа кывјассö комі граммати́каын сүјöны еманім
котырö-жö. Став сіјö кывјасыс кадакыв кыввуж-дінмаөс.
Сещөм кывјасыскöд индöда жітлөсыс унжык падеж фор-
маыслөн зев көкнiда артмö.

Тані индалам некымын пример:

1. Adessiv:

Тракторлөн гөрöмыс бур.
Јуралыслөн отсасыс—выдвіжеңеч.
Педөрлөн сојаныс бырöма.

2. Ablativ:

Быд мортлыс олөм он төд.
Мöскыдлыс рöмыштансö чуктöдi.
Партіјалыс ужалысјассö төдам.

3. Approximativ ²⁾:

Вөрлань кајлөм прöста воші.
Вөрлань муныс зев перыда вослалö.

¹⁾ Суффикс „ан“ как отглагольно-именное словообразова-
тельное окончание употребляется очень редко (сојан, вачкан,
сынан, с. в.). Его ассоциативная дифференцированность весь-
ма слаба, так: „сынан“—„ты гребешь“, „гребень“, и определяю-
щее слово.

²⁾ Формы Approx., Egres. и Terminat. в этой форме связи ка-
жутся менее созвучными, но все же они исключения не состав-
ляют.

4. Consecutiv ¹⁾:

- Көн-нө **тенад вала** тујыд?
- Bajdög баксан јардорын
Менам **вала тујөј.**
- Чужмөр нылө, Чабанө,
- Көн-нө **тенад песла тујыд?**
- дозмөр котсан јарбердын
Менам **песла тујөј.**

(Важ ыланкылыс).

Щакла каялөм ез удајтчы.

Вала муныс голскөдчө ведраяснас.

5. Elativ:

Ошкыс полөм абу, а мортыс век чегсөма.

Пывсаныс петыс горөдіс ассыс понсө.

6. Inesiv:

Школаын лыддысантор.

Вөрын олөм шаң.

Вөрын олыслөн ты-мускыс дөң.

7. Egressiv:

Карсаң ыстөгтө тенсыд пөлучиті.

Фронтвывсаң пышјыс бурөс оз вөч.

Карсаң воөм мортыс мед висталас.

8. Illativ:

Колхозса шленјаслы **вөрө** керлеңны **кајөмсө** колө
лыддыны јона колана ујон.

Мегырпыр **бөрө** вөдөдыс вөвлөн—омөль дон.

9. Accusativ:

Кулакөс бырөдөм—гөлјөзлөн уж.

Шабді ңиртансө Ödөт воштөма

¹⁾ Форма Consecutiva—„ла“ иногда (в эпическом выражении или в названии местностей) составляет связь и между собственно именными словами (см. примеры). Поэтому в этой части Consecutiv - ную форму можно было бы признать составляющим основное именное управление как Ades. и Ablativ.

10. Instrumental:

Кушом-нө те черөн керасыс?
Кылөн долём—абу сөкыд уж.

11. Terminativ:

Жортымоз кайлом—абу шутка!
Те кароз муныс?
—Кароз муныс!...

12. Comitativ

Кулакжаскөд гартчөм бурөс гөлжөзлы немтор өз вай.
Опонь йлакөд мунысыс вөли-таж висталө.

13. Caritivj

Чертөг он керас.

14. Allativ:

Челадлы вайөмсө вошталі.

Мөсјаслы сетасыс кытчөкө пышјома.

Мөд котырыс (индалананогөн жітсөмыс) артмө кык ема посессивнөј формаөн жітчигөн. Основнөј посессивнөј формајасыс комі кылас нөл: са, са, төм, а [арса, карса көмтөм, чера, (гөрја)].

Тажө формајасыс сулалөны кыввөчана да кыввежлалана костас, најө шөрөвыја формајас. Гінтаксічөскөј ролыс налөн сещөм-жө пөштї, кушөм-і падеж формалөн, а сыкөд щөщ тајө посессивнөј формајасыс кыв категоріја диференціаалігөн кутөны кыв вөчана значењнө (німтана кыввөчан форматујө муноны).

в) Посессивнөј формаа indöda жітчөмјас вилө позө со кушөм прїмерјас бостны:

1. -а.

Міча веж корја пу,
Езыс сумөда кыз
Менам јурвестын зік
Нора шпарөдіс кырс.

(Г. Вен).

Зарня југорнас овтыштлас мусо.

(Т. Вен).

Тулысын мукуча **горја морт** ветло.

Волинныд-о ті коркө куз **пожма**, вора **јагө**.

2. -төм.

Полыстөм сөлөм

Ез вермы кывны

Гундырлыг мөвпөм.

(Т. Вен).

Сувтов кост мытчыгло **лөзалан**

Пыдөстөм Ежва.

(Т. Вен).

Лебзөј, **повтөм варышјас**,

вына бордтө шеныштяөј.

(Гыланкыв).

Повтөм, шап карабјас вөчисны **пожөмыс**.

(Илля Вас).

Шуштөм щөщыд **вөрвылө**,

Тошсө ассыс малаліг;

Кывзө...

(Илля Вас).

3. -са.

Гожса рытын өшін дорын

Шонді летчөм бөрын

Отнам пукалі ме сорөз...

(Илля Вас).

Арса лунө вөркеркаын воз—

ме уғаніныс сажмі.

(Т. Вен).

Усі төдвылө мен тувсов вој,

Төвса асја **кыа**—муса чој.

(Илля Вас).

Гожса шонді біыс костіс олөмөс.

(Илля Вас).

Секі

Göd арса војыс

Југыджык лоіс.

(Илля. Вас).

Аскіса лунө—мен зев уна уж.

(I. P.).

4.-са.

Гылө-ө лөз сінма нылыс,
Сөлөмлыс јірімөг-і өд,
Јөзкостса вескыдлун, ылөг—
Мыжжык мен гылө ог төд.

(Илла Вас).

Сіктса ныв—карса барінлы.

(Куратов).

Кышовтөмас Марпа-с
Грездса бабајасыс;
Увгө, видчө, шөгсө.

(Илла Вас).

Вьлногса олөмөн, вокјас!
Квајтөд Гөрд Октабр воөн!

Куз војбыд најө сек кодјисны пыдө
Өтласа паскыд зев гу.

(Ф. Вен).

Төвјывса Варыш,
Полыгтөм сөлөм,
Ез вермы кывны
Гундырлыг мөвпөм...

(Ф. Вен).

Indöda јітлөсјаслөн грамматическөј кутөдыс, кызи-і јітлөс формаыс, зев-жө уна нога. Тани сөмын оз ков грамматическөј кутөдсө соравлыны логическөј вежөртасыскөд. Герт, комі кылын тајө јітлөс пыщкас грамматическөјяс-лөн да логическөјяслөн диференциацияс абу зев казалан, сјјөн мукөдласыс сјјөс он-і вермы бура казавнысө, но унжыклаас төдчыштө. Сің көт бостам тащөм прімерјас: электростанціјалөн ватуј, јөзлөн сөлөм, пролетариатлөн вожд, с. в. Тан, герт, быдлаын логическөј индалыс кывјаснас лөоны: электростанціја, јөз, пролетариат, с. в. Најө зөң ематорјасыс. Најө логическі индалоны: сөлөм, ватуј, вожд, с. в. кывјассө. А грамматическі мі зік мөдарө воспрінімај-там: вожд, ватуј, сөлөм—грамматика серті сулалөны индалыс пыдчысыс, најө индөны мөд кылыслы формасө. Сјјөн логическөј вежөртасыс да грамматическөј кутөдыс оз өтлаасны.

Өні пасјыштам тајө јітлөс формаыслыс вежөртассө. Сјјө бара-жө мөдас јуксыны падеж форма кутөд сертіыс

да кывбөр кутöd сертыс. Подулас, герт, мөдас сулавны
воҗавоан кывјасыслөн вежөртасныс.

Kadaкыв indöda жітлөсын унҗыкыссө артмывлө танцөм
вежөртас:

1. Вөчансамлун (действие) да объект, код вылө сјјө
вөчансамлуныс мунө: вөчө піјаныслы, массалы лөсөдчыс-
сө, воклы ыста.

2. Вөчансамлун да indöd, көдлыс мыј вөчсө: коми-
лыс төдө, менсым пөжіс.

3. Вөчансамлун да ін, кытчаң сјјө туйсө кутө: бер-
гөдчис өшінлаң, мелаң воіс, вөр бердлаң пышјисны.

4. Вөчансамлун да объект, мыјла, лібө мыј вөсна лоі
вөчны сјјө вөчөмсө: җескыдла пышјисны, турунла ветлам.

5. Вөчансамлун да кад, кодыр сјјө вөчсө: тулысын
лебісны.

6. Вөчансамлун да мыјын сјјө вөчсө: кокас кыскө,
вајө вомас.

7. Вөчансамлун да ін, көні сјјө вөчсыссө: керкаын
сылөны, ывлавылын ужалі.

8. Вөчансамлун да объект, мыј вылын сјјө вөчөмыс
мунө: јөзвылын ез ыждавлы.

9. Вөчансамлун да indөм, кыс сјјө артмө лібө петө:
расвылыс кылө, морөсыс петө.

10. Вөчансамлун да indөм, кысаң бостчө, лібө за-
вофитчысө сјјө вөчөмыс: лунвывсаң пөлтө, јенежсаң
сунгысө, слудасаң тыдалө.

11. Вөчансамлун да indöd, кытчаң сјјө вөчөмыс кыс-
сө: гортаным лебам, лыфчө кывјыс кывјө.

12. Вөчансамлун да indöd, кытчө сјјө вөчөмыс лібө
объектыс воө: лымвылө усі, пызанө лукасіс.

13. Вөчансамлун да вөчан объектыс: вөчө поз,
кыскө најөөс, муежсө шонтө.

14. Вөчансамлун да indöd, кодвылө усө сјјө вөчөмыс:
јорө торкысјассө, вајөдө утјассө.

15. Вөчансамлун да indöd, кушөм объектөн-орудіеөн
вөчсө сјјө вөчөмыс: кывјөн ужалө, гезјасөн домлаліс.

16. Вөчансамлун да сылөн вөчсаң ногыс: чукөрөн
лебам, Ваңукөн ыждөдлө.

17. Вөчансамлун да indöd, кыті сјјө вөчөмыс вөч-
ыссө: Сыктылөд, сіктјасөд ветлөдлам; туйөдыд мун.

18. Вöчансамлун да индöd, кытчöз сijö вöчсан кадыс лйбö вöчöмыс мунас: октабрöз ез вöв, Чукаыбöз кай-лöмаöс.

19. Вöчансамлун да индöм, кодкöd щöщ вöчсö сijö ужыс: чарлакöd кыгас, дортчыскöd олас.

20. Вöчансамлун да индöм, кодтöг муно лйбö оз вермы мунны вöчсöмыс: сiнтöгыс зургыгiс, машинажастöг он вермы.

Еманiм индöда jтлöсыс поçö каçтывны со кушöм вежöртöмжас:

1. Объект да индöм, кодлөн сijö объектис: комсомол-лөн маj, днeпрлөн ва.

2. Объект да петкöдлөм, кодлыс сijö объектис индысö: сыланлыс кывjассö, пуяслыс соjjассö.

3. Места да индöd, кодлыс сijö местасö индавлö: прöтивниклыс сулаланiнсö.

4. Ематор да индöd, мыjла сijö ематорjыс существуjтö: пeсла туj, вала туj.

5. Керöм-вöчöм ¹⁾ да индöd, кодлөн сijö вöчансамлуныс: тракторлөн гөрöмыс.

6. Субъект да индöd, кодлөн сijö лöö: jуралысjлөн отсасыс.

7. Объект да индöd, кодлөн сijö овлö: Педöрлөн со-жаныс.

8. Олансамлун ²⁾ да петкöдлөм, кодлыс сijö индö олöмсö: мортлыс дышöдчöм, мортлыс олöм.

9. Керыс-вöчыс ³⁾ да петкöдлөм, кодлыс сijö инда-влö: партиjалыс ужалысjассö, мöскыдлыс рöмыштансö.

10. Керöм-вöчöм лйбö керыс-вöчыс да индöd, кытчан-наjö банаöс: вөрлаң кайлөм, вөрлаң кайлыс (муныс).

11. Керöм-вöчöм да мет (цель), мыjла сijö артмö: щакла кайлөм, һаңла петавлөм.

12. Керыс-вöчыс да ин, кытыс сijö петкöдлысöö: пывсаныс петыс, вöрыс летчыс.

13. Олансамлун лйбö олансамлунатор да ин, көни сijö овывлö: вöрын олöм, школаын лыффысантор.

¹⁾ Керöм-вöчöм—действие, как оно есть.

²⁾ Олансамлун—состояние.

³⁾ Керыс-вöчыс—действитель, как суб'ект.

14. Керыс-вөчыс да ин, кысаң сылөн актiвнөй олөмыс бостчыссө: карсаң локтыс.

15. Керөм-вөчөм да indöd, кытчан сылөн актiвностыс инавсө: вөрө кајөм, ваө пырөм.

16. Керөм-вөчөм, лiбө сылыс орудiјө да indöd, код-вылын сiјө актiвностыс пројавлајтчө: кулакөс бырөдөм, шабдi нiртансө.

17. Керыс-вөчыс лiбө вөчөм, да сылөн орудiјөыс, мыјөн сiјө ужалө: кылөн долөм, черөн кeрасыс.

18. Керыс-вөчыс, лiбө вөчөм, да ин, кытi сiјө аскојда-лунсө петкөдлө: ватi келалөм, һајтөд ујалыс.

19. Керыс-вөчыс, лiбө вөчөм да indöd, кытчөз сы-лөн актiвностыс оз помас: Јортымөз кајлөм, карөз муныс.

20. Керыс-вөчыс, лiбө вөчөм, да indöd, кодкөд лiбө кодтөг пројавлајтчө налөн лiбө оз пројавитчыссы актiвностыс: кулакјаскөд гартчөм, визмутөг олөм, льялакөд му-ныс, вөвтөг ветлыс.

21. Керөм-вөчөм, лiбө керыс-вөчыс, да indöd, кодлы налөн актiвностыс имiтө: челафлы вајөмсө, мөсјаслы сетасыс.

Посессивнөй формаа ема indöda јитлөсын овлө со ку-щөм вежөртасјас:

1. Ематор да indöd, мыја сiјө олө: корја пу, сумөда кыз.

2. Ематор да indöd, мыјтөм сiјө овлө: полыгтөм сө-лөм, пыдөстөм Ежва, повтөм варыш, шуштөм вөр.

3. Ема лiбө кад да indöd, кущөм средаын артмөны: арга вој, гојса рыт, төвса кыа.

4. Емаңим лiбө субъект да indöd, кытчө сiјө ачыс лоө: карса ныв, сiкса баринлы.

Тақикөн позө вiстыштны indöda јитлөслыс вежөртас кутөдсө.

§ 12. Indöm кывја јитлөс.

Тавоэыввса §-гыс ми видлалим indöm кывформаа јит-лөсјас. Төдмалим налыс јитсөмногсө, кыңи i кущөм кыв ка-тегорiјас сiјө јитлөсас пырөны да кущөм вежөртас најө ас јитсөмас новлөдлөны. Онi виқөдлам мөдпөлөс јитсан тiп. Тајө јитсөмыслөн характeрыс лоө воқзаыскоф-жө, сөмын тани indöm элементнас оз ло сөмын кывформаыс, а торја-кымыс зоңнас.

Бостлам кымынкө пример да сывылыс виқодлам, кыҗи сiјө јитлөсыс артмө:

Göd vör sajsaң зоргө төлыс.

Göd vör дорын лыјсыс чукөр.

Мунө ыжыд, чорыд кос.

Пызан вылын самөвар,

Ңебыд шаңга, выја наң...

Комі му куза ме муна,

Муна ылі муө.

Ңајт туж вывтi арга лунө

Карко менө нуө.

Жужыд керөс вылын сулалө **важ керка.**

Мувывлөн ешкыныс кын,

Кельидлөз шөвкрөма гын.

Лымјежыд шапкајас, мышканыс пишщалјас...

Веж, гажа лун, том тувсов лун!

Мі гора сылам сiз...

(Ғ. Вен).

Мі, гажа војтыр, **поснi јөз,**

Бур пуктам агным **сајд.**

(Ғ. Вен).

Јазыков „Пловец“ сертi.

(Ғима Вен).

Тажө јитлөссыс ми аңам, мыј тани пыр өтлаасөны сөмын самкыв (һимтан) да ема. Тајө өтi тор. Мөд тор— мијан сiнүдө усө, мыј самһима кылыс пыр сулалө ема воңвылас. Сiз: бур сајд, веж лун, став вылөм, став олөм, сiр курыд, с. в. Герт, тајө-жө кывјассө поңө шуны-i мөд парадокөн. Поңө налыс местајаснысө вежны. Сiз: сајд бур, лун веж, вылөм став, олөм став, курыд сiр, с. в. Но тас ми пыр каңалам, мыј парадок вежөмыс вежiс кывјасыслыс вежөртассө. Сiз-кө, медем пыр колө өтi вежөртас тајө кывјас костас, колө, мед налөн мастајасныс сiр-сiр сертыс ез вежласныс.

Грамматика сертi тајө јитлөсыс артмө сек корi бөрi кылыс iндө сывсаңыса көвсө. Индагы кылыс тајө јiшлөсас пыр сулалө бөрвылас, а iндөда кылыс пыр воңвылас.

Индагы кывнас пыр колө лоны еманымлы, а indöda кылыс самкыв. Самкыв пырдыс вермас сулавны-і еманім, а еманім пырдыс вермас лоны самкыв.

Логикаа вежортасыс тајө жітласас пыр өті: воґаа кылыс пыр петкөдлө бөрја кылыслыс самсө, признајассө.

Тајө жітлөс формасаң-жө комі кылын артмө-і кывартмана процесс. Оні віґөдлам сіјөс да өтлаөдлам сінтаксіческөј кывжітсөмыскөд. Бостам некымын прімер:

Јөз му
јөзму.

Горні куґа
горнікуґа.

Мај лун
мајлун.

Мір туј Уж дыр
міртуј. уждыр

Тајө прімерјас вылас сетөма сещөм параа жітсөмјас, көні вылысса віґас быд параын жітсөмыс воспрімајтчө сінтаксіса жітсөм моз, а улысса віґас—кывартмана жітсөм моз. Кызі тајө өті грамматіческөј жітсөмногсө мі рөґнітам јорта-јортґыс? Мі вежорулө өтік зев сушественној тор шедө. Кор мі воґаа жітлөссө лыґдам сінтаксіческөј жітсөмтујө, секі жітсан донсө мі өтіпөлөсөс бостам; а кор мөд жітлөссө пуктам кывартман жітлөсө, сек мі пыр каґалам, мыј воґаа сінтаксіческөј жітсөмдоныс ыґдіс, паскаліс. Тані мі вермам сөмын діалектіческі гөґөрвоны. Сінтаксісас жітсөмдоныс өтсөкта, а кывартман процессас сіјө-жө жітсандоныс сөкыдґык. Тані, герт, петкөдлыссө кызі өті сам вуґө мөд самө (одно качество переходит в другое качество). Сінтаксіс жітсөмдоныс вермас лыбны торја жітлөсјасын сетчөґ, мыј сіјө сінтаксіса жітлөссө мі мөдам воспрімајтны мөд самтујө, мөд качествутујө—кывартмөмтујө. Кывартман процессыс, сіґ-кө, комі кылас петөма сінтаксіс жітсан процессыс, кор сіјө сетчөґ донсалөма, мыј өті тор мөдөма мі јурвежөрын воспрімајтчыңы мөд процесстүјө.

Отысайын оні-жө каґыштам, кызі артмөма indöm формаа кывжітлөсыс. Сіјө мі віґөдалім, воґаа s-ас, но сен некушом объясненно его сето сылы.

Indöm формаа кывжітлөсыс, герт, артміс тані відладом, indöm кыґа кывжітлөсыс-жө, кызі сөмын сіјө лоны сө верміс? Метым сіјө объяснитны мјаны-ковмашнытөд

мавны, кызі кывјітлөсыс зонь торјакыв формаө, кывјылө пөрө. Сіјө өні төдмалам. Бостам некымын пример: ¹⁾

козпу	вөвку	озырлун
кызпу	мөску	гөълун
піпу	ыжку	кослун
пыжпу	урку	выълун
жөнүкпу	сөдкү	выльлун
піөңерпу	кіку	ульлун
коммунистпу	улку (улкуасны)	вежон (вежавун и вежалун)

Тайө примерјас вылас төдчө, кызі кык аслыссама торјакывјас јітсегөн бөрја торјакылыс вужө кыввөчана кывјылө, шуам: озыр + лун, гөль + лун, с. в. Тани кыкнан элементјасыс зев-на јона торјалөны. Найө кыкнаныс-на торјакывтујө пуксөны. Медбөрја примерјасас-нын јона төдчө, кызі сіјө-жө кывторјасыс—пу, ку, лун, вужөны кыввөчан формаө. Сің: **вежон** кылын воңға лун-ыс сетчөң вежсөма, оз-нын-і төдчы важ оласногыс сьлөн. Герт, воңынсө вөлі **вежалун, вежавун, сесса бөртісө сіјө зикчөң** өтлаасис воңға торјакылыс бердө, подчинитчис общчөј коми кыв законјаслы дај вежсис он-өң. Сіңі лун вужіс кыввөчана формаө—он.

Торјакывсаңыс кыввөчана формаө вужөмыс торја элементјаслөн абу өткојд. Мукөд кылыс воңсө вужө кывбөра формаө, а кывбөра формасыс вөліс-нын артмөны непосредственнө кыввөчана да кыввежлалана кывјывјас. Сің артмөмөн шуөны пафөж формајас.

Кыввөчана јылыс (форма) бара-жө аслыс ногөн дифференцирујтчө да вежсө кыввежлалан формаө. Бостам ташөм примерјас: **најтөс, бусөс, сојөс, наһөс, јікіөс, вјжөс, гөрдөс, ыжыдөс, јонөс**, с. в. Тани воңға кыввөчана **өс** формаыс өтіпөлөс кыв категоріја средаын ворсө өтнога рољ, а мөд средаын зик-нын мөд рољ. Сің: ема средаын **өс** лоө кыввөчана јыв (форма), а самкыв пөвсын сьлөн рољыс вежсө, сіјө петкөдлө уналыд сикас, вужө кыввежлалан форма категоріјаө. Сіңі поңө куңала төдмавны, кызі зонь торја-

¹⁾ „Материалы коми лингвистической конференции Главнауки в Сыктывкаре“—докл. И. И. Разманова, „О коми научной терминологии“—стр. 60-64. Коми Гос. Издат. 1930 г.

кывјас вермөны вужны кыввөчана, а сыбөрын кыввеж-
лалан формаө.

Сің-кө, индөм кыла кывјитлөслөн да индөм форма
кывјитлөсылөн генетическөј вужыс зик өтi. Вөлі коркө,
шуам, со көъ тащөм индөм кывја кывјитлөс: **пи пу пыж**.
Танi медбөрја кылыс индалө. воҗаа кывсө; **пыж**, сің-кө.
лоө индалыс кылөн; **пу**—индөда кылөн **пыж-лы**; **пу-ыс**
ачыс индалыс кыв-жө, сіјө индалө **пи-сө**; **пи-ыс** өтнас индөда
кыв. Сіјө һекодлы-һын сесга оз индав, һекущөм кывјөн
оз управлајт, һекущөм кыв оз подчiнајт, оз бост ас улас.
Сесга коркө историческi **пи-ыс** да **пу-ыс** өтлаасiсны. Лоi
өтi кыв — **пипу**. А ми төдам-һын, мыј кык кылыс артмөм
кывјын мөд елемента торјакывјыс медвојдөрсө кыввөчан
форматујө вермө мунны, а бөртiсө вермас вужны-i кыв-
вежлалан формаө. Индөм формаа јитлөсыс ми сіјө-и адҗам.
Сенi бөрја кылыс (кадакыв-ли ема) индалө воҗаа кылыслыс
формасө. Прөстөјажык-кө шуны, **пипу пыж-којд** кывјит-
лөсас **пу-ыс** вужiс кыв формаө i артмiс индөм формаа
јитлөс.

Тащөм генетикаыс индөм кывја да формаа кывјитлөс-
јаслөн. Öнi колө төдмавны кытыс тащөм кывјитлөсыс арт-
мiс. Ез-жө-өд сіјө векөвөјја вөв, ез-жө горһикылыс тајө
кывјитлөсыскөд щөщ артмы?

Грамматика сертi да логика сертi петкөдлыны, кыңi
да кытыс артмiс индөда кывјитлөсыс, он вермы. Медем
бура објасһитны, лоө бокө петавны да сес корсны ку-
щөмкө индөдјас. Бокыс, этнографіяныс да культура iсто-
ријаыс, суралөны сещөм фактјас, кодјас вермасны бура
објасһитны¹⁾.

Важ олыс мортлөн, герт, вөлі аслас мiровозрөнһөас
өтi принцип — корсны кущөмкө вежөр быд јавлен-
һөлы. Сіјө вежөрјасыс овлөны сещөмөс: өтитор мөдыс
артмө, сіјө бара воҗө кущөмкө којмөд елементө пөрө,
с. в. Сен зон чеп. Сіјө чепас пыр өтiыс мөдсө вөчө,
бөрјаыс пыр воҗасыс петө. Тајө принцип кыңi е-и
мөд тащөм-жө принцип. Сіјө рөдвужја принцип. Öтi морт-
саң паскалө зон поколенһө. Сіјө поколенһөыс оло пыр

¹⁾ Сидоров, А. С.—Природа синтаксической связи между
„определяющими и определяемыми словами в языке коми“.

бөрынжык. Мөд поколеннөыс паскалө кожмөд і с. в. Тајө јавленнөыс, герт, вөлі важысаң вужө-і морт вежө-рас. А вежөртана процессыс да сорнїкылыс, герт, кыкбок өтїторлөн. Сїз-кө, сещөм олөссама јавленнөыс морт јурвежөрө вујїгөн-і петкөдлысгө морт сорнїкылас. Комї сорнїкылын өнї-на рөдвујја прїнцыпыс непосредственнө петкөдлысгө. Бостам: „Габө Педөр Олөксан Олөксөј“. Танї последовательнөј чеп өтї поколеннөыс мөдө. Борсаңыскө лыффыны, артмас сїзі, мыј сывозывса нїмыс пыр петкөдлө воқза олысгө: батсө, пөлсө, прапөлсө і с. в.

Култура історїја да соціологїја мїжан сетөны зев ыжыд матерјал, кызі өтї важ рөдвујја нїмсаң паскалөны торја нїмјас, кызі вушмө рөдвујја оланногыс да кыпалөны торја өтїа олысјас. Кызі важ рөдвуј пыдфыыс кыпалө өтїа морт. өтїа морт кыпалїгас пазалө рөдвујыс, а сыкөд щөщ-і сылөн нїмыс заводїтө ворсны сөмын індө-да рөл. Јуранас вылнога оланногас лөө өтка морт (индївїдуум, а не род), важ рөдвујыс сөмын мөдас історїческөј пастујө мунны, сылөн рөлыс вушмө, подчїнајтчысгө медбөрја олыглы (индївїду). Јөз оланногыс вежїгөн вежсө јөзыслөн вежөртасыс-і, сорнїкыв тїпјасыс-і, категорїјажасыс-і. Важөнсө-кө вөлі төдчана нїмнас (воқза прїмер куза) Габө, рөдвујја оланног пазалөм бөрын сїјө вужө історїческөј пастујө медбөрја нїмыслы—Олөксөј-лы.

Тајө јавленнөыс, тыдалө, комї кылас вөлөма зев паскыд, но пыр өтї прїнцыпа. Сїјөн өнї мїжан сорнїкылас-і колөма ташөм јїтлөсногыс. Сїјө последовательнөја рөдвујыс чужөм свјазыс колөма і өнї кыв порадокас. өд Габө-ыс овліс воқжык Педөр-ыс, Педөр—воқжык Олөксан-ыс, Олөксан—воқжык Олөксөј-ыс. Сїјө оласногыс пуксө прїнцыптүјө і тајө јїтлөс кыв порадокас, сїјөн і артмө зоң чеп: Габө Педөр Олөксан Олөксөј. Тақ поңө објаснїтны індөда кывјїтлөс артмөм да кыв порадок. Тајө індөм сертї-жө мї вермам пасјыны і сїјө, мыј індалыс кылыс пыр медбөрјаыс, а абу мукөд. Медбөрја нїмыс історїческї медбөрја, сїјө өнї ворсө медыжыд рөл, а өз мукөд історїја пасјалан элементјасыс.

өнї бостлам некымын прїмерјас да вїқөдавлам нөштана тајө јїтлөсногсө.

„Комі гіжысјас“ лөсөдіс **Ілла Вас.**
ССРС-са јөзјаслөн Шорса нига лезан ін.
Җола Семө Ољө быдпөлөс ужвылас ужаліс.

(Ілла Вас).

Пөрыс нывјас вылын Ваг
Гөрдлө-сералө, кыз каг...
Өнө Петыр вывті жугыл,
Өлөш Васлөн **паскыд бугыл.**
Кузма Гурдеј еща куз,
Микал ужла оз і уз.

(Куратов)

Тажө кывјөн мукөд
Горажыка ылас.
Со кыз сурс пель секі
Уна буртор кылас.

(Куратов).

Жужыд слуда узө,
Гөгөр шы-ні ру;
Пемыд увтас куза
Чіркјө көзид ру.
Абу тујыд буса
Вөрпу кор оз вөр...

(Ж. Морөс).

Шондібанөј олөмөј.
Сөд сінкыма міча нывкөд
Трөш сиктын ме быдмі.
дарја төт мем пыр-на кәјтө...
Өгрө Марпа верессәјө
Мајбыр муніс.

(Н. Віттор).

Ок ті, јөзөј — **пемыд војтыр,**
Палөд ассыд сөкыд ојбыр!

Гажажык, нылөј, сыв,
Муса нылөј, комі ныв!

(А. Чеусов).

Кыпөдчөј, комі јөз, четчөј!
Сөлөмын пуө-нын вiр.
Озырлы, локлы ен сетчөј,
Кос вылө мунамө пыр!

(А. Мајегов).

1 уж. Тајө гижөдторјас вывсыс төдмав индөм формаа
да индөм кывја јитлөсјассө.

Војтөлыс шуғлалө, пармаыс шувгө,
Ежва берд кырјылын локмөма увгө.
Кыркөшын козпөвсын сулаліс пожөм.
Нывјас вадорө ворсны летчiсны.
Вадорын кылалө јi.
Адза рупыр рытын сор —
Ылын ломчө кыатор.

Помөма Ежвасө вомөн. Сојкыза гезјасөн гартлөма
керјас. Сывтырја сурјаө домалөма помјас, куталөма слу-
дабокын сулалан пујасө, көртавлөма зумыда, медым оз-
нөбав.

Вылісан өккыда
Усөны көрт вылө мөлөтјас...
Өгыр моз доналө
Горнаын көрт.

(Ғ. Вен).

Выліті, выліті, зоғөгјас, лебзанныд,
Музлытөг шонділаң сарічө шывганныд,
Ылө ті котырөн мiјаныс мунанныд,
Көзыдыс, јiрмөгыс төв кежө пышжанныд,

(Н. Віттор).

Пөрыс пөчө версгө пікөд
Вушталөны лабіч шөрын
Костөм качсө лечыд пуртөн;
Ныв сен гырјын зіла тојө.
Кык пі, ічөтiкөс, жожын.
Налөн аслыссама ворсөм:
Гөгөр уна сiкас чача...

(В. Педөр).

Нөжжөнүк мунөны
Пудоддон, вөлөн,—
Кушмүтү нөжжөнүк
Ыжыд горт кыскөны.
Бөрсаңыс уна
Коллөны бабајас,
Мужікјас, челаф...
Горзөмөн лыфодло
Том ічмоң бөрсаң...
Мукөдыс сінваөн
Бөрдөны гусөн.

(В. Педөр).

Мувылын, јудорын, јагјасын
Гыөны уна сурс морт...
Выл олөм кыпөдан кадјасын
Узны оз поф, дона јорт!...
Јудорын голвізөны керјас...
Бригада пурјас сен вөчө...
Том вына јөзлөн пуө уж.
Быд мортлөн бангыс летчө пөсыс.
Кад колны оз поф өтї суш.

(Выл Паш).

2 уж. Воғза прїмерјассыс корсалө прїмерјас, көнї мед ескө вөлі:

- а) индөм пафөж форма јітлөс,
- б) индөм кывбөра јітлөс,
- в) посессивнөј формаа јітлөс.

Кујимнан формаа јітлөссө јукө емаөн индөм јітлөсјасө кадакывјөн индөм јітлөсыс.

Сес-жө индалө прїмерјас, көнї медым вөлі индөм кывја јітлөсјас.

§ 13. Содтысған кывја јітлөс.

Нөжжөн паңасөны ставныс.

Нөжжөнүк мунөны пудоддон, вөлөн...

(В. Педөр).

Җозөгјас сувтлытөг воғө пыр лебөны,

Ез кывны горңіос, шог сөмын сетісны.

(Н. Віттор).

Самасö быдлаö, трустыд.

Сіјö оз віз,

Лоас зік сіз:

Пöдтам,—мед оз торкав ужлы.

(Выль Паш).

Ташöм-жö лöсыда, кöнкö,

дöлыда олöны јöзыд

Лунвылад, сарізад **сені!**

Ташöм-жö сетöні гажа!

(Ілля Вае).

Таво вічкојаслөн олöмыс **јона омöлтчіс.**

(Н. Віттор).

Гөрбкуза **сетыштны көсјö...**

Оз-ö мыкö вај вина дорас куртчыштны...

(Ілля Вае).

Важөнкод-нын вöлі нуöдöма собранњöјас да **вöчöма**
резолуціјас вічко тупкöм јылыс.

(Н. Віттор).

Кык арыштöм сінјас **бытö** сы вылö **сотöны.**

Сіктыс **чукöртöны** јöзöс вөрö **ужавны.**

Корöны комі мужікöс артелјасö: **заптысöны мунны**
вөрö.

(Самко Öльö).

Талун асывсањыс Мітіт зев **скöралö** гöтырыс
вылö.

(С. Öльö).

Тайö прімерјас вывсыс мі адзам кушöм кывјас **јітсö-**
ны тайö јітлöсас. Öткö—тані **јітсöны** урчітана кыв да
кадакыв, мöдкö—кадакыв да інфінітів.

Урчітана да кадакыв **јітсöмјаслөн** со кушöм прі-
мерјас:

Њöжјөн пансöны.

Мед оз торкав.

Сувтлытöг лебöны.

Лöсыда олöны.

Воҙо лебöны.

Олöны сені.

Пыр лебöны.

Ылын сен.

Сöмын сетісны.

Goјігad ворсö.

Самасö быдлаö.

Татөн сојам.

Лоас зік сіз.

Ужалöны колхозын.

Урчітана кывјассö мі шулім кыкногаöс: формаа да
форматöм. Формаа урчітана кывјасыс тайö кывјітлöсас нем-

торјөн оз јансавны. Кыкнанныс содтыгсөны кадакыв бердө да формаа урчитанјасыс мукөддырји чірјоны ассыныс јывнысө. Унжык формајасыныс урчитана кывјаслөн падеж формајаскодөг-жө (өз, он, ыс, ті). Өні-на сiјө формајассө мукөдыс шуоны падеж формаөн. Тајө формајаскод кынзи урчитана бердө отлаасө-і аслыснога кывбөра форма-кывјас (тырји, гөгөр, моз). Тащөм јылаөс өѳік урчитана чукөр. Мөд котырлөн некущөм форма абу. Гашкө, коркө-і најө формааөс-жө вөліны, да өнісө најө ассыныс јывнысө. җікөз-нын чірјөмаөс. Шуам көт: җік, сiз, таз мед, зев¹⁾, нач, суш, җув, чус, с. в. Тајө кык чукөр кынзиыс ем којмөд котыр. Најө вермасны лоны өтпөвсаөс і кыкпөвсаөс. тыкнанныга кајө урчитанаясыс вермөны бостны кадакылыс петөм кывбөрјас: вiзө, кылө, муні, варті, шуам—швачвiзө, швiчкылө, тармуні, шлопвартіс, тувккылө, лапвiзө, тур-тармуні, гог-гогвартіс.

Став урчитанаыслөн форма функцијаыс вошөма. Налөн некущөм грамматическөј функција абу. Сiјөн најө і вермөны сорҗикылас вежласны (дырiј, тырји), лбө чiрјыгсыны (сiҗикөн, сiҗік, сiҗі, сiҗ; таҗикөн, таҗік, таҗі, таҗ; медым, мед; җікөз, җік; таті, тат, с. в). Вөлі-кө кущөмкө грамматическөј, а сыкод щөщ і логическөј функција, гертескө најө ез быравны.

Форматөм урчитанаясыс вермасны вевсаасны формаа урчитанаыскөд да накөд щөщ отвылыс кадакылыскөд јiтсыны, шуам:

Лоас җік сiҗикөн.
 Мед өdjө (өdjөн) мунас.
 Воҗө пыр лебө.
 Чус сетөн сiјө пукалө.
 Суш татөнөс најө олөны.
 Нач сiҗсө оз-жө поз.
 җув тынөс лөсасөны

¹⁾ Урчитанаяс—мед, зев, вивті, җік (җікіч, җік, ічөт) с. в., өні сорҗикылас матысмөны префікс категория дорө. Најө унжыкыгсө петкөдлөны самлыс (емасамлыс лбө вөчөмсамлыс) самсө (признак признака).

Möd чукөра урчитанаясыс жітсөны кадакывкөд өтпөв-
сөн-жө, лібө кыкпөвсөн. Өтпөвсајасыс бердө унжыкысө
содтысө кушдөмкө кадакывја кывбөр ¹⁾, шуам:

Тура-тара кылө.
Чірки-вірки муніс.
Шлупка-шлопка ветлөдлө.
Тура-гара павјалө.
Турвічө пукалө.
Свірсуні пышјіс.
Шлопкылө ласкыіс.
Таракылө пышјалө.
Гурскылө кыскіс.
Чіпвартіс лебіс.

Тази жітсөны урчитанаяс кадакывкөд.

Тажө-жө жітлөс формаас колө сујны-і інфінітив да ка-
дакывлыс да інфінітив да керан-вөчан вужја емалыс-
жітсөм. Со көт тащөм примерјасөн сіјө почө петкөдлыны:

Вај куртчыштны (ег вај сојны).
Кутас мунны (ез кут).
Заптысөны мунны (оз заптысны).
Сетыштны көсјө (оз көсјы).
Катлысны летча (ог летчы).
Вөравны каа (каја, ег ка).

¹⁾ В примерах подобных: „Пыжсө гурскылө кыскіс“, „фафө таракылө вадорын“,—одинаковые образования; но „гурскылө“, „таракыло“ стоят не на одной грамматической плоскости. В первом случае—„гурскылө“—стоит на плоскости наречия, во втором случае точно такое-же образование—„таракылө“—является глаголом.

В том и другом случае их можно признать изобразительными глаголами. Частица, показывающая изобразительность образования—гурс, тара, несомненно наречияльного порядка, а малознаменательный глагол, стоящий после них, в одном случае воспринимается как вспомогательный с остывшей формой глагол (мы называем их отглагольные послелогии), а в другом случае как самостоятельный глагол.

Эти же глаголы в иных случаях (төв, кылө, шутлалө; кіс-
іс, тыдалө, ваус; кагаб, кылө, бөрдө) употребляются в качестве вводящих слов.

В общем надо сказать, что грамматическая классификация их возможна только при определенном синтаксическом сочетании.

Горнитны көсја (ог көсјы).
Мөдөдчө корсны (оз мөд).

Инфинитив да кадакыв вужја ема жітлөсјассө со тајө
прімерјас вывгыс адхам.

Керлезны кајыс.
Корсыны мөдөдчөм.
Чуксаны бостчыс.
Лыстыны мунысјас.
Ҷірдавы пондыс.

Быдлаын инфинитива кылыс вермас лоны согсана да
согсантам. Согсана инфинитив воэвылас колө лоны сог-
сана кывтор не. Сің-жө-і кадакылыс, кор өтлаасө му-
көд кывјасыскөд, вермас ас воэвылас кутны согсана кыв-
торјас: **ог, он, оз, ег, ен, ез.**

Инфинитивыс-жө вермө ачыс жітгыны урчитана кывјаскөд:

Сещөма көсјөны мунны.
Есчөз ветлыны.
Татөн јөктивны.
Татчан локны.
Кодлаңөд-кө ветлыны.
Кытјасті-кө пышјавны.

Тајө став прімерјас кузаыс мі вермам содтысган
кывја жітлөслыс формуласө сің пасјывны.

Содтысан кывја жітлөс артмө сек, кор өтлаасөны:

- а) урчитана да кадакыв (морта формаа),
- б) урчитана да инфинитив,
- в) инфинитив да кадакыв (морта формаа),
- г) инфинитив да кадакыв вужја ема.

Кыс тајө жітлөсногыс артмөма, өні бур вістовтас он-
на вермы сетны. Но өтиторвылө колө индыны: содтыс-
ган кывја жітлөсыс, герт, верміс артмыны индөда жітлөсыс.
Сіјө сы дорын өні-на зев матын сулалө. Бур дифференци-
ціја өні-на абу. Воэсө мі сіјө адхам мічажыка. Но-і тор-
јалөмыс налөн зев-жө ыжыд. Сіјө торјалөмыс петкөдлыс-
сө көф сіјө-жө кывжылыслөн грамматическөј функција во-
шөмас. Сіјө зев характернөј прізнак, пөштї медыжыд
прізнак. Содтысгана жітлөс формаыс мөдіс торјассыны

сек, кор дифференцируйтчис ема да кадакыв категоріяяс, да кор бура-нын мөдис төдчыны сорныкузаас полусјас вылас јуксөмыс. Ема категорія јітсөмјас пөвсас indöda јітсанногыс өнөз-на крепыджык, а кадакыв категорія полусас indöda јітсанногыс вежсөма соттыссан кывја јітлөс формаө. Сің колө матыстчыны тајө јітлөс форма објас-најтөм дорө.

1 уж. Тајө примерјас вывгыс корсав да гјав торјөн:
а) урчитана да кадакыв јітсөмјас, б) урчитана да инфинітив,
в) инфинітив да кадакыв, г) инфинітив да кадакыв вужја ема.

Аркежө Гршалөн ранаыс зікөз бурдіс. Гөкыд ывлавыв уж ужавны вермытөмла нуіс сіјө пыр јөзкост уж. Кынмаліг гөгөр Өнө Мішө керкатыр і өшіңувтыр чукөртчөмаөс уна јөз.

(Поларнөј).

Кырныш Васка помөз шуіс гөтрасны, сөмын колө вөлі гөтырпуыслыс өтитор јуавны.

(Ордым).

Ежвалөн візулыс
Јаг бердө швучкө.
Пожөм вест кыркөщө
Зев јара кучкө...
Пожөмлыс подувсө
Буждөдіс быдөн,
Гыјаскөд өтвылыс
Јірісны пыдөз.

(Ілла Вас).

Пемыд рөмыс тывјыштіс ставнас Комі мусө.

Керкасајын јузвіңоны өзјоны гөрд біјас.

Сөмын сотчөм керка местаын, сотчөм керјас вьлө пуксөмөн һөжјөһикөн бөрдө Педөс.

Һекөн шы-ні зык оз кыв.

(Ілівапыс).

Четчы, вољсас,—колө водны.

Гөтырыс весіг кытчөкө мунөма.

(Шім).

Өні кувтөз міјан лоас

долыд олөм, гажа лун.

(Лебедев).

Он-кө, jöj морт, татыг пышжы,
Тенө вöчам ми сув-сав.
(Лебедев).

Кістам сылыг вiр—
Вijam пырыспыр.
(Лебедев).

Турi-тарi, гурi-гарi
Пемыд jöзлы воiс бара
Гажа ыжылун.
(Н. Виттор).

Быгтö зiк гудökөн муниг моз ворсö.
Бара-на ем¹⁾.
(Г. Вен).

§ 14. Öтсама формаа jитлöс.

Сесса **radjic cijö** часөн
Бурыг бурöс со да дасöс...

Зарни сiнма варов нылöс
Cijö меным **indö кылö**.

Кöзыд, гажтöм **мижан асмуаным**.
Кынмас, космас сенi мафар ныв.

Менсым кылöс-кö он кыв,
Ваj-жö куз каллана ныв.

Менам сölöм теөн олö.

Пукала ме öшiн вылын,
Ывлаыс шынитöv, сöd.

Öтнам ме муна туj куза.
(Илья Вас.)

Мыj **те** ме вылö сiз **воан**,
Мiча барiн, сölöмшөр?
(Куратов).

Тащöм тыш вöвлi му вылас шоча:
Cijöс щöщ **tödlis** парма да jag.

Сыктывкарсаң **cijö** лоас
Нöлго километрыд зiк.
(В. Паш).

¹⁾ Вспомогательные глаголы сочетаются как и все остальные глаголы с наречием и с инфинитивом.

Kodös mi **дорам** выль олём,

Ужалыг жöзыслы шудсö...

(М. Гулајев.).

— Мыјла-нө ескö оз мыскавны?

— **Ме бара ог төд.**

Щај жуыштöм бöрын **ставныс водалисны** уэны.

Недыр мыгти воисны вагон пыщкö і **мужікјас**. На
прöщаньнө, кызі шуасны, **кокыштöмаөс**.

(М. Горлопов).

Ілля да Трöпим завтракајтöм бöрын мунісны.

(Пед. Гев.).

Гојöм бöрас **ставныс водалисны**.

(I. P.).

Отсама форма жітлöс артмö сек, қор кыкнан жітчыс кывјыс бостö отсама форма. Кыкнан кылыс быгтö лöсöдчöмаөс отсама форма кутны. Öти кылыслөн-кө сіјö формаыс вежсас, сіјö вежсöмыс пырыспыр-жö вужö мöд кыв вылас да сылыс формасö **аслыскојдöс-жö щöк-тö бостны**. Шуам: **ставныс водалисны**. Тајö примергыс-кө бостам да вежам када кылыслыс морта формасö, сіјö вежöмыс мöдас мöд кывјыслыс формасö аскојдавны. Сің: **ставныс**—кутö којмöд морта уна лыда форма: **водалисны**—сің-жö којмöд морта уна лыда формаа. Вежам-кө мі када кылыс сіјö формасö, көт шуам воэза морта формаөн—„**водалим**“, тајö формаыс мöд кылыслыс пыр вежö формасö, лöө **ставным**. Формасö-кө мöд кылыслыс огö вежö, кывжітлöсыс торксö. Сің артмö:

ставным водалим

ставныд водалинныд

ставныс водалисны + (с).

Сің-кө, отсама формаа кывжітлöсөн мі мöдам шуны сешöм жітлöс, көні кыкнан кылыс кутöны отсама форма да öти кылыслөн форма вежсöмыс вужö мöд кыв вылас да сылыс формасö аскојдалö.

Воэс мі шуім-нын, міса мукöд кылыслөн форма кутöдыс абу кывјывнас вырачитöма, а формаыс жітсöма кыв вежöртасыскöд. Сешöм јавлењнөсö мі адзам нимвежтаса кывјаслыс: **мі, ті, најö; мјан, тіјан, налөн; менам, те-над, сылөн; ме, те, сіјö**. Тащöм кывјасыс агныс мöд кыв-

көд жітсiгөн аскојдалоны сылыс формасө. Сiз: мi сылам, тi сыланныд, најө сылоны; менам вөлөј, тенад вөлыд, сылөн вөлыс; мi уэтөгным, тi уэтөгныд, најө уэтөгныс; теныд муннытө, сылы муннысө, с. в. Тащөм жітлөссө колө сујны өтсама формаа жітлөс пышкө-жө.

Кушөм кыв категоріјаяс да котырјас вермөны вөчны тајө жітсөмсө? Татчө пырө став морта формаа жітлөсјасыс да лыда формаа жітлөсјас. Морта формаыс комі сорнікылас паскалөма зев паскыда, сiјө быд кыв категоріјалөн вермас лоны. Но абу быд категоріјалөн сiјө формаыс сiнтаксіс функціјаа. Сiз, урчитанајаслөн морта формаыс, сiз-жө, кыгі і пафеж формајасыс, кынөс. Најө некушөм сiнтаксіс рол оз нуны. Сөмын өтi котыр урчитана пөвсөыс сiнтаксіс функціјаа: кадакылыс артмөм урчитанајас, шуам көт: **узіганыд, сојмөн, мунтөз.** Тајө кывкотырсө мыјлакө сујоны урчитана котырө, но тајө кывкотырыслөн морта формаыс сiнтаксіс функціјаа. Гашкө, сыпонда најөс колө торја категоріјаө пыртны. Најө жітсөны оз сөмын нiмвежтаса кывјаскөд, но-і кадакыв котыркөд сiјө-жө жітлөс формаөн.

Сiз-кө, мi өтсама формаа жітсөмнас мөдам пыртны тащөм жітсөмјас:

а) көні жітсөны морта формаөн кадакыв да нiмвежтаса кывјас;

б) кадакыв да кадакыв вужја урчитанајас;

в) инфiнiтiв да нiмвежтаса кыв;

г) инфiнiтiв да кадакыв вужја урчитанајас;

д) кык емаңим (ема вежтас да ема);

е) ема да самкыв (нiмтан).

Өнi бостам став тајө котырјассө да торја прiмерјас вылыс виқодавлам:

1. Емавежтас да кадакыв:

Ме муна (мунi і с. в.).

Те мунанц (мунiн і с. в.).

Сiјө мунө (мунiс і с. в.).

Мi мунам (мунiм і с. в.).

Тi мунанныд (мунiнныд і с. в.).

Најө мунөны [мунiны (iсны) і с. в.].

Тажö формаас кыксама öткөйд формаыс: öткө—лыд форма; а мөдкө—морта форма. Но общөй жітсан формаыс пыр öтiнога.

2. Кадакыв вужја урчитана да кадакыв:

Уѳтөгным ветлөдлам.
Уѳтөгныс ветлөдлөны.
Уѳтөгныд ветлөдланныд.
Гојмөнным коргім.
Гојмөнныд коргінныд.
Гојмөнныс коргісны.
Гојтөңным ужалім.
Гојтөңныд ужалінныд.
Гојтөңныс ужалісны.

3. Кадакыв вужја урчитанајасыс-жө вермөны жітгыны емавежтаскөд:

Мі сојтөгным.
Ті сојтөгныд.
Најө сојтөгныс, с. в.
Мі сојмөнным.
Ті сојмөнныд.
Најө сојмөнныс, с. в.
Мі уѳтөгным.
Ті уѳтөгныд.
Најө уѳтөгныс, с. в.
Мі уѳіганым.
Ті уѳіганыд.
Најө уѳіганыс, с. в.

4. Емавежтас да мукөд ема котырјас:

Міјан асмуаным.
Менсым кылөс.
Менам сөлөмөј.
Міјан мөсјасным.
Тіјан керјасныд.
Сылөн сөлөмыс.
Најө ставныс.
Мі ставным.
Ті ставныд.

5. Инфінітив да кадакыв:

Муннытö он вермö.
Муннысö оз вермыны.

Тажö жітлöсас сöмын морта формаыс öтсамасö, лыда формаыс некущöм сінтаксіс роль оз ну. Вермас лоны:

Муннытö он вермы,
Муннысö оз вермы, с. в.

6. Емавежтас да інфінітив:

Ті (те) муннытö.
Сіјö (најö) муннысö, с. в.

Тан лыда формаыс воґа жітсöмас моз-жö оз öтсамас.

7. Ема да самкыв жітсöны öтсама форма-
өн (лыда формаөн) сек, кор самкылыс мунö
вісттујö.

Јукмөсјас жуҗыдöс.
Керкајас ғырысöс.
Мујас вежöс.
Керјас кызöс.

Ташöм кыв категоріјаяс да котырјас жітсöны öтсама формаа жітсанногөн.

Кызі тајö жітсанногыс артміс, віставны зев сöкыд. Комі сорныкыв матерјал вылын бура, мічаö віставны он вермы. Тајö жітсöмыс комі сорныкылас омöла паскалöма, а мукöд сорныјасын тајö жітсанногыс зев паскыд. Гашкö, сес кущöмкö матерјал вермас сурны. Комі сорныкыв пыщкас тајö жітлöс формаыс жітсан принцип сертыс зев матö матысмö öтсама кывја жітлöскöд. Верміс, герт-і сесањ петны. Соціологіческөј обоснованіјö сіјö жітсан принципыслы поґö-жö сетны зев төдчанаöс (віґöдö 16 §). Но көт мед кыз ез вöв, а öні бура тајö жітсан принципсö төдмавтöг віставны мыкö орöдöмөн оз-на поґ. Колö јон-җыка да быд боксањ төдмавны да вöліс.

1 уж. Тајö жітсöторјас вывгыс корсав öтсама формаа жітлöсјассö да најö класіфіцірујт, кызі воґас мі класіфіціруітлім.

Менам вöлі кык мілöј,
Ог төд кодсö раґетны.

(Муравјов.)

Тенад вывті ыжыд тош.
(Лебедев).

Бурөс аслыд те ен відчыг,
Он-кө ме саяө те мун!
(Лебедев).

Сылыг шујга коксө снарад жугөдөма немечјаскөд
војутигөн, да војеннөј лазаретын вундөмаөс.
(Г. Прокө).

Озыр јөз, кык-кујим вөлөн вічыгјас, повѳисны, шен-
ѳөны.
(Г. Прокө).

Став началствосө мјанлыг большевикјас шыбытисны,
аснога власт—Сөвет—вөчисны.
(Г. Прокө).

Локтас оз-бара мјан пөтканым.
(Ш. Ген).

Сыбөрын сесга тенгыд ужтө мукөдјас відлаласны,
віөдаласны, — гашкө, медвоғ аслад гөтырыд-жө
первојяыс кіас бостигөн і шуас: абу-на-пө, зонмө,
лөсыда артмөма...
(Н. Віттор).

Кывбурјасөн мј кутам шуны сѳикотворенњөјас...
(Н. Віттор)

Буржыка-кө да пыдыгањжык-кө ескө мөвпыштам,
герт, кағалам — сералам агнымөс, ассыным лок
олөмнымөс.
(Н. Віттор).

Сіјө аслас поснідік вістјаснас серавлө јөзылыг
локногса олангамсө.
(Н. Віттор.)

Мукөд нывјасыс комсомолад пырөмаөс-нин дај сө-
лөмыс көсјөны ужавны, сөмын гортсајасыс најөс
сыыг јона відөны.
(Лучев).

Посніөс-да, најөс он-і прамөја адзы кор бердсыс.

Кущөмжык јөз пырөмаөс візму овмөсбердса коо-
перативјасө Комі областын...
(Бутырев).

Мөда-мөдлы отсасан комітетјас леғөмаөс 830 шайт.
(Некрасов).

Емӧс сьведеньӧяс кујим уезд-куӧа...

(Ш).

Колӧ, медем том јӧз вӧліны ӧнвѣӧаӧс, вынаӧс.

Емӧс-і вына јӧз. Сӧмын выныс абу быдлаын ӧтмо-
за: ӧткӧлӧн зев чорыдӧс, вынаӧс сојјасыс; мӧдлӧн
коскыс јон...

(Н. О динцов).

§ 15. Јитӧдкывја јитлӧс.

Тажӧ кывјитлыгыс артмӧ сек, кор кык кыв костын
сывтӧдчыгсӧ кушӧмкӧ јитӧдкыв. Сіјӧ јитӧдкывсаңыс тајӧ
јитлӧсыслы і нымсӧ лоі сетӧма. Комі сорныкылас јитӧдкыв-
јасыс зев гежӧда шусыслӧны. Ӗк комісама сорныас
јитӧдкывјасыс Ӗк абуӧс. Најӧ ставныс бокыс пырӧм сор-
ныкывторјас. Сы серғі мі тајӧ јитсӧмсамсӧ і вермам шуны
бокыс пырӧм јитсанногӧн. Комі сорныкылыслы тајӧ јитсӧ-
мыс абу присущӧј. Сылӧн ем мӧд формаа јитсанногӧ-јитӧд-
кывтӧм јитсӧм (вѣ. 16 §). Кӧт кыӧ мед ез вӧв, а ӧніја сор-
ныын, дај літератураын, тајӧ јитсанногыс шедавлӧ зев унаыс.
Тажӧ јитлӧссӧ вӧчыг јитӧдкывјасыс со кушӧмӧс: **да, дај,**
і, лі, алы, лібӧ, ны, нысӧ.

Ӑні вѣӧдавлам примерјас вылыг тајӧ нога јитсӧмсӧ:

Кӧт кыӧ мед ез вӧв, а ӧніја **сорныас, дај літера-**
тураас, тајӧ јитсанногыс шедавлӧ зев унаыс.

(І. Р.)

Кымын воӧд мі мунам, кымын јона венам важнога
олӧмсӧ, сујам ӧктӧ социализмнога **овмӧс да** выл
олӧмсам, сымын јонмӧ важыслӧн вылыскӧд косасӧ-
мыс, сымын капитализмнога олӧмыс **овмӧс боксаң да**
іфеологіја боксаң чорыдӧжыка кутас тышкасны выл-
нога олӧм пырӧмыскӧд.

(Ордым).

Сӧвет **власт да** наука **учрежденьӧяс** індісны
таво 26-ӧд лунӧ нојабр тӧлысӧ пасјыны сіјӧ лунсӧ
собраңӧјасӧн, докладјас Чернышевскеј јылыг вѣ-
тавны да сіӧ воӧд.

(І. Оботуров).

Ураднык да жандарм плѣтулын, помещшк кабыр-
улын олісны секі Россіјаса став ужалысјас.

(І. Оботуров).

Н. Г. лыддылыс франціјаса учоној **Фурјо**лыс да учоној немечјаслыс **Фејербах**лыс да **Гегель**лыс ыгајассо.

(И. Оботуров).

Чернышевскејлыс лыддылыс ыгајассо Карл Маркс да сјјос **ошкіс**.

(И. Оботуров).

Буржујјаслөн наука быдсамоныс зіліс Н. Г. Чернышевскөј жылыс не сорнітны, сы жылыс чөв овны, мед сјјос некод **ез лыст да ез вермы казтывны**.

(И. Оботуров).

Велөдны да гөгөрвоны мукөд сорніа јөзпөвсса пролетариат ногөн гіжысјаслыс гіжөдјассо.

(Капп резол.)

Крїтіка пыр колө індыны гіжыслы гіжантујсө гіжөд **ортсыбоксаңыс дај пышкөссаңыс**.

(Капп).

Мөднога літературатө **оз і поз** вөлі відчысны.

(Капп).

Комі муын олөны крестана, гіжысјас петөны крестана пөвсыс, гіжанторсө бостөны крестана олөмыс дај **крестаналы-жө-і гіжөны**.

(Капп).

— Колө, сјјөн-і вајі, — јарскөба кыввізіс Іванлы Опонь.

(Г. Прокө).

Ғешкојд-і морт лоөма. **Омөль-і пі** тенад.

(Г. Прокө).

Пессөны көҒ төв **і гожөм**,

Гөль војтырлы сөкыд сен...

(В. Паш).

Кодыр арын вартны ковмас,

Еща воө **ид да су**.

(В. Паш).

Шорын быдмө уна өміз.

Быдмө сетөр **гөрд да сөд**.

Кісмө воө—космө қоріз;

Уна кісмө **пув да чөд**.

(В. Паш).

Кодјаслөн тајө јітлөс формаыс лыд сертыс унжык-лы ещажык?

(И. Р.)

Горнак кывзöмөн **петис да пуксис** мучулк вылö
(Ендель).

Сöмын-тај Ежвалöн, мыј бостас гуса,
Оз лез-ни, оз сет-ни пышкöссан шы.
(Пармазон).

Ви́за ов, **парма-і вөр!**
Ви́за ов, **тундра-і көр!**
(Илля Вас).

Унаöн окопö веккежö усины.
Кујлöны **шы-ни ру** чöв...
(Илля Вас).

Чужлим-і быдмим ми тани...
Тіјанöс **адза-і кыла!**
Міртуј dorö
Нöрыс шөрö
Вајисны да
Сувтöдисны.

(Илля Вен).

Таркöдчö кодкö. **Лезам аь огö**
(Илля Вас).

Гөгөр лөн, — **шы-ни ру.**—Кулöма ывлаыс.
(Т. Вен).

Шын-бус! — кыпöдас гөгöрыс, — **сін-ни пель** — пурга
дырјі моз.

Немövöјја, сывтырја пожöмјас, бытгöккө зор бага-
тырјас, кыз броня кышаöс, ортчөн-ортчөн сувтö-
маöс, **сы-ни сад** учöны.
(Т. Вен).

Те алы ме мунам вöрад¹⁾.
(I. P.).

Јитöдкывја јитлöсö вермасны öтлаасны быд грамматика
категоріја кывјас. Сöмын пыр најö јитсöны јорта-јортныс-
кöд öтi кыв категоріјаса торјакывјас, шуам:

¹⁾ Помимо предположения, что союзы в коми языке есть по существу заимствования, предоставляется некоторая возможность предполагать, что они (союзы и союзные сочетания) могут возникнуть и на коми языковой основе.

Те аҕи ме.
 Сы-һи саҕ.
 Сиг-һи пель.
 Шы-һи ру
 Леҕам-аҕи ог.
 Шыг-һисө пөт.
 Аҕа-и кыла.
 Тундра-и көр.
 Парма-и вөр.
 Петис да пуккис.
 Ортсыбоксаһыс даҕ пыщкөссөһыс
 Велөдһы да гөгөрвөһы, с. в.

Кыв вежөртасыс тајө жітлөс артмигас ыжыд роль оз ворс, сөмын меҕ вөліны торјакывјасыс өті грамматика категориясыс. Мукөд жітөдкывја жітлөсјасас кыв вежөрјасыс меҕым жорта-јортсө ісклужајтөһы, најө воҕча-воҕча сувтөдчыссөһы, сіҕ: сін-һи пель, сы-һи саҕ, леҕам-аҕ ог, те аҕи ме, с. в.

Тајө жітлөс формасаһыс вермас артмыһы-и кыв артмана сам, сіҕи-жө, кыҕ ми аҕылым індөд кывја жітлөсыс ¹⁾.

1 уж. Бостө кущөмкө коми гіжысјасыс гіжөдјассө (кывбурјас, вистјас да с. в.) да төдмалөј, кодјас кущөмногөн жітөдкывја жітлөсјас вөчалөһы. Кодјаслөн тајө жітлөс формаыс лыдсертіыс унжык-ли ещажык?

§ 16 Оҕама кывја жітлөс.

Тајө жітсанногыслөн жітсансамыс сещөм-жө, кущөм-и воҕча жітөдкывја жітлөслөн. Ортсыса сернас торјалөһы сөмын сіҕөн, мыј тајө жітлөсас жітөдкылыс абу.

Кыв вежөртас сертіыс тајө жітлөсас унжыкыссө мати вежөртаса торја кывјасыс кыкпөвсагсөһы. Сіҕөн-и артмө, мыј тани кыв вежөртас кутөдыс жітсан кывјасыслөн абу безраҕлічнөј. Унжыкыссө жітсөһы сещөм кывјас, кодјас сорһикыв пыщкас кыкногөн шусөһы. Сіҕ көҕ шуам: **вөчһы да керһы** — кыкһан кылыс өті вежөртасаөскојд. Торјассө-кө налөн вежөртасыс, то зев омөла. Ташөм ма-

¹⁾ „Материалы коми лингвистической конференции Главнауки в Сыктывкаре“. Доклад И. И. Разманова—„О коми научной терминологии“.

ті вежортаса кывјасыс-і вөчөны тајө жітлөссө. Торјакывјас-лөн вежортас матысмөмыс да ылысмөмыс, герт, условној тор. Маті вежортаса кывнас вермасны лоны-і сещөм кывјас, кодјас, шуам, нїмтөны кык предмет, кодјас өтї мөдтөгыс омөла гөгөрвосөны. Шуам: **ај, мам, чој, вок**, с. в. Тан өтї предметыс олөмас сулалө ортчөн мөд предметыскөд. Матын вежортасаөн кажітчөны-і сещөм кывјас, кодјас індөны, шуам, кык петкөдчөм вылө (явления), кодјас өтї мөдсө сопутствутјө: **сојам-јуам, сыла-јөкта**, с. в. Тазі колө гөгөрвоны **маті** да **ылі** вежортассө торјакывјаслыс.

Грамматїкаын классїфикаціаыс мөджык, сіјө оз зікөз совпадајт вежортас сертїа классїфикаціакөд, но унжыкыссө өтлаасө. Сіјөн-і артмө, мыј тајө жітлөса кывјасыс унжыкыссө жітсөны өтї грамматическөј категорїа пыщкын: кадакыв кадакывкөд, ема емакөд, с. в.

Сіз-кө, жітсан прїнципнас тајө жітлөсас лөө маті вежортаса да өтї грамматїка категорїјаса кывјаслөн кыкпөвсассөмөн жітсөм.

Та сертї мі вермам бөртї корсны тајө кывжітлөсыслыс социальнөј основа-подувсө. да-і грамматїкаын позө нуөдны тајө жітсансамсаңыс візјас да објаснітны торја кывжітлөсјас артмөм, көт шуам сіјө-жө өтсама формаа жітсөмтө.

Колө шуны, мыј-і өтсама кывја жітлөспыщкас кыкпөвсассөны торјакывјасыс унжыкыссө өтїнога формаөн. Гашкө, сіјө өтїнога формаа кыкпөвсассөмыс (скрещение) буржыка да јонжыка діфференцірујтчөм бөртїыс сетїс аслыс сама кывжітлөс, кодөс өні мі вежортам, кыз өтсама формаа жітлөсөн. Сіјө діфференціаціаыс верміс лоны, герт, кушөмкө социальнөј оланног вежсөм мыстї да выл оланног пуксан дырјї.

Өтсама кывја жітлөс пыщкас кывсамыс торјакывјаслөн, мі казтылім-нїн, өткојдөс. Со көт тащөм прїмерјас, **сојны-јуны, сыла-јөкта, олөм-вылөм, аја-піја, гулі-голі зыртчыны-вензыны**, с. в.

Өні візөдлам тајө жітсанногсө прїмерјас вылыс ¹⁾:

¹⁾ Өтсама кывја жітлөс колө јукны кујїм пелө: а) кор жітсөны өтсөкта вежортаса кывјас (ај-мам, төлыс - козув), б) кор жітсөны кык сорнїса (шуам, діалектјаса) өтї вежортаса кывјас (керө-вөчө, вөралаң-кыјсаң), да в) көр өтї кылыс кыкыз шусө, кыкпөвсассө (рөдјөн-рөдјөн, вежа-вежа).

Ускөдчисны каша-рака моз те ыло,
Чуш-чаш вөчисны кылө.
Ки-кокжассө шыблалисны ылө:
Кардорлаңө, Перымлаңө...

(Илла Вас).

Pödjön-pödjön, möda-mödös ordædлам,
Регыд-і сізнад вөрад ми воам.

(Ғ. Вен).

Pödjön-pödjön... гөңечөн!..

Möda-mödös, вежа-вежмыст панлалам.
Гегман-кынман, он-кө лөсөд, запты пес.

(Ғ. Вен).

Төлыг-козув өтарсаң,—вылысаң.

(Ғ. Вен).

Пөтка-лебач сылөм шы,
Корөскор да туис кыш.

(Ғ. Вен).

Оз шыөдчы, оз вөрзөдчы,
Сулалө-вугралө вөр.

Лозгөны-пөрөны пујас.

Шувгіс-мун.с ыжыд төвныр —

Шуштөм, пыдөстөм вадорын

Кыпөдчис-лептысис сіјө...

Гырыг улвужја мырјас бертлыны лоі,

Пасвартны-жуглыны гөракоф ізјас.

(Ғ. Вен).

Төвруөн өвтыштөмыг ортчөн сулалыг пујас дыр
довкјаласны-копрасасны.

Сешөм **лөсыда-нораа** быд ворсанногыс керпыщкын
кылө, бытөө сігүдөкөн **зуртыштө-ворсө**.

Воласны јупөлөн поснөдік **вөралан-кыјсан** керкајас.
кокјылын **жытныкјас-шамјас**—жужыд нја улын сула-
лөны бытөөкө шег дојас.

Төдчө, кушөм ујјас тан мунөны, керөны јөзыс:—
вөралөм-кыјсөмыс, черисө кыјөмыс, керсө лөзөмыс,
турунсө пуктөмыс...

Коркө сесса лөнтасын отвыјо воисны керјас: јитчалисны **плтао-плтао**, плтајас бара-жө аскоддем плтајаскөд **рөмшитчисны - көртасисны. дорисны-көрталисны кі-коксо** керјаслыс,—рамос.

(Г. Вењ).

Лун-лун батко крестөн өвтө,
Жыңнан јургө, сізі-ј лөвтө.
Бірін-бурун-бран ¹⁾
Гојам-на даг һаң!

(Н. Віттор).

Тажө јитлөсыс комі сорнікылас сещөм-жө важ, кушөм-і индөм кывја јитлөсид. Сіјө јитсанногсө відлалігөн мі щөщ гаралыштім-і кывартман процесс јылыс. Тајө отсама кывја јитсанног відлалігөн сетчө-жө воан. Тані кывартман процессыс сещөма мытчасө, кыңи-і индөм кывја јитлөсын.

Кывјитлөсјас відлалігөн мі каңавлім кык јитсан принцип. Отыс—индалана принцип, көні өтї кыв бостө ас ордас инициативасө да мөд кывсө аскіподулас бостө; а мөд принцип—отсама јитсан принцип. Сіјө артмө сек, кор кык кыв јитсөны јорта-јортыслыс выннысө долдөдтөг. Сіјө кыкнан принципыс і вужөма кывартман процессас. Кывартмөмсө, мі шулім-һін, колө артавны кың донсалөм-вынсалөм кывјитсөм. Кор синтаксиса јитсангамыс донсалө-сөктө, кың шулім—өтї сам вужө мөд самө, секи сіјө пөрө кывартман самө.

Отсама кывја јитлөссаң сің-жө донсалөм-сөктөмөн артмө аслыссама кывартмөм. Примерјасыс көт һекымын, да ем. Шуам көт: комын—**музем**, рочын—**трынтрава**. Тајө примерјасас характернөја мытчысө кывартмөмас отсама кывкутөдыс. дажө кыкпөлөс сорнікылыс маті вежөртаса да өтї грамматика категорияын сулалыс кывјас өтисамөн, өтї кутөд сөктаөн јитсөны. Комі сорніас тајө принцип куңаыс јитсөны-жө куш комі торјакывјас да вөчөны којмөд кыв аслыс вежөртасөн. Сің: дінвуж, чункыщ, ныргора, вомгор, кокчер, пучөј, мырпом, туту, тыв-

¹⁾ Оказывается, подобные сочетания могут быть и между тремя словами. Тип синтаксической связи не меняется. Примером может служить: „бірін-бурун-бран“, употребленный В. А. Савиным.

борд, којбед, ајмам, с. в. Тајо принцип серті жітсігөн лібө кывартмігөн некоднан кылыс оз ыжыдавны мөда-мөдвылас, кыкнан торжакылыс өтсөктаөс, өткод-донаөс, а індөда жітсөмын лібө кывартмөмын өті кылыс ыжыдалө (грамматическі) мөд вылас. Сіјөн сөмын накости-і торжалан жітсанногыс төдчө.

Мыјла і кор тајо кывжітлөсыс артміс? Кушөм вөлі тајо кывжітлөс артмөмыслөн социальнөј подулыс? Тајо жуасөмјас вьлө висталигөн колө индыны өтітор вьлө. Жітсан самыс тајо жітлөсылөн, мі шулім, өтсама кывјаслөн кыкпөвсагсөм. Сіјө артміс сек, кор социальнөј оломас паскаліны кык социальнөј группа костын кушөмкө ужалана свјажјас, лібө прөстөј воысөмјас. Воысөмыс, герт, аслыс подув кутө, сіјө верміс паскавны лібө ужаланног дифференцірујтчөм серті, лібө өті социальнөј группа мөд социальнөј группа теріторіја вьлө воігөн. Сек налы (кык кытырса јөзлы) ковміс јорта-јортыслы гөгөрвоана өтінога кывјөн сорнітны, сіјөн секі-і артміс кыкпөлалөм жітсанногыс. Бостам кө өтік жітлөс: **керө-вөчө, керан-вөчан, керыс-вөчыс**, с. в. Тані воҗчавоөны өті вежөртас кутөда кык кыв. Вежөртас кутөдыс торжакывјасыслөн воҗсө бытујтліс—өтіыс өті социальнөј группа пышкын, мөдыс—мөд социальнөј группа пышкын. Кор сіјө социальнөј группајасыслөн вознікнітісны социальнөј свјажјас (ужалөм серті, лібө мукөд: верміс лоны-і случајнөјөн), секі, медым сорніыс вөлі гөгөрвоана кыкнан социальнөј группаса јөзыслы, мөдіс өті сорніса торжакылыс мөдпөвсагсыны мөд сорніса торжакывнас. Сізі артміс өніја тафталогізм: **керө-вөчө, керіс-вөчіс**, с. в. Бөртісө сіјө воҗчавајөдан принцип пыс мөдіс јонжыка пасјыссыны морт јурвежөрас, сіјөн-і верміс сіјө јонжыка паскавны. Сек мөдісны јөзыс воҗчавоөдавны сешөм кывјас, кыҗ: **кі-кок, мөда-мөдсө, кык-кујім, швуч-швач**, с. в.

Сізікөн артміс тајо кывжітлөс формаыс.

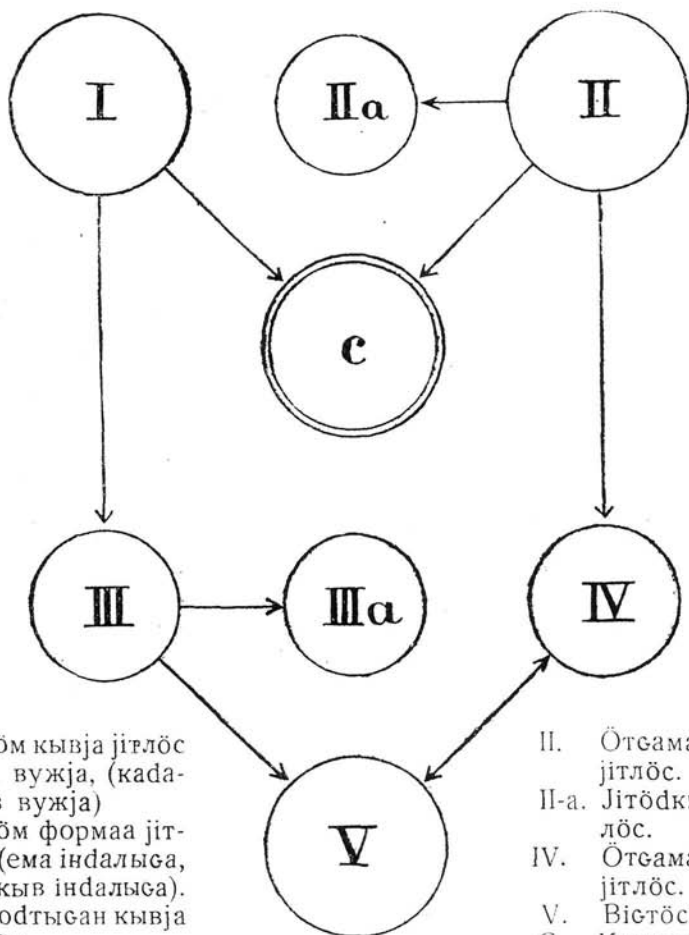
1 уҗ. Корсав торја комі гіжысјас гіжөдыс (л. Васлыс, Тіма Веңлыс, Н. Вітторлыс, с. в.) өтсама кывја жітсанјассө. Гіжав сіјө жітлөсјассө бокө, да артышт, кызі сіјө жітлөсјассаныс вермас артмыны кывартман сам.

2 уж. Корсав кывöктöджас куҗа (по словарям) кык кыввужја торҗакывјас да торҗöдлы најöс,—кушöм торҗакывјас артмöмаöс индöмногөн да öтсамасамногөн?

3 уж. Лукö ас классаныд (группааныд) кык-кујим мортөн чукөрјасö да быд чукөрлы сетö уж—тöдмавны кушöм кывјитлöсјасөн јонҗыкасö гижöны комі гижысјас?

4. уж. Организүтö группажас (морт 3—4-öс), медым тöдмавны кушöм кывјитлöсјасөн јонҗыка сорнйтöны гөл-јöз да кулакјас¹⁾.

КЫВЈИТЛÖСЈАСЛÖН ПÖЛЛÖМ КОМІ ГОРИҢКЫЛЫН.

- I. Индöм кывја јитлöс ема вужја, (кадакыв вужја)
 III. Индöм формаа јитлöс (ема индалыса, кадакыв индалыса).
 III-а. Содтысан кывја јитлöс.

- II. Öтсама кывја јитлöс.
 II-а. Јитöдкыла јитлöс.
 IV. Öтсама формаа јитлöс.
 V. Вистöса јитлöс.
 С. Кывартман сам.

¹⁾ Методику обследования по данному заданию смотрите в методическом указателе в конце книги.

IV. ЈУКӦд.

Вістовтас да горњікуџа.

(Композита і предложенијӧ).

§ 17. Вістовтас артмӧм.

Кор ми віџӧдалім індӧм кывја кывјітлӧсјас, сек сӧмын ми тӧдмалім кушӧм јітсанногӧн најӧ воџчавоӧны да кытыс сјіӧ јітсанногыс верміс артмыны.

Онi ми віџӧдлам, кыџи сјіӧ јітлӧсыс паскалӧ вістовтасӧ. Медым сјіӧ тӧдмавны, војдӧрсӧ колӧ тӧдмасны вістовтасыскӧд, кушӧм јітсанног ми мӧдам тајӧ њимнас њимтыны. Бостам њекымын прімер:

Кельдлӧз шӧвк рӧма гын.

Лымјежыд шапкајас, мышканыс пішщалјас.

(Ілла Вас).

Комі художествоа література журнал.

(Ордым).

Опоњ Педот Сіла ар ветымыныс-њін петӧма.

(Ӧ. Ӧндрей).

Пеж озыр јӧзыд војна панліс.

Кыз муӧ сујліс уна шој.

(В. Паш).

Југыд гӧрд козулӧн СССР ломџӧ.

Семен Иван ме местаӧ вескалі Турі Вас Ӧдӧкӧд,—
нуртӧмініка, сінсӧ лазгӧдӧмӧн вісталӧ Гидӧр Јепім.

(Ілівапыс).

Комсомоллӧн војеннӧј поход помасіс.

(В. Паш).

Велӧдчӧм мортвоџын помса воссӧны вылыс-выл
„пелӧсјас“ олӧмын, адџӧ вылыс-выл увлѣкајтыс

**проблемајас, өтi кывјөн-кө—сijö пыр адзö да чу-
кортö озыр матерјал аслыс гiжны.**

(С. Антус).

**Ставроссiјаса крестана гiжысјаслөн медвозза
сјезд.**

(Н. Виттор).

**Ескö, сбылыссö, ставным мi комi гiжысјас (ме
щöщ-i), көт-i котыртчöмаос КАПП-ö—крестанскöј
гiжысјас, пролетариат идеологияа крестанскöј
гiжысјас.**

(Н. Виттор).

**Колö кыпöдны ставсö, мыј лезöма пролетариатнога
культура подвылын.**

(Оботуров).

**Вöчам ыжыд-јөн, пролетариатнога художествоа
комi литература.**

(Оботуров).

**Кызи асланым коммунист котыр пышкөсса јортјас нöж-
јөнiкөн iсковтiсны пролетарскöј тујвиыс, кызи...**

(Васков).

**Најö (Сухановјас) бостöны ас киас Ежва-Сыктыв вож-
пöлөнса тöргүјтöм.**

(докса).

**Национал шовиизмыд-öд медса лок формаа вес-
кыдывывса опортунизм.**

(Васков).

**Типографияса рабочöјпöвсса выдвiжеңечјас: Чир-
ков јорт—Комi Издафелствоын јуралысöс ве-
жыс, Бачурихин јорт — наборнöј цехын јуралыс.**

(Југыд туј).

Тайö примерјас вывсыс мi адзам, мыј вiстовтасјасыс паскыджык кывјитлöсногыс. Сijö аспiас кутö унанога јит-лöс. Сiз-кө, мi огö вермö шуны, мыј сылөн принципсыс сешöм-жö, кушöм-i кывјитлöслөн. Мукöдлаас вiстовтасыс артмö өтi кывјитлöсыс: Чирков јорт, Комi Издафелство, комi гiжысјас, Сидөр Јепим, озыр матерјал, с. в. Но мукöдлаас сijö паскалöма, аспiас бостöма i мукöдпöлөс јитлөсјас, шуам; кельидлөз шöвк рöма гын, лымјежыд шапкајас, комi художествоа литература, пөж озыр јöзыд, југыдгöрд козувлөн, Турi Вас Одакөд, комсомоллөн војеннöј поход, с. в.

Кушом-жө тајојаслөн (кывјитлөсылөн да вистовта-сылөн) торјасган моменты? Кор ми сорнитам кывјитлөс жылыс, сек ми корсам налыс јитсан принципсө на јитвежкостыс, а кор сорнитам вистовтас жылыс секі мијанлы оз ков вунөдны і кывјитсан принципсө. Сыыс кынзи ковмас төд-вылө бостны і сорни течсан вежөртассө. Примерјас вы-лын сјјө сја позө петкөдлыны. Шуам, кывјитлөсјас:

швучкө-швачкө,
ставроссіјаса крестана,
крестана гіжысјас,
гіжысјаслөн сјезд,
медвоzza сјезд, с. в.

Тајө ставныс рөзнөј пөлөс кывјитлөсјас. Тани мијанөс интересјтө кык кывкостса воzчавоөмыс. Ми зик ог учыты-вајтө мыј воzөсө вермас накөд лоны. Сјјөн ми кывјитлөс-јасын јитсан принципсө корсам на јитвежкостыс.

Мөдам-кө ми сорнитны вистовтас жылыс, шуам: **ставроссіјаса крестана гіжысјаслөн медвоzza сјезд; ыжыд, јон пролетаріатнога художествоа комі література; коммунист котыр пышкөсса јортјас, с. в.** Татөн мијан ковмас воzөвылө виzөдлыны да төдмавны кызи да мыјла тајө кыввиыс гөгөрвосө, кызи сјјө вермас воzөсө сорниас пангыны да воzөсө мыј тајө кыввиыскөд лоө. Секі мијан ковмас корсны грамматическөј моментсө не кывјас костыс сөмын, а і кыккө мөдлаыс — кыввиы помсыс. Сјјө видлалігөн ми каzалам, мыј тацөм кыввиыс вермө помасгыны өті формаөн (морта формаа да кывбөра формаа падеж кывжылөн). Сјјө помасган формаыс оз сөмын медбөрја кылыскөд өтлаас, а став кыввиыскөд. Сјјө формаыс петкөдлө, мыј вермас тајө кыввиыскөд воzөсө лоны, кызи сјјө вермас сорниас пангыны. Сешөм кыввиысө, коді кутө медбөр помас падеж, морта да кывбөра форма, да сјјө формаыс-кө өтувтө став кыввиысө, сјјөс ми і шуам **вистовтасөн** ¹⁾.

¹⁾ В. А. Молодцов вводит термин, или вернее данный грамматический ряд называет композитумом, не ставя принципиальной разницы между словосочетанием и данным видом грамматического ряда.

Быд вістовтасын форма кынчыс ем нөшта асылс
вістовтаслы прісущөј кыв порадок. Торјакывјас вістовтас
пыщыс оз вермыны ортсө, воґө ні бөрө петны.

Быд торјакывлы вістовтас пыщкас чорыда індөма
местаінсө,

Бостам прімер да віґөдлам сыкуґа, кыґі сіґө кывно-
радокыс кутсө:

(Ліч).

Варовміс **сін јоран дөрөма расканөј.**

Щөщкөс јура гылыд јаг.

(С. Јогор).

Тані вістовтаса кыввіґсө печатајтөма. сөда. Кыґі
сені кыввіґ порадокыс артмө? Өті вістовтассыс мі
каґалам тащөм кывјітлөсјас: **щөщкөс јура**—тащөм јітлөссө
мі шулім індөм кывја јітлөсөн, да **гылыд јаг**—тані
јітсанногыс сещөм-жө. Мөд вістовтассыс міјан сурөны
мөднога јітсансамјас: **сін јоран**—тајө індөм кывја јітлөс,
да **јоран дөрөма**—сещөм-жө; а **дөрөма расканөј**
лоас індөм формаа јітлөс (індөм формаыс посессивнөј
суффикс+а). Сіґ-кө, мі тајө прімерјас вывыс каґалам кык
нога јітсөм. Өтіыс, кор јітсөмыс мунө вочасөн пысавлө-
мөн: **сін јоран дөрөма расканөј**; а мөдыс, кор пысавлан
гамыс орласө: **щөщкөс јура, гылыд јаг**. Воґа прімер
вылас пыр вөлі воґа торјакылыс јітсө сыбөрвывса тор-
јакылыскөд, а мөд прімерас кывјітлөсјасыс јітсөны мөд
кывјітлөскөд. Сіґ: **сін јітсө јоран-көд, јоран-ыс дөрө-
ма-көд, дөрөма-ыс расканөј-көд**. Сені помассө вістов-
тасыс. Мөдас: **щөщкөс јітсө јура-көд**, сесса воґсө
помасыштлө јітсан процессыс да бара **гылыд јітсө јаг-
көд**. Тані кыкторја јітсанногыс. Кыкнан торја јітлөсјасыс
асныс вөчөны посніжык вістовтасјас да сіґө посні ві-
стовтасјассыс артмө ыжыд вістовтасыс. Посні вістовтас-
јасыс вермөны помассыны Adessiv Adlativ да Consecusiv
падеж формаөн лібө посессивнөј (**а, төм, са, са**) формаөн.
Падеж формајасыс вөчөны-і гырыс вістовтасјас, а посес-
сивнөј формаыс помалөм вістовтассө оз вөч¹⁾. Сіґөн
најөлөн-і грамматикаа торјассөмыс төдчө.

¹⁾ Посессивная форма не образует законченного композита
в пределе полюса подлежащего, но может образовать ее в пре-
деле полюса именной сказуемости. Об этом см. дальше.

Сің-кө, міжанлы колө разлічәйтны кыкногөн артмөмсө. Өтіыс — кор вістовтасыс артмөма өті торжакыв бердө пысав-лөмөн, последователнөја. Сен кыв порадокыс оз вермы некущөма вежласны. Мөдыс — кор сещөм пысасгөмыс мунө сөмын торјөн-торјөн. Сек артмөны кывјітлөсјас лібө посніжык вістовтасјас ыжыд вістовтас пыщкас. Посні вістовтас пыщкас кыв порадокыс сің-жө, кыңі-і воңа вістовтасас артмө, оз вежлас. Но посні вістовтасјасыс. некумын-кө најө, да ставныс-кө јітсөны медбөрја вістов-тасыскөд, вермөны местајаснас вежласны. Шуам: **Jeжыд дукөса, шапкаа, кучік лазја, чера-пішшала мунө Ѓіма Pedөр лыңөн вөрөд.** Тајө сорныкуңасыс мі торјөдам вістовтассө. Вістовтаснас лоө: **Jeжыд дукөса, шапкаа, кучік лазја, чера-пішшала Ѓіма Pedөр.** Сені ыжыд ві-овтас пыщкас, емөс кывјітлөсјас: 1) **jeжыд дукөса,** 2) **кучік лазја,** 3) **чера-пішшала,** 4) **Ѓіма Pedөр.** Сіјө став кывјітлөсјасыс јітсөны медбөрја вістовтасыскөд (**Ѓіма Pedөр**). Но налыс јорта-јорткостас местаінсө абу чорыда індөма. Најө вермасны вежласны. Поңө шуны: **Чера пішшала, кучік лазја, jeжыд дукөса, шапкаа Ѓіма Pedөр.** Вістовтас вежөртасыс пыр өті колө. Сің-кө, налөн јорта-јорт сертыыс местаыс оз індыссы. Індыссө сөмын медбөрја вістовтас сертыыс. Медбөрја вістовтаснас тани лоө **Ѓіма Pedөр,** став мукөд вістовтасјасыс сулалөны сывоңладорын. Сіјө правілөсыс петны бокө оз поң. Воңа вістовтасјас ві-да медбөрја вістовтас костас вөлөм-кө поңө дажө сув-төдны віст **мунө.** І сіјө вөлөм ыжыд вістовтассө оз торк. Сіјөн тајө вістовтас артманногыс рөңнітчө воңас відлалөм вістовтасјасыс, көні кыв порадокыс зев-на чорыд, көні өті вістовтас віңыс қоң.

Тајө колө бура төдвылө бостны быд вістовтас віңө-далігөн.

Өні віңөдлам, кущөм кывјас да кывјітлөсјас вермө-ны вөчны вістовтассө. Боставлам унжыкнога прімерјас да віңөдавлам прімерјас вывсыс.

Сөң візув ваын ічөтік да том зев бура оліс те-рыб ком.

(Лебедев).

Асвылас төдліс комі **крестанінлыс сөкыд олөмсө.**
(Коміму).

Кузнецасо да столарнөй мастерскөйсө вөчисны ком-
мунасө котыртан медвоzza војаснас.

(Ордым).

Октябрса революціјалы дас во тыріг кезлө ком-
муна мөвпыштіс лөсөдны електричество.

(Ордым).

Лөдемса тракторјас базаыс вөрлеыгјас локтөны
быдторсө жуасны Мөскуаса комсомолецјас дінө.

(Фильлипов).

Ставмуыв вөјтырсө кыпөдыс Совет Сојуз муса-
рас выль шыјас лөзө.

Мезмөм збој вөјтырлөн выль ужын сојыс оз муз:
вылнога мөд олөм течө.

(В. Паш).

Вөлі нөјтны, нөјтны көсјөм,

Бура нөјтны мијанөс.

Чжанлы воzчакывјыс мијан—

Тышкын збоја вермасөм.

(В. Паш).

Нумјалөны віра чужөм банөн Шельадор јылө лаж-
мөдчөм керкајас.

(Митрукјак).

Візінса дорвыв коллективизација рајон обслөдуј-
төм јылыс комиссіјалыс доклад кывзөм бөрын
ОК-лөн бјуро да ОКК-лөн президиум индөны...

(Југыд туј).

Талун ми јөзөдам ВКП(б) ОК да ОКК-лыс Візінса кол-
хоз течан уж видлалөм куза өтувја шуөм.

(Југыд туј).

Севкрајгосторг Комі Областувса конторалөн Мыл-
дінса заготовительнөј пункт көсјысө ударнөја
тыртны экспорт вылө төвар заготовітан плансө
да оперативнөј во помастөзыс чукөртны граж-
даналыс ужјөзсө 100%.

(Југыд туј).

Сені колө отсавны өтувјөн візму ужалан төваріш-
ществојас котырталөмлы.

(Југыд туј).

Збоја, терыба өшыбкајас бырөдөмөн — өдзөдам
колхозјас течөм.

(Југыд туј).

Шабди вöд-итöм паскöдöм жылыс Воjвыв краjувса
Исполнительнöй Комитетлөн таво маj 3-öd лунса
шуöм.

(Jугыд туj).

Воjвыв краjувса Исполнительнöй Комитетлөн таво
маj 3-öd лунса шуöм—шабди вöд-итöм паскöдöм
жылыс.

(I. P).

Карсаң гортлаң локны ödjö mödödчөм бöрын бо-
кö ег-нын кежав.

(A. Gidorov).

Тажö примерjас вывсыс зев бура төдчö öтитор. Кор
медбөрjа кылын еманьма торjакыв, секи став вистовтасас
пырöны сöмын ема категорijаса кывjас, а кор медбөрпо-
мас сулалö кадакыв вужjа ема, либö урчитан, секи вистов-
тас пыщкөссыс ми аджам-и урчитанаясöс, инфинитив-и ема
категорijа кывjас. Ема категорijаса торjакывjас тажö кык-
нога вистовтас артмөмас оз-жö öтмоза пырны. Ема кате-
горijа вылö помассан вистовтасö падеж формаа емаjас
вермöны пырны сöмын Авлатив, Adessiv da Consecutiv фор-
маон, даj-и то зев гежöда, а кадакыв вужjа кывjас вылö
помассом вистовтасö вермöны пырны-и мукöд падеж
формаа кывjас. Воjзанога вистовтасас падеж формаыс
вöчö ичöt вистовтас, а мөднога вистовтаса падеж
формаыс вöчö кывjитлөс инфинитивкөд либö кадакыв
вужjа емакөд (кадакыв indöda либö ема indöda jитлөс).
Сиз-кө, ми став вистовтасjассö вермам jукны кык гыры-
чукөрö. Öтис, кор медбөрпомас вистовтасас сулалö ема-
ным,—сек став вистовтасас пырöны сöмын ема категорijаса
кывjас. Ташöм вистовтассö ми мөдам шуны емасама вист-
товтасөн. Мөдыс, кор вистовтасыс помассö ема да урчитан
jыла кадакыв вужjа торjакыв вылö. Кадакыв вужjа емаjае-
лөн жылыс овлö: öм, ан, öг, ыс; а урчитан жылыс: тöз,
төг, мөн, иг. Тажö вистовтас пыщкас вермасны ло-
ны-и урчитанаяс, инфинитив да накөд jитсөм емаjас быд
пөлсө падеж формаын. Ташöм вистовтассö ми мөдам шуны
кадакывсама вистовтасөн.

Тан ми төдмалим кущöм кывкатегорijаяс да кущöм
формаон вермöны пырны вистовтас пыщкө. Öни колö ви-
жöдлыны кущöм кывjитлөсjас вермасны jитгыны вистовтас

пыщкас да кызі сіјө жітсанногыс артмө. Бостам емасама вістовтасјас:

Комсомоллөн военнөј поход.

Medca лок формаа вескыдывывса оппортунизм.

Ыжыд-јон пролетариатнога художества коми літера-
тура, с в.

Первој примерас мјан сурөны кыкнога жітлөс: а) **комсомоллөн поход**—індөм формаа Авессив, ема индөдана жітлөс; **военнөј поход**—індөм кывја жітлөс.

Мөд примерас ем аслыссама особенност. Сени воҗа жынјыс артмөма кык последователнөј индөм кывја жітлөсыс ічөт вістовтас. Сіјө помассө посессивнөј формаөн. Мөд жынјыс индөм формаа жітлөс. Вістовтас артманногыс тани аслыс нога: воҗа ічөт вістовтасыс жітчө кывжітлөскөд. Жітчан принципсыс сещөм-жө, кущөм-і индөм формаа ема индөда жітлөсын. Тани бөрја кывжітлөсыс индө воҗа ічөт вістовтасыслы посессивнөј формасө.

Кожмөд примерыс нөшта-на сложнөј, сени сіҗ-жө, кызі мөд примерас, ем ічөт вістовтас. Сіјө помассө сіҗ-жө посессивнөј формаөн. Сөмын сени ічөт вістовтасас жітчөны кык кывжітлөс: өҗыс — **ыжыд-јон** — өтсама кывја жітлөс; а мөдыс—**пролетариатнога художества**—індөм формаа (посессивнөј формаакывбөр) жітлөс. Тажө жітлөсјас костас жітсан принципсыс индөм кывја кывжітлөсынкојд, сөмын индөм кыв местаас сулалө җоң кывжітлөс, дај индалыс кыв местаас сіҗ-жө кывжітлөс сулалө.

Емасама вістовтасын унжык жітчөмыс тащөм. Сени суравлөны:

1. Последователнөја индөм кывја жітлөс принципөн артмөм вістовтас.

2. Индөм кывја жітсан принципөн-жө жітсөны кык кывжітлөс. Кывжітлөсјасыс вермасны лоны: а) өтсама кывја, б) индөм кывја, в) индөм формаа.

3. Индөм формаа жітсан принципөн-жө жітсөны ічөт вістовтас торјакывкөд лібө җоң кывжітлөскөд. Ічөт вістовтасыс вермас артмыны воҗа кујим принципјас серҗыс, сөмын сени унжыкыссө вістовтас вөчан форманас овлө посессивнөј суффікс. Но мукөдлаас вер-

масны лоны Adessiv либө Avlativ (зев геждә Соп-secutiv) паҗеж формајас. Бөрја кывјитлөснас вермасны лоны либө indöm кывја, либө indöm формаа, либө öтсама кывја јитлөсјас.

Тајі артмө емасама вистовтас. Öни төдмасам, кыңи вермасны артмыны кадакывсама вистовтасјас. Бостам һекымын примерјас:

Сөкыд зев сөз шонди битög...

(Ильа Вас).

Җептас ем саңнет көшел, —
Со муса көзуклөн вөчөм.

(Ильа Вас).

Клопмуні, қижмуні
мөдыс да којмөдыс,
кык пудја лөзјаслөн
лебалөм щөкмаммис.

(Ильа Вас).

Горнитисны ез гора, збылыс, мөда-мөд-возын прав-
дајтчигмос.

(Ордым).

Карсаң гортлаң локны ödjö mödödcigөн бокө ег-
-һин кежав.

(А. Gidorov).

Тани бостөма һекымын пример кадакывсама вистов-
тасјас вылө. Тајө примерјас вывгыс мијанлы шедалө со
кущөм кывјитлөсјас:

1. Öтсама кывја јитлөс (мөда-мөдвозын прав-
дајтчигмос).
2. Indöm кывја јитлөсјас (со муса, сөз шонди).
3. Содтысган кывја јитлөс (локны mödödcigөн).

Но тајо став кывјітлөсјасыс вiстовтассамаоc. Мөдног-кө шуны, налөн быдөнлөн ем жітана форма, сіјо формаыс отноcітчө пыр став вiстовтасыcлы. Сіјөн-і кывјітлөccыc артмө да ыждө вiстовтас сам. Сің: **möda-möd** — өтсама кывја кывјітлөc. Сыбөрвылын сулалө кывбөра форма **во-зын**. Сіјо отноcітчө став кывјітлөcыcлы. Сің-кө, кывјітлөcыc пөрө вiстовтасө. Сіјо вiстовтасыc өтлаасө медбөрја кылыскөд. Медбөрја кывнас пыр лоө лiбө кадакыв вужја ема, лiбө урчитана. Јітсан самыс воңа кывјітлөcыслөн медбөрја кылыскөд аcлыссама-жө. Сіјо оз поң пыртны некущөм кывјітлөc принцип улө. Сіјөн тајо жітан принципсө мi мөдам шуны **вiстовтассама жітсан принципөн**. Тани қола вiстовтасјасыс вочасөн пыр ыждөны і сіјо кывјас codөмыс оз торк некор налыг вiстовтаса самсө. Сің:

Со муса көзуклөн вөчөм.

Кык пудја лөзјаслөн лебалөм.

Тани зев мiчаө адјам: **со муса**—тајо ачыссө артмөма індөм кывја принципөн, но медбөрја формаыс (посcивнөј форма) отноcітчө став кывјітлөcыcлы. Сыпонда мi тајос огө кывјітлөcөн шуөј, а вiстовтаснога кывјітлөcөн. Воңө сы дорө codө **көзуклөн**. Тан бара-жө кывјітлөcыс вужө вiстовтасө. Падөж формаыс отноcітчө став воңа кыввiчыcлы. Сіјо вiстовтасыс помассө **со муса көзуклөн вөчөм** кадакыв вужја емаөн. Мукөдлаас кадакыв вужја урчитанаөн.

Тақикөн артмө кадакывсама вiстовтас. Сы пыцкыс колө торјөдны нөшта өғi особенностъ. Кадакывсама вiстовтас пыцкын кывјітлөcјасыс аcлыссамаоc. Сени вермөны жітчыны ема да урчитана (кадакыв вужја) індөм формаа жітсанногөн. Сы жылыс мi егө-на некөн сорнiтлө. Мукөдлаас сіјо жітсанногыс оз шедавлы. Сіјөн мi сіјо колiм татчөң. Сің, некымын пример:

Карсаң мөдөдчiгөн.

Гортлаң мөдөдчiгөн.

Комiлы корсiгөн.

Војтырөс сајдмөдiг.

Сени-жө вермас частө шедавлыны індөм формаа ема індөда (кадакыв вужја) жітлөc.

Лөзјаслөн лебалом.

Көзүклөн вөчөм.

Шедавлөны һекымын јитлөсјас і урчитана да кадакыв
вужја урчитана кывјасыс:

Өдјөн мөдөдчигөн.

Сетчөз пышјымөн.

Тащөмөс овлөны вистовтасјас. Вистовтасјассө-кө бура
разберітан, сек казалан сорнікузалыс петан тујсө. Гор-
нікузаясус петөмаөс вистовтас пыщкөссус-жө. Сіјө мі
визөдлам воэө локтан §-ын. Öні, медым буржыка раз-
бірајтчыны велалам вистовтасјасас, вөчам һекымын уж.

І уж. Тајө гижөдывывеыс корсав вистовтасјассө да
төдмав—кызікөн најө артмөмаөс?

Езус төлыс југөр быгјас кигсөны, кигсөны, кигсөны.
(Пед Гель).

Октябр 17-өд лунсаң ужалла Комі сельхозбанкын кы-
зі выдвіженеч.

(М. Оплеельин).

Окма, кык лунса гажа кадөј...

(Гимвань).

1745 кварталын (Палаузса учвөрпромхозын) по-
требобщество ларокса приказчик Карманов зев омөла
ужалис. Мөскуаса 2-өд комсомол бригада мукөд вөр-
лезысјаскөд асланыс өтувја собраннө вылын шуис-
ны выдвінитны Карманов местаө бур вөрлезыс крес-
таңин Голосовөс.

Потребобществоса правленнө заседаңнө вылас шуө-
ма: Голосов гөль—оз вермы сетны гарантја...

Сізі і колі.

А „гарантјаа“ јөзус со мыј вөчөны: март төлыс
помас „центральной“ лавкаас тыдовтчис 700 шајтыс унжык
растрата.

(Југыд туј).

Бригадникјас кучкісны бјурократјаслы ударнөј вежон
нуөдигөн.

Тазі потөмторјассө корөмыс петкөдлө вөрсө кос-
тыны көсјөм.

(Југыд туј).

2 уж. Тајо гижодторјассыс корсалö емасама да ка-
дакывсама вiговтасјассö да тöдмалö кыңи најö артмöмөсө.

Калкутта бердын рабочöј демонстрацијакöд вермасi-
гөн пöлицја виис 20 рабочöјöс.

(Дугыд туј).

Германјаса печатын уна гижöны Турксіб көрттуј
востöм куңа.

(Дугыд туј).

Чолöма телеграмма Вöјвыв крајувса Исполнителнöј
Комитетсаң.

(Дугыд туј).

Вузјасын велöдчысјаскöд контрактација вöчöм јылыс
некод-на прамöја абу мөвпыштлöма.

(Студент пiемöысө).

Вiтваса план олöмö нүөдигөн областлы зев зескыд
лоас специалiстјассыд...

(Дугыд туј).

Комi кыв—ыжыд школајасын велöдан отсöг.

(I. Разманов).

Тацöм моғјас ме пуктыли комi кыв ыжыд школа-
јасын велöдигөн.

(i. P.).

§ 18. Кыңи вiговтассаң артмö сорныкуңа.

Воңа §-ыс позö тöдмавны, мыј паскыд вiговтасыс
артмiс индöм кывја јiтлöс паскалöмөн да ыждöмөн. Кор
сорныкылыс јöзыслөн мöдiс на ужалöм да јöзкост оланног
вежласöм сертеыс сöвмыны да дифференцирујтчыны разнöј
сикаса јiтлöсјасö, сек мöдiс артмыны i сорныкуңалөн по-
дулыс. Сijö артмiгөн медвојдөр, герт, артмiсны куң вiс-
товтасјас. Медвоңа вiговтасногыс артмö-нин сек, кор
морт вежöрас мöдiс пасјыссыны рöдыс-рöдö последо-
вателнöја вуждöмыс. Медвоңа вiговтасјас, герт, вöли
пасјöны рöдыс-рöдö вуждöмсö. Со көт таң шуам: **Габö**
Педөр Öлöксан пi, **Мишö Ваң Семö Зела Öлö**, **Ильа**
Спiр Ваң Ив i с. в. Тајö примерјасыс петкöдлöны, кыңи
торја морт нiмјасыс јорта-јортсö индалöмөн петкöдлöны
ассыныс генетика рöдсö. Та јылыс ми сорнытлим-нин воңын,
кор вiдлавлiм индöм кывја јiтлöсјас. Тани сöмын колö
шуны, мыј сijö-жö индöм кывја јiтлöссыс артмiс-i сiнтак-

сіса вістовтасјас. Налөн артмөмыс да паскалөмыс муніс кыввежөр паскалөмыскөд щөщ. Өніја сорнікылас воҗа логікаа принципјасыс вежсісны зев-нін јона. Мукөдлаас кывјітсөмыс артмө-нін воҗа кывјітсөмыслы аналогіја серті. Сіјөн өні мі вермам сіјө логікаа вежөртөмсө вуҗөдны граммати́ка плоско́сть вы́лө да відлавны граммати́ка кате́горіјажассө торјөн.

Вістовтасјас јылыс төлкујтігөн сің-жө важ генети́ка рөда јітсөмногсө мі вермам вуҗөдны граммати́ка плоско́сть да өтлаөдны мукөд граммати́ка віҗјаскөд, көт мед сені важ генети́ка рөда принцип артмөмыс і ез төдчы. Сің, сещөм граммати́ка віҗ вылын өні сулалөны, көт со кушөм кыввіҗјас: **лымјеҗыд шапкајас, пеж озыр јөз, југыд гөрд козулөн, важ піпу пыж, сөз візув ва, һінкөм во́лөс тош.**

Өні віҗөдлам кызі вістовтассаныс сорнікуҗаныс артмө. Сорнікуҗасө мі пыр жукам кык полусө. Мі сыјылыс сорнітілім-нін. Вістовтасјасыс вермөны сің-жө кык полусө јуксыны: өті полусыс мунө јура полустујө, а мөдыс — віста полустујө. Сің.

Сөз візув ваын.

Һінкөм во́лөс тош.

Габө Педөр Өлөксан пі.

Ілла Спір Ваң Ів.

Важ піпу пыж.

Вістовтассаныс сорнікуҗаас вуҗігөн кыввіҗыс выд кате́горіја бостө—інтонаціја.

Өніја сорнісө мі інтонаціја сертіыс гөгөрвоам. Интонаціјаыс петкөдлө вістовтасыслыс сорнікуҗаас вуҗөмсө! Герт, інтонаціјасө огө мі мо́тив лібө прічінатујө пунктө, а інтонаціјаыс, кызі і быд мукөд граммати́ка форма кате́горіја, сөмын прізнактујө мунө. Прічінаыс сорнікуҗа артмөмыслөн, герт, во́лі мөд. Сіјө колө корсны сорнікыв вежөртөмыс. Өні мі огө-на вермө мічаа шуны, кызі да мыҗла вістовтасјас вуҗөны сорнікуҗаө. Но ськөд щөщ колө віставны, мыҗ сорнікуҗаныс артміс морт вежөртөм паскалігөн. Мортислөн-жө вежөртөмыс паскалө сөмын соціалнөј да уҗалөмног вежсөм серті. Основнөј прічінаыс, герт, сен. Вежсөмыс-жө ачыс пыр выражајтө кушөмкө

форма. Сіјөн мі інтонація вылас өні віқодам кық гра-
матика форма вылө, коді петкөдлө кыввізлыг вiстовтам-
саң сорнікузаө вужөмсө.

Өні віқодлам, кызі выл артмөм сорнікузааыслөн кык-
нан полусјасыс артмөны. Воқза прімерјас вывгыс мі ад-
зылім, мыј вiстовтасјасыс пыр олоны сөмын кодаскө өті
полусас: лібө јура полусын, лібө віста полусын. Сек мі
сіјө кыввізсө сөмын вермам шуны вiстовтаснас. Торја еле-
ментјас-кө вiстовтас пыщкөссыс өті полусыс мөд полусө
вужө, сек вiстовтасыс торкөсө. Тані мі казавлім-нын, мыј
сіјө торкөсөмыс петкөдлыссө інтонація формаөн.

Міјан бостөм прімерјас вылын мі адзам, кызі вiстов-
тасыс јуксөма кык полусө:

өті полус:	сөз	візув	мөд полус:	ва
"	"	һинкөм	"	тош
"	"	Габө	"	пі
"	"	Педөр	"	Ів
"	"	Ілья	"	пыж
"	"	Спір	"	
"	"	Ваң	"	
"	"	важ	"	
"	"	піпу	"	

Тан міјан вөліны зон вiстовтасјас. Вiстовтас пыщкас
вөлі быд торјакывлыг местайнсө чорыда індөма. Торја-
кывјас вөлі оз вермыны вежласны местайннаныс. Сесса
најө јуксисны кык полусө. Воқза полусыс мөдіс мунны
јура полустујө, а бөрја полусыс віста полустујө Артміс
сорнікуза. Сорнікузааыс, мі төдам, полусјасыслөн ме-
стайнсө абу быдлаын чорыда індөма. Вермас лоны јура
полусыс бөрынжык, віста полусыс воқынжык. Вермас-і
мөдарө лоны, шуам:

Тувсов гажа шонді | малалөмөн шонтө мусө.

Лунтөлыс | һебыдїка пөлтө.

(Г. Паш).

Тайө прімерјасас, кызі-і міјан бостөм воқзапрімерја-
сын, кыкнан сорнікузаас јура полусыс воқын, а віста
полусыс бөрын. Но поқө тан шуны-і мөдарө, тазі:

Малалөмөн шонтө мусө | тувсов гажа шонді.

Һебыдїка пөлтө | лунтөлыс.

Тайө сорнікузајасас һекөд полусыслөн местайныс абу
крепыд. Најө вежласөны.

Віқодлам өні, поқө-ө сізі-жө вежлавны полусјасыслыс
местайнјассө міјан бостөм воқза прімерјасын:

Ҳинкөм волөс | тош.
 Сөз визув | ва.
 Важ піпу | пыж.
 Габө Педөр Өлөксан | пі.
 Ілла Спір Ваң | Ів.

Вежам полусјасыслыг мөстайнјассө,—лоо:

Тош | Һинкөм волөс.
 Ва | сөз визув.
 Пыж | важ піпу.
 Пі | Габө Педөр Өлөксан.
 Ів | Ілла Спір Ваң.

Мыј-жө мі тан каҗалам? Тәні мијанлы зев бура өтигор сін улө усө. Кывјассө мөстайннаныс вежлалігөн мі најө вежім өті полусыс мөд полусө. Воҗсө-кө јура полуснас вөліны: Һинкөм волөс, сөз визув, важ піпу, с. в., өні на мөстаө воісны: тош, ва, пыж, с. в.

Воҗсө тајө кывјасыс вөлі петкөдлөны виста полус. Тас ми каҗалим, мыј полусыс петкөдлыссө Һе кыв вежөртаснас, а сулалан мөстайннас, а кыв вежөрыс Һекущөм ролө оз ворс. Виста полусыс пыр бөрвылас лоі, сөмын сіјө мөдісны нуны воҗза јура полусын сулалыс кывјас, а јура полусыс пыр колі воҗладор помас, сөмын сылыс ролөб бөгтісны воҗза виста полусса кывјас. Полусјасыслөн мөстайныс ез вежсы. Пыр колі јура полусыс воҗын, а виста полусыс бөрын. Сіҗ-кө, мі такуҗа вермам шуны, мыј вистовтасыс артмөм сорнікуҗаын виста полусыс пыр сулалө бөрвылас јура полусногыс. Торјакывјассө поҗө вежлавны полусыс полусө, но сыпонда сорнікуҗа артмөмыс-Һі сорнікуҗа артманногыс—оз вежсы, пыр өті колө. Важөнсө колі сорнікылас, тыдалө, сіҗі-і вөлөма. Вөлөм пыр јура полусыс бөрвылас сулалө. Удмуртјас сорнікылын өні-на виста полусыс сорнікуҗа медбөр помас. А мијан колі сорнікылын мылакө сіјө важ прінціпыс торкөма-Һін. Гашкө јөзыслөн сорнікыв вежөрыс кыҗкө мөдногөнҗык быдміс, лібө мүкөд сорнікывјас јонҗыка колі кыв вылас вліјајтісны. Но сіјө важ прінціпыс і мијан коркө вөлі удмуртјаслөнмоз-жө медбөр помас, сіјө Һесомҗенно өнөҗ-на колөма і мијан сорнікылын. Удмуртјаслөн сіјө зев-на јона төдчө. Налөн сіҗі-і вужјасөма виста полусыс сорнікуҗа медбөр помас. Со көҗ тащөм прімерјас бөстам:

Полом черко гуртысь тросэз куанер уйлсь палкы...
ноёс || туж курадзыса уйлзы.
Соёслы юрттись ой || вал.
Толке || вуэ, гур эстыны пулы ёрмизы.
Пу дасясысы || өвөл.

(Гудыри) 1).

Перевод: Полом погостыс уна гёла олыс дёвајас
зев гёльпырја олісны.

Налы (сыјаслы) отсасыс || ез вёв.

Тёв-кё воас, пачсё ломтыны пессыс || јормасны.

Налён пескарысныс || абу.

Тані вистёса полусјасыс быдлаын медбёр помас. Ву-
жёдны најё мёдлаё некық оз поэ.

Воэда став висталём сертыс мі вермам шуны, мыј сор-
никуэјасыс артмісны вистовтасыс. Важонсё сорникуэас
виста полусыс пыр сулаліс медбёр помас. Сёмын сорни-
тан вежёр вежсём бёрын, кор полусјассё мёдісны пет-
кёдлыны не інтонаціја да местайнас, а кыв вежёр, сек
сорникылас виста полусыслён местайныс мёдіс вежласны.
Оні-на виста полуссё унжыкысё петкёдлө самкыв (при-
лагательное). Сыпыд-дi, герт, мукёдлаас вермё сувтны і
еманім. Налён чорыд вежёртаса диференцијасыс абу-на
лоёма. Ема вермас мунны виста полустујё зев гежёда.
Но оніја сорниас пыр јонжыка і јонжыка виста полуссё
петкёдлан кывнас лоё кадакыв, кёт-і мукёд формаа виста
полусјасыс зев-на частё шефавлёны. Самкыла вистыс комі
сорниын пыр сулалё медбёр помас.

І уж. Корсав быдсама пёлс вистовтасјас (кёт шум
„Југыд туй“ газет вылыс) да тёдмав, кыці сјіё вистов-
тасјасаныс вермасны сорникуэјасыс артмыны.

§ 19. Кывјитлөс, вистовтас да сорникуэа.

Тайё §-ас мі кёсјам отвывтны став воэда виставлём
мөвпјассё да топыджыка петкёдлыны мыјён торјалоны:
кывјитлөс, вистовтас да сорникуэа.

Мі уна-нын төлкујтлім быдсама пёлс кывјитлөсјас
јылыс. Сес вёлі поэё пыр каэавны налыс лоансамсё.

1) Примеры взяты из книги „Синтаксический строй вотской
речи“—К. М. Баушева. Госиздат. 1929 г.

Быд кывјітлөслөн јітсансамыс овлө кык торјакыв-
јітвежас. Сес колө корсны налыг јітсан самсө. Сің, мі
разлічајтам:

- 1) індөм формаа јітлөсјас,
- 2) індөм кывја јітлөсјас,
- 3) содтыгсана јітлөсјас,
- 4) өтсама формаа јітлөсјас,
- 5) өтсама кывја јітлөсјас,
- 6) јітөдкывја јітлөсјас,
- 7) віста јітлөсјас.

Тані став јітлөсјас костас шедавлөны јітгөмјас, көні
кык кыв јітвежас кушөмкө формајас сулалөны. Сетчө
пырөны: віста јітлөс, јітөдкывја јітлөс, өтсама формаа
јітлөс, індөм формаа јітлөс. Мөдпөлөс јітлөсјас, көні кыв
вежөрнас јітсанногыс артмө. Сен јітсан вежөртасыс сің-
жө кык кыв јітвежас, самөј воҗчавоөмас. Сетчө пы-
рөны: віста јітлөс, содтыгсана јітлөс да індөм кывја
јітлөс.

Кывјітлөс помса формаыс кывјітлөс вылас некушөма
оз вліјајт. Кывјітгөмыс муно медбөрја форматөгыс. Тас
неыжыд ісклученьө лоө сөмын өтсама формаа јітлөсын,
көні кыкнан кылыслөн формаыс јітсанногсө вөчө. Но сіјө
абу принцип став кывјітлөсјасыслы. Кывјітлөс принципсө
колө пыр корсны кывјас јітвежкостгыс. Таҗі колө віҗөд-
ны кывјітлөсјас вьлө.

Вістовтасјас артмөны мөдногөн. Öтi полус пышкын-
кө торја кыввіҗ либө кывјітлөсвіҗ өтлаасө кушөмкө öтi
форма улө, да налөн-кө местайныс вежластөм, сещөм
кыввіҗсө мі шуам вістовтасөн. Вістовтассө вөчан принци-
пыс, сің-кө, медбөрпомса формаас да кыв порадокас. Віс-
товтас пышкас вермасны лоны унапөлөс кывјітлөсјас. Сіјө
мі адзылім 17-өд §-ыс. Кывјітлөсјасногыс вістовтас артмөмас
оз-жө нуны некушөм рол. Најө торја вістовтасјаслы сө-
мын прізнакјас тујө лоөны. Сещөм торјалөмыс кывјітлөсјас
да вістовтасјас костын.

Став вістовтасјассө мі жукам кык чукөрө: öтi—ема-
сама вістовтас; а мөд—кадакывсама вістовтас. Емасама
вістовтасјасыс овлөны кыкнан полус пышкас, а кадакыв-
сама вістовтасыс унҗыкысө пырөны віста полусө, либө
петкөдлөны сіјө полусыслыс самсө.

Они којмод категория—сорникуза. Сорникузаыс, кыз ми төдмалим-нын, артмома вистовтас пыщкыс-жө. Но сыыс торжалө сижөн, мыј вистовтасыс сижө өти сорникузатормоз, өти торжакывмоз гөгөрвогө, а модас (сорникузаас) гөгөрвоансамыс кык полусө јуксө. Сени пыр различајтчыссө јура да вист. Вистовтасас, сиз-кө, оз вермы лоны виста кывјитлөс, а сорникузаас сижө основној принциптујө мунө. Сижөн најө-і рөһнитчөны. Сиз-кө, сорникузанас ми вермам шуны сещөм грамматикаа кыввиэ, көни сорнивежөртасыс петкөдлыссө грамматика јитсанног серти јитсөм торја кыввиэ-өн, да кодөс позө јукны кык полусө. Сещөм кыввиэыс і лоө грамматика сорникузаөн.

Тази колө рөһнитны кывјитлөсјас, вистовтасјас да сорникуза.

1 уж. Бостө тајө гижөдторсө да виэөдлө кущөм да кызи артмомаөс сорникузајасыс? Кущөм вистовтасјас да кывјитлөсјас емөс напыщкын?

„Выј тупыльмоз војтыштіс-сылі вөрпусајө кын сөвмөса шонди... Көзыд југөрөн резыштіс медбөрјасыс пувјвјасті і кусі. Рөм усі му вылө. Сөмын, вылын јенејас, колыштіс сер-сер кымөрвиэјас, вижовгөрд рөмөн пөртмасана.

Кулі жеһыдиік төвса лун. Паскыд пемыд бордја пөтка—вој, өвтыштіс бордјаснас да шывгысис Комі му вылө. Гөкті, лічкысис му бердас улынік јенеј.

Лөһис П-н сикт вылын. Наһмісны сорнијас ывлаын. Шочамміс ветлөдлөм јөзлөн. Сөмын кодсурө керка кост вужөртлас печкана. Југдылісны өшиңјас гажаа сартаса біөн, но регыдиік кеж: өтар сикт помсаһ мод помөзыс муніс патрул і біјас вочасөн полиг тырји кусалисны.

Унмовсис сөкыд сөран унмөн муэ ужалыс јөз. Уналөн чорыд дум водигөн јурас бергаліс: „ловјөн-ө кулөмөн аски четчам-а?“ Еща, ещалөн уэсис долыда сижө војнас, быдөн мөвпаліс аскија лун јылыс. (Ок, сижө луныс!—П-н сиктса јөзлөн некор оз вун!)

Лов ез кол ывлаын. Бі-ни ва керкаын. Сөмын ісполкомын, сажөдөм өшиңјас сајын, дыр-на, асјавој кадөэ, чувсаліс эузгана бі да куэ војбыд увтисны-омләлісны сикт

вылын некор оҗбыртлытөм понјас, лок лун-воја олөм туна-
лісны.

Тажө вөлі шог асывкөд паныд“.

(Т. Вен).

§ 20. Кыкнога сорныкуза.

Воҗас ми төдмаслывлім-нын кызи сорныкузајасыс арт-
мөны. Ми секи виставлім, мыј унжык сорныкузаас виста
полуссө кутыс кылыс кадакыв категоріјаа торјакыв. Но
тажө висталөмыс ез ло ескө тырвыјона, ог-кө ми воҗовы-
лө мөдө јукны став сорныкузајассө кык котырө. Öнi ми
төдам-нын, мыј сорныкузаас виста полуссө вермөны вөчны
оз сөмын кадакыв категоріјаса торјакывјас, а вермөны і
ема категоріја кывјас лоны виста полус кутысјасөн. Сің-кө,
ми став сорныкузајассө виста полус кутыс кыв сертыс
јукам кык чукөрө: ема виста сорныкузајас, да кадакыв
виста сорныкузајас.

Ема виста сорныкузајасыс, тыдалө, артмөмаөс торја
өти вистовтасыс. Герт, налөн лоансамыс зев-жө сложнөј.
Сіјө зік лоө гөгөрвоана сөмын сек, кор ми төдмалам сор-
ныкылыслыс быдмөмсө да олөмсө. Сытөг сіјө бура төд-
мавны он і вермы. Кадакыв виста сорныкузајас нөшта-на
сложнөјжыкөс. Кадакыв категоріја лөөмтө-кө он төд (а сіјө
ми öнi огө-на мичаө төдө), сіјө сорныкуза артманногсө он
вермы төдмавны.

Тани ми зік огө көсјө воҗовылас сорнитны сорныкуза
паскалөм јылыс. Сіјө ескө бостіс зев уна места дај
кад, а сөмын көсјам пасјыштны кущөм характернөј фор-
маа признајас төдчөны мјан пасјөм сорныкузајасын.

Бостлам некымын примерјас ема виста сорныкузаја-
сыс да кадакыв виста сорныкузајасыс.

Ема виста сорныкузајас. Сен основнөј признакас
лоө виста полус кутөда кылыс. Сысаң, герт, мөдасны
петны-і мукөд признајасыс, шуам: сорныкуза пыщкөсса
кывјитлөсјас артмөмног да мукөд. Примерјас:

Ыжыд-ыжыд ешкын да ставыс роҗөс. (Козувјас).

Ічөтiк-ічөтiк керка да со өшіна. (Чипанпоз).

Мугу-мугу—мувылын, чөскыд-курыд—байдјылын, сө-
лөм жаж дорын. (Совдоз).

Вучкі-вачкі—мувылын, төла-јөла—вавылын. (Тонгём).

Быд керкаын колодка. (Образ).

Быд керкаын эвенігород. (Ув).

Быд керкаын кіллар чаг. (Кичышкөд).

Сір черыс ваын, бөжыс берегын. (Көш).

Кіныдөспапта сөд, сөдшөрас роэ, роэшөрас кыв.
(Томан).

Өті бөчкаын кык пөлөс сур. (Кольк).

Туту јылын һаң шомөс. (Су шеп).

Пукала ме пу вылын, саркојд гөгрөс, віркојд гөрд,
макојд чөскыд ¹⁾). (Јаблөг).

Муыс—крустанһөј, борјыс—пуыс. (Өшің).

Сөд да абу рака, сура да абу өш, квајт кока да
гыжтөм. (Шомгаг).

Мөскыс сера, һоңыс лечыд, бокас ув, јөввылө бур.
(Малазі).

Лебалөны зоғөгјас, нырјасыс кыңпуыс, голаыс ку-
чікыс ²⁾). (Вартан).

Бағыс—чом, мамыс—пыж, піјаныс шенагөны, нывјасыс
һувсөны. (Рыныш, гумла, вартан, рос).

Став вөрыс өтсудта, сөмын кык коз жужыджыкөг.
(Пуведра).

Вөлід ті сурсөнөг!..

Өні көнөг.

(Илла Вае).

Јуалад—кодјас-пө мі?

А кодјас-һө ті,

Гомуса другјас,

Зөлөтөј тугјас?

Кодјас-һө ті?

(Илла Вае).

„Ті—комі кыв віысјас,

Сылы жеңыд нем сывсјас.

Ті—

Важјөзлөн пі,

Роч сарлөн көјдыс.

¹⁾ Исключается первое предложение. Оно не именное, а глагольное.

²⁾ Первое предложение следует отнести к глагольным.

Тіҗанӧс нӧҗтыс
Кодкӧ да лоас,
Коркӧ да воас...
Нӧҗтысыс—мі.

(Ілла Вас).

Җагын, менам
Керка дорын
Патершікҗас емӧс:
Göd кыр дӧвеч,
Пеган каша,
Сесса пышкај гозја...

(Ғ. Вен).

Чернышевскеҗлӧн верстӧ олан кадыс Россијаын вӧ-
лі аслыс пӧлӧс.

(Ордым).

Сіҗӧ олигӧн ез-на вӧв јон рабочӧј класс.

(Ордым).

Гіҗоҗина— морт јур орӧдан машина.

Чернышевскеј— крестаналӧн револуционер.

Велӧдчан кад Чернышевскеҗлӧн.

(Ордым).

Чернышевскеј вӧлі јурнуӧдыс Россијаын револуција
ужнас.

(Ордым).

Ідеологіја— мӧвпсам.

(Ордым).

Сыктивкарса лунгарҗас, либӧ рочӧн— „злобы дня“.

(Нҗ. Віттор).

Ответственнӧј редактор— Нҗ. Шахов.

Јанвар 1-ј лун кеҗлӧ вӧрлеҗӧм да кыскӧм Комілес-
лӧн ташӧм...

(Југыд туж).

РКІ, те мыј шуан?

Мај 1-ӧд лун Сыктивкарын.

(Југыд туж).

Сыктивкарса вӧрпілтан завод бердса завком, бура-
кӧ, сінтӧм-пелтӧм.

Ордысан знамја— Шојнатыса вӧрпромхозын вӧр-
леҗысҗаслы.

(Југыд туж).

Вичко—лыддысан керка улө.

(Жугыд туј).

Тажө став сорныкузајассө ми шуам ема віста сорныкузајасөн. Оні візөдлам, кушөмжыкөс најө овлоны. Көт проста мөдам тајө примерјас вывгыс лыддыны, дај-то ми качалам, мыј абу став сорныкузајасыс өткојдөс.

Медвојдөр колө торјөдны став ема віста сорныкузајасыс сешөм сорныкузајас, кытөні бура оз поф шуны, мыј сені ем кушөмкө полусјасө јуксөм. Најө зев-на мукөдыс матынөс вістовтас-бердын. Сені чорыда полусјас вылас јуксөмыс оз-на төдчы. Бостам примерјас вылыг ташөм сорныкузајас:

Быд керкаын колодка.

Быд керкаын звенігород.

Кіпыдөспаста сөд, сөдшөрас роф, роф шөрас кыв.

Туту јылын һаһ шомөс.

Гөд да абу рака, сур да абу өш, квајт кока да гыжтөм.

Ічөтік-ічөтік керка да со өшина.

Ыжыд-ыжыд ешкын да ставыс рофөс.

Өті бөчкаын кык пөлөс сур.

Јуалад—кодјас-пө ми?

А кодјас-нө ті,

Гомуса друјас,

Зөлөтөј тугјас?

А кодјас-нө ті?

(Ілля Вас).

Тажө сорныкуза котырсө пофө форма сертыс јукны тајі:

1. Сорныкузајас, көні һекушөм віст һі јура абу. Сің:

Көні-ті, сөлөмјас?

Көнөс ті, кыпыдјас?

Шыасөј!

— Ну! Міјанөс!

Ну!—Мыј лоаныс лоө!

Лујк-лајк... Лујк-лајк...

Өввө, өввө, өввө...

Өввө, өввө, өввө...

Саріңдор. Гожом.
Лунсөвмөс шонди...

Шондиө! Нинөм-нин тед
Кернысө...

(Ғима Вен).

Март төлме. Шондыс-нин... і с. в.

(Выл Паш).

Тани унжыкысө сорнитан вежөртассө **диффузнө** жа сетөма-вісталөма. Сені өтлаасө і жура і віст категоріяыс өтілаө, шуам: „өввө, өввө, өввө“, „саріңдор“, „го-жөм“ „пемид“, „көзид“ і с. в.

Література кылын сіјө диффузнө сорнысыс петөны сорнікузаяс аслыс ногөн кывјассө жітлөмөн, шуам:

Ну! Міжанөс!

Ну!—Мыј лоаныс лоө.

(Ғ. Вен).

Мыј-нө огыс?

Оз поз сізі.

(П. Ген).

2. Nominativ форма кутөда сорнікузаяс. Сетчө мәдасы пырны со кушөм сорнікузаяс:

Быд керкаын колодка.

Туту јылын һаһ шомөс.

Өті бөчкаын кык пөлөс сур.

Кымөра рудінік лун.

Возынжык, катыдын—запань.

Біпур дорын вітө-квајт морт.

Ыркыд-тај талун.

(Ғ. Вен).

Тани став сорнікузаясыс помассөны Nominativ форма ема вылө. Сіјө емасө оз-жө поз шуны жура кылөн. көт ескө сулалөны најө і Nominativ формаын-да. Јурасө да вітсө пыр мі казалам сөмын сек, кор најө мі вермам возчавоөдлыны (кыз віста кывжітлөс), лбө ассоціація серті кодасөкө мөвпын кутны. А тајө сорнікузаясас өтыс-һи мөдыс абу. Тани абу-һи віста жітчөм, һи сіјө віста жітчанногсө огө вермө важ ассоціація серті тыртны.

Тащом сорнікузајассө мі мөдам шуны **диффузнөј**
вежөртаса сорнікузајасөн.

Сыыс кынңи ема віста сорнікуза пөвсыс шедавлөны собственно ема віста сорнікузајас. Најө торјалөны воҗза сорнікузајассыс сіјөн, мыј сені вежөртасыс дифференцірујтчөма-нын мічаө кык полусө. Сені Nominativ формаа кылыс пыр лоө јура полус кутыс торјакылөн. Віңдөлам прімерјас вылыс.

Батыс—чом, мамыс—пыж...

Мөскыс сера, ноңыс лечыд...

Ті—важјөзлөн пі

Роч сарлөн көјдыс...

Нөјтысыс—мі.

Став вөрыс өтсудта, сөмын кык коз жүждыжыкөс.

Вучі-вачі—мувылын, чөскыд-курыд—бајдјылын, сө-
лөм—жаж дорын.

Мугу-мугу—мувылын, төла-јөла—завылын.

Муыс—крусталнөј, борјыс—пуыс.

Чернышевскејлөн верстө олан кадыс Россіјаын вө-
лі асылыс пөлөс.

Чернышевскеј—крестаналөн революціонер.

Ідеологіја—мөвпсам.

— Ордјысан знамја — шојнатыса вөрпромхозын вөр-
лезысјалы.

(Југыд туј).

Вічко—лыддысан керка улө.

(Југыд туј).

Сыктивкарса лунгарјас, лібө рочөн—„злобы дня“.

(Н. Віттор).

Тајө сорнікуза формаыс артмө Nominativ формаа јура полус да ема категоріја кыв јітсөмөн. Віста полус кутөда торјакывјасыс овлөны лібө самкыв, лібө ема кушөмкө падеж формаын (вермас лоны і Nominativ формаа-жө). Кадакыв вістыс тани абу. Горнікузаыс і сытөг гөгөрвоана-на. Горні гөгөрвоөмыс тан мунө важ ассоціаціјас серті.

Тажо кык нога ема віста сорнікуҗажас кынчыс колө
разлічajtны і коjmөд пөлөс сорнікуҗа артманног. Сетчө
мі пыртам сещөм сорнікуҗажас, көні вістыс петкөдлыгсө
кык торҗакыв жітсөмөн. Основнөй віста кывнас лоө ку-
щөмкө ема категоріјаса торҗакыв (урчїтана лїбө самкыв),
но сылы отсасө кущөмкө кадакыв. Сїјө кадакывјассө
шуоны отсасана кадакывјасөн (вөвны, лоны і с. в.).
Отсасана кадакывјасыс сөмын форматујө мунөны, но
віста полуссө оз вөчны, оз кутны. Сїҗ:

Чернышевскеј сек вөлі журнуөдыс Россїяын революціја
ужнас.

(Ордым).

Сїјө олігөн ез-на вөв јон рабочөј класс.

(Ордым).

Чернышевскејлөн верстө олан кадыс Россїяын вөлі
аслыс пөлөс.

(Ордым).

Та вөсна мїјан і лоі зев ыҗыд, уна јөза суботҗык.

(I. P.).

Тажө сорнікуҗажасас отсасана кадакывјасыс оз өтна-
ныс вөчны вістсө, а жітчөны мукөд категоріјаса торҗакыв-
јаскөд, ема да самнїма категоріјаскөд. Налөн жітчөмыс
аслысногөн мунө. Віст вөчыс еманїм категоріјаса кыв-
јасыс жітсөны асныс, өтнаныс, жураыскөд. Но сыкөд щөш
жітсөны і отсасана кадакыв отсасөмнас. Сїҗ, тані вермас
лоны ташөм жітчөмјас:

Уҗыд быдөнлөн.

Суботҗык зевыҗыд, уна јөза.

Кадыс аслыс пөлөс.

Рабочөј класс јон і с. в.

Но тајө жітсан ногыс вермө веҗсыны сек, кор наcostө
субтө отсасана кадакыв. Сїјө вермас лоны соссана і сос-
сантөм. Сїҗ:

Лоі зев ыҗыд, уна јөза суботҗык.

Кадыс вөлі аслыс пөлөс.

Ез-на вөв јон рабочөј класс і с. в.

Ташөм жітчанногсө грамматикаын шуоны префїката
жітсөмөн. Префїката (віста) кывнас лоө ема віста кылыс.
Сїјөн вермас лоны падеж формаа ема категоріја, лїбө сам-

кыв, лібö урчитана категоріја ¹⁾). Сіјö кывјасыс жітчöны öтмоза жура полусыскöд і отсасана кадакылыскöд, коді ачыс сувтö вiста кыв кутöд форматужö.

Тащöм сорнікуџајас овлöны, ема вiста сорнікуџајас котырын.

3. Кадакыв вiста сорнікуџајас. Öнi вiџöдавлам, кущöмжыкöс овлöны сорнікуџајасыс кадакыв вiста сорнікуџајас котырас. Бoгтам некымын прімер:

Ставсојузса асыввывса тöргуттан палата вöчiс ітoг.
(Жугыд туј).

Тувсов гöра-кöџа кампаньö-дырјi, герт, уна мiльон крестана овмöс кутасны котыртчавны колхозјасö.

Сіктса да колхозса организацијаслы отсалöм могыс ысталöма крајса да округса унжык ужалысјасö.
(Жугыд туј).

Меставывса партіјнöј да сöветскöј органјас возын сулалö зев ыжыд мог.

(Жугыд туј).

Војтырöс Велöдан Коміссаріат шыöдчö став просвещенецјас да војтырöс велöдан учрежденеңöјас воџö, мед најö локтан тöлысјасö став быдлунја ужнысö жітiсны тувсов гöра кöџан кампаньö нуöдан могјас гöгөр.

(Жугыд туј).

Көнсурö кулакöс оз адзыны, поп-фак кынзыс öтдор. Көнсурö мөвпалöны сіџ...

(Жугыд туј).

Шöјнаты рајонын кылöдчöм абу-на заводітöмаöс, вöчöма кујім рада лотовка—24-öс, да вiт рада—кујімöс.

(Жугыд туј).

Капіталіст государствојасын уна карјасын рабочöјјас нуöдалісны всеобщöј забастовкајас.

(Жугыд туј).

Шонділөн жүгöрыс быдлаын зарнiа,

Быд муын зiрдалö öткода мелiа.

(Ильа Вас).

¹⁾ Тајö формаыс, тыдалö, комі кылас паскалö јонжыка. Му-кöд кадакывјасыс сіџ-жö, кызі і воџа отсасана кадакывјасыс. вöчöны префиката кывжітлöсјас.

Горнісѳ-кѳ кывла,
Гажа лоѳ меным.
Кар вылѳ пукѳіс сѳд вој..
Чѳскыда уѳѳны быдѳн..
Кар-вылын лашвіѳѳ вој.

(Ілля Вас).

Рамінік байдѳгјас
Лебѳісны
Јенежсан муѳ...

(Ілля Вас).

Кадакыв віста сорнікуѳјас пыщкыс медвојдѳр колѳ торјѳдны тырсорніа сорнікуѳјас. Сіјѳ сорнікуѳа пыщыс мі вермам пыр бура-мічаѳ, кокныда торјѳдны кыкнан полуссѳ. Јура полусас пыр лоѳ ема катѳгоріја Nominativ формаа, а віста полусас пыр лоѳ кущѳмкѳ кадакыв катѳгоріја кыв, морта-када формаа. Сіѳ:

Рамінік байдѳгјас
Лебѳісны
Јенежсан муѳ.

(Ілля Вас).

Кіјас і кокјас чеглаліс уна.

(Біма Веи).

Выліті, выліті ѳѳѳѳгјас лебѳны.

(Н. Віттор).

Комі му куѳа ме муна,
Гѳгѳр сулалѳ сѳд вѳр.

(М. Лебедеѳ).

Таыс ѳтѳѳр овлѳны мѳдпѳлѳс сорнікуѳјас. Сіјѳ сорнікуѳјасас сіѳ-жѳ пыр поѳѳ кыкнан полусјассѳ торјѳдны, но сѳмын тані віста кадакылыс кыкпѳвса. Тані налѳн јітчѳмыс ема віста сорнікуѳаын преѳіката јітсѳм нога-жѳ.

Прімерјассѳ поѳѳ бостны кѳѳ со кущѳм сорнікуѳјасыс:

Тувсов гѳра-кѳѳа кампаньѳ-дырјі, герт, уна мільѳн крестана овмѳс кутасны котыртчавны колхозјасѳ.
(Југыд туж).

ССРС-са Колхозцентр щѳктіс став республикаса, областувса да рајѳнѳвса колхозсојузјаслы пыр-жѳ бостчыны організујтавны колхозјасын машинно-коннѳј станціјас.
(Југыд туж).

Полиція ылыс заводитлис атакутны најос.

Рабочөйяс пырисны кабинетас да кутисны корны,
мед сетасны отсөг ужтөмјаслы.

(Југыд туј).

Примерјас вывгыс адқанныд, кыңи артмө кыкпөвса
вистыс. Сетчө пырө кушөм кадакыв да инфинитивнөј фор-
ма? (Виқод § 13). Тащөм виста сорныкузаяссө ми мөдам
шуны кыкпөвса виста сорныкузаясөн.

Кадакыв виста сорныкуза пыщкыс колө нөшта коҗ-
мөд пөлөс сорныкуза котыр торјөдны. Сіјө лоө коҗмөд
котыр. Сіјө котырыс торјассө мукөд сорныкуза котыр-
јассыс сіјөн, мыј сені абу јура полус кутөдыс. Сен сөмын
куш виста полус колөма. Со көт тащөм примерјасыс ми
сіјө зев мичаа адқам:

Шојнатыса рајонын кылөдчөмсө абу-на заводитөмаөс.

Вөчөма сөмын 24 кујим рада лотовка да 3—віт радаөс.

Уна карын мунисны всеобщщөј забастовкајас.

(Југыд туј).

...Став мустөм пөжсө сојис,
Ңајтөз лоис,
Кушөз којис,
Пызөз тојис,
Гин возын ез кол шојыс.

(Илла Вас).

Став өшинсө-өзөссө бостны,
Мичлунсө бостны
Кушөз.
Огө-пө кужө...
Кужам!

(Илла Вас).

Шу те —
Kodi-нө кутө?
Kodi-нө дорөма?
Јорөма?
Сөрөма?
Тенө абу корөма?

(Илла Вас).

Тайө сорныкузаясас сетөма сөмын виста полуссө. Јура
полусыс тайө сорныкузаясас оз зев і ковны. Најө сіз

зев гөгөрвоанаоё. Најө гөгөрвосоны став кыввиэ отлаа-
сөмнас. Мукөд сорнікуҗасыс тан зев матын сулалөны
диффузнөј ема вiста сорнікуҗас бердын, шум:

Kodi-nö кутө?
Kodi-nö дорөма?
Joröма?
Söröма? i с. в.

Тани i кадакылыс, кыҗи i ема категория кывјасыс,
бостөны ас-пыщканыс жура-вiста полусјассө. Сытујөд
најө өтiманераоё. Сөмын кадакыла вiста сорнікуҗасыс
вiста полусногыс төдчанажык-да, сiјөн сөмын ми огө
тајө сорнікуҗассө отлаөдө диффузнөј сорнікуҗасыскөд.

Таҗикөн колө торјөдлыны комi сорнікылын сорніку-
җассө, на артмөм серҗыныс.

1 уж. Бостө тајө кывбурсө да төдмалө кушөм сор-
нікуҗасөн сiјө кывбурсө гiжөма.

То-то татөн,
То-то естөн...
Jортјас, пестөј
Битө —
Med щыныс кајас
Кымөр сажөҗ...
Көдыр сөлөм бөрдө—
Симөм пыриэ бертө,
Ог төд көрт-ө,
Пуан пөрт-ө,
Лөз-ө, гөрд-ө —
Секі
Енө жалитө ти пестө,
Gө сурс шонди ыжда бипур
Пестөј.
Пожөм, козпу, кызпу, пипу
Ғувкјөдлө ти сетчө...
Пошјас, кражјас, керјас,
дошјас, зорјас, черјас.
Мырјас,
Зырјас,
Гырјас...

Göd musö ставнас—сетчö!
Тöлыссö щöщ пшöгад те летчöд—
Зумгы сетчö.
Медым ставыс шургö,
Жургö,
Мургö,
Jurгö.

Секі:
Арса војыс
Зірыд лоіс.
Тулыс воіс,
Став мустөм пежсö гојіс,
Ҡајтöз лоіс,
Кушöз којіс,
Пычöз тојіс — .
Сін воғын ез коль шојыс.

(Ильа Вас).

2. уж. Гіжалö крестаналыс да вöрын ужалысјаслыс-горнысö, тöдмалö кушöм горныкучажасөн најö сорнитöны.

§ 21. Горныкуча жітлөсјас.

Горныкучажасыс сорныкылас оз-жö торјөн-торјөн овны. Горныыс пыр позö корены быд сорныкуча костыс жітсансам. Кызі і торјакывјас, торја сорныкучажас аскостаныс жітласöны. Налөн жітсан прінціпыс пöшти сешöм-жö, кушöм-і кывжітлөсјаслөн. Горныкучажасыслөн жітчöмыс мунö сиз-жö, кызі і торјакывјаслөн. Кык основнöј прінціпыс, кодјасöс мі казавлім торјакывјас жітчигөн, сорныкучажас жітчигас пуксöны жітчан подулас. Сіјö индөмсама да öтсама-нога жітчөмјас. Герт, сорныкучажас жітсалігөн ем аслыснога інјас, но најö оз вежны основнöј став вывса прінціпјассö.

Кызі і торјакывјас жітсигөн, сорныкуча жітлөсјас костын шедавлöны индөмсама жітлөсјас. Сіјö сек, кор öти сорныкучаыс вежöртас сертыыс последователнöја појаснајтö мөдсö; лібö, кор öти сорныкучаас индөма мыј вöсна вöчсö кушöмкö вөчсансам, а мөдас индыссö мыј лоöма сы вöсна і с. в. Тајö öти пөлөс сорныкучажаслөн жітчөмјас. Мөднога жітчөм артмö сек, кор кык сорныкуча öтсöкта вежöртасаöс. Шуам, кор петкөдлыссö вөч-

гансам (действие) да олансамлун (явление, состояние) и с. в. Тајо мөд пөлөс сорникуза јитлөсјас. Којмөд пөлөс сорникуза јитлөсыс артмөма, тыдалө, кыкнан воҗа јитлөсјассыс, сөмын сјјө јитчанногыс муно кушөмкө јитөдкыв серті. Јитөдкывјассө колө јукны кык пелө: кор јитөдкыв јиталө кык өтсама сорникузајас, најө лооны **јиталана јитөдкывјас**, а кор јитөдкыв сертіыс өтө сорникузаыс индалө мөд сорникузанас, сек сјјө јитөдкывјассө поҗө шуны **индалана јитөдкывјасөн**.

Таҗи јитлавсөны торја сорникузајас сорникылын. Öни виҗөдавлам примерјас вылыс быдпөлөс сорникуза јитлөсјассө.

Бостам медвојдөр индөм сорникузајас. Напышкыс ми вермам јукны кык основнөј котырсө: а) кор индалөмыс сорникузакостас муно вежөртас сертіыс, да б) кор индалөмыс муно јитөдкыла форма серті. Герт, сені и вежөртасыс кыкнан сорникузаыслөн ворсө ыжыд значеннө. Јитөдкыв формаа јитлөссө колө пуктыны признакујө. Сорникуза јитчан подулыс, герт-жө, сорни вежөртасас, а абу мукөдлаын.

Со көҗ тащөм примерјас петкөдлөны вежөртас серті индалана сорникузајаслыс јитчөм:

Клопмуни, зіжмуни мөдыс да којмөдыс;
Кык пудја лөҗјаслөн шөкмаммис лебалөм,
Куртчасөм мөдөдчөс јон,
Дојмалөс вел уна зон.

(Илла Вас).

Тулысын му куза гөрја морт ветлө,
Солыдапырыс зев вөвсө сек вөтлө.

(Ғ. Вен).

Ортчөн сен су өзім вежөдө бура:
Сынөдыс чөскыд зев, руҗөгһаң көра...

Помсылас зікөҗ вөрјуыд керјаснас; кывтыджык космылас зікөҗ, салгыны кутас ічөтөк шор моз.

(Ғ. Вен).

Горнитөны пурјасөм јылыс:

— Лок-жө тащөм ванад...

— Көҗдөдөс-тај мокастыд. Ез кут шондөдны...

(Ғ. Вен).

— Бара-на важбöрын пурјасны сурі!—шогсытöм пырыс шуö бідорö матыстчыс ар комына морт.

(Ф. Вен).

— Мыј сіз?—бара долыда шыöдчіс пурјасны окоѳітчыс морт.

(Ф. Вен).

Керка-ні карта абу —
Öті дукöс овмöсö)...
Ов да выв, ен шогсы! —
Кулан—некод бөрдыс.

(Ф. Вен).

Затреңна-кө муртса тоңгас,
Бағко сывны пыр і доңгас.

(Юг. Колегов).

Важö міжанлы јур-кокјас:
Мыј ем тенад—быдтор сет,
І те јенсан лоан пöт.

(Вас. Јогор).

Матысмö гожöм:

Бывлаын гожјыс .

Шонділөн сотö.

(В. Педöр).

Тажö примерјас вылас петкöдлöма, кызі öті сорнікуза вежортас сертыс мукöд сорнікузаяссö бостö ас вежортас улас. Сіз: „матысміс гожöм“ бостö мöдсö: „бывлаын гожјыс шонділөн сотö“, с. в. Ем і мöдногажык сорнікуза јітлөсјас, көні индавсö вескыда јöзлыс сорні. Сіз, гіжысыс индалö кушöмкө јöзлыс сорні. Со көт тан:

— Мыј сіз—бара долыда шыöдчіс пурјасны окоѳітчыс морт.

Тан бөрја сорнікузаыс индалö воzza сорнікузасö. Воzza сорнікузаыс бокыса мортлөн сорні, сіз, кыз сіјö коркө шулöма. Сіјö сорнісö і петкöдлө гіжысыс.

Ташöмöс овлöны сорнікуза јітлөсјас.

Индалана сорнікуза јітчöмыс öнја комі сорнікылын муно кушöмкө јітöдкыв бостöмөн. Индалана сорнікуза јітлөсјас вöчан јітöдкывјасыс со кушöмöс: **сесса, мед, а, кызі, сöмын, мыј, коді, кор, кымын**, с: в. ¹⁾). Візöдлам тајö јітчанногсö примерјас вылыс:

¹⁾ В качестве подчиняющих союзов употребляются многие наречия.

Кыссам ми сеччө, мед ескө мувылас быт сөмын кык
кыв төднысө колд—ассыс чужан кывсө дај жөзкост
кыв.

(Т. Вен).

А сыбөрті — өті кыв ставыслөн мувылас лоө, кодыр
став жөзыс культуранас да политиканас өтвыјө воасны.

(Т. Вен).

Кыңи-тај вавојтјас мореө усөны да вошөны, сизі-жө
коміјас ми сорласім—вошим уна мильіона жөз пөвсад.

(Т. Вен).

Мөдөдчас нөжжөнїк норны... сесса вочасөн өдзас да
өдзас...

(Т. Вен).

Гірдукөн өвтыштас нырад. Коркө сесса і орны ку-
тас пуыд — возча вөчөм матысмыны.

(Т. Вен).

Степан Јогорыд ез вөв сещөм морт, сїјө вөлөм оз
ышты нїнөмабувылад, секса гырыс жөзыдлыс ін-
далөмтө пыдди оз пукты.

Сїјө вылторјасыд быд посні чукөрын лоі аслыс пө-
лөс, сы серті і кывјасыс налөн ез өткојд лоны.

Кор сїјө быдөнлөн өткојд лоө, сек бырө уна пелө
паскалөмыс.

Кор зев паскыда паскалө ематорјасөн вежласөм
мувылын, кор мөдасны став жөзыс өтмоза ужавны-
овны, а сїјө лоө кор ми воам коммунизмө, секі ми-
жан аснас-ачыс лоө ставмувылас өті кыв.

Гїжөдпыр јонжыка вермасны пырны интернационал-
нөј торјакывјасыс, пырны сїз, кыңи сїјө ем сїјө кывјас,
кытыс сїјө петөма; гїжөдыс мөдас кутны интерна-
ционалнөј кывјассө, мөдпөлөс кывјассө пырїгөн вежла-
сөмыс.

Сыпонда быд мортлы, коді көсјө гїжны коміөн,
колө төдмасны ловја сорныкыв лексіканас.

Ми шулім-нын, мыј сорныкылыс вежласө, сорнитан
кылыс ловја.

Таңи артмөны индөм сорныкучјаса јітлөсјас. Оні ми
төдмасам, кыңи артмөны да кушөмөс овлөны өтсама сор-
ныкуча јітлөсјасыс. Ми вїставлім-нын, мїса најө вермасны
сїз-жө, кыңи і индөм сорныкуча јітлөсјасыс, јітөдкывјаөс
да јітөдкывтөмөс лоны. Вїжөдлам кыкнан пөлөс јітлөсјассө.

Тажә прімерјас вылас петкөдлам куш жітөдкывтөм
өтсама сорныкуға жітлөсјас.

Бағөкөд вундалам рос,

Ывлаыс гажа і кос.

Вожшөрын сулалө коз,

Козулын гөрдөдө оз.

Ме ташөм, те сешөм,

Ме вөча те ещөн.

Саппемыд. Шыңитөв. Көзыд.

Сарквіңө јенежтыр козув.

Зарны шонді пуксіс,

Вожтыр уғны водіс,

Кывтө езыс төлыс,

Петук горзөм кылө.

Лоам көртөс,

Жульлам көртөд

Ставсө...

(Ляла Вас)

Вожтөла. Көзыд. Кымөра рудінык лун...

(Ғ. Вен).

Ывлаыс нумјалө,

Ывлаыс сьлө...

Лечтанјас талскөны,

Куранјас шаргөны...

Турунсө ыщкөны.

Вөвдөмсө куртөны.

(Ғ. Вен).

Озырлы, локлы ог сетчөј,

Комілөн вын ез-на быр!

(А. Мајегов).

Олөмтө панігөн,

Біпуртө пестігөн.

(Ғ. Вен).

Вожјас жеңыд, лунјас куғ.

Комі му-куға ме муна,

Гөгөр сулалө сөд вөр.

(М. Лебедев).

Воџсö ми виџöдлам кушöм јитöдкылöн овлöны öтсама сорникуџа јигöм јитлöсјас. Öтсама сорникуџајассö јитлыг јитöдкывјасыс овлöны со таяöјас: да, алы, либö, i мукöд.

Öтсама сорникуџајасыс зев гежöда јитчöны јитöдкывнас. Но комi сорныын, шедавлöны со кöџ ташöм сорникуџајас јигöмын:

Кöсјылöмјасыс ескö емöс, да омöла артмывлö.

(Н. Виттор).

Овлывлö:—ужсö öтгудырјö течам ывлавывса серпасјаскöд да сетчö ставыс сылы быџтö оз тöдчы.

Ашын-жö боста винтовка да муна тiјанкöд öтлаын...

(М. Ликачов).

Колökö ысты менö кытчökö, а то ме муна...

Мыjnö ескö ми на вылö виџöдам, алы видчысам, медбара јонжыка бостчасны мијанöс нарџитны.

(Ордым).

Сijö-нö гортас муни, алы вöрас колтчс.

(С. Васö).

Вај лез менö, либö менсым ужсö ачыл уџав.

(С. Васö).

Таџикöн јитчалöны сорникылын торја сорникуџајас.

Сijö јитлöсјассыс i артмö бура последовательнöја, логика серџа сорнисер.

1 уж. Виџöдавлы комi гижöдјас да тöдмав кушöм-ногөн комi сорникылас јитласöны торја сорникуџајас?

2 уж. Тöдмав кушöм сорникуџа јитлöсјас преобладајтöны прöстöј вiста гижöдын да кывбурјасын.

3 уж. Корсав сещöм торја сорникуџајас, мед сорникуџајас костас јитчöмсö петкöдлö кушöмкö јитöдкыв либö урчитана кыв.

§ 22. Нöшта-на сорникуџајас јылыг.

Сорникуџајасыс, ми тöдам-нын, артмöны зöн кыввиџыг, кöни став торјакывјасыс грамматика ногөн јитчöны. Најö ас јитчигас вермöны вöчны торја-торја чукöрјас (кöџ шуам—вiстовтас): најö бара-жö јитчöны мукöд кывјаскöд либö мöд сещöм-жö чукöрјаскöд. Вермöны торјавны став чукöрнас торја полусö, но зöн сорникуџаын пыр

став кылыс і наыс артмөм кыввізыс грамматика ногөн жітчөмабс. Сіјө жітчөмыс-кө торксө, сек-нын сорнікузаыс помассө. Сің мі сорнікузајаслыс артмөмсө гөгөрвоам. Но тајө абу-на ставыс. Горнікуза пыщкас вермасны лоны торја кывјас, кодјас некущөм грамматика жітлөс некущөм мөд торјакывкөд оз вөчны. Најө олөны сорнікуза пыщкас торјөн, аснаныс. Тајө өті тор. Мөд: сорнікуза пыщкас-жө вермасны пырны мукөддырји зөнь кывжітлөс-јас, зөнь сорнікузајас, кодјас оз-жө жітчавны мукөд, основнөј сорнікузаса торјакывјасыскөд да кывжітлөсјасыскөд.

Таыс өтдор міјан колө буржыка візөдавлыны і сорнікуза артмөм вылас, дај сорнікуза вежөртас петкөдлөм вылас. Сен емөс-на унатор, кодјасөс мі егө візөдалө.

Өні бостчылам став сещөм моментјассө торјөн-тор-өн відлавлыны да төдмавны. Бөстам медкокнıda сін улө усантор.

1. Уна сорнікузаыс мі адхам: өті віста полусдорө матысмөны кык і кујим јура полус, лібө віста полусыслы отсасан сорнікузаторјас. Вермас лоны і мөдногөн. Вот сіјө өні і візөдлам прімерјас вылыс.

Немөвөјја сывтырја пожөмјас, бытөкө зор багатыр-јас, кыз брона кышаөс ортчөн-ортчөн сувтөмабс, сы-ні саф узөны.

(Е. Вен).

Ачыд лампаасан да мөдөдчан відласны, буржык вөр-корсны.

(Е. Вен).

Зев ыжыд шытөлөн, шувгігтыр, вөрпујас пөвсті, лозгысас пөрө.

(Е. Вен).

Кыцікөн асылын
лузгөны-мунөны:
подөн-і,
вөлөн-і,
пыжөн,
котөрөн термасігтыр...

(Е. Вен).

Гырысјас, верөсјас, ајјас лоины
којтовөс, жугылөс, һарөс...

(Е. Вен).

Ташом сорнікуҗажасыс шусоны отлаасом сорнікуҗажасон. Најос пыр поҗо торјодлыны. Торјодлігас сорнікуҗажасыс шедавлө общөј тор, да рөзнөј торјас. Рөзнөј торјасыс пыр өѳинога сорнікуҗатор: віст, лібө жура, лібө вістлы содтаса кывјас. Сіҗ: „луҗгөны-мунөны“—лоө өѳи общөј тор. Сыкөд отлаасөны содтаса кывјас:

подөн-і,
вөлөн-і,
пыжөн,
котөрөн...

Тажө кывјасыс лоөны рөзнөј торјаснас.

Мукөд сорнікуҗажасө сіҗ-жө поҗо јукны да торјодлыны. Бостам медбөрјасө. Сіјө медаслыснога. Сен рөзнөј торјасыс уна сікас сорнікуҗа торјас. Сіҗ:

Гырыҗас, верөсјас, ајјас...

Тажө ставныс өѳи пөлөс сорнікуҗаторјас—жура полус вөчыс торјас. Накөд јітчөны уна торја віста полусјас, шуам:

лоіны којтовөс,
„ жугылөс,
„ һарөс...

Тані отлаөдыс кылыс віста полусса өѳи отсасана кадакыв. Віста полус вөчыс самкыв категоріјаыс бара-жө рөзнөј. Сіјөн тані артмөма отвывтчөмыс сорнікуҗажас зев аслыс ногөн. Ташом прімерјас комі сорніыс поҗо вайөдны зев уна. Но тан мі сөмын төдмасыштім, кыҗі отувтчөмыс мунө.

2. Сорнікуҗа пыщкын мукөддырј шедавлөны торја кывјас дај торја кывјітлөсјас лібө вістовтасјас, дажө сорнікуҗажас, кодјас основнөј сорнікуҗажаса кывјасыскөд да с. в. һекушөм грамматиҗескөј јітлөс оз вөчны. Најө олоны асаныс асныс. Віҗөдлам сешөм сорнікуҗажасө:

Мыјөн Тіма Педөрыд кошыштіс (сіјө вөлі зев јон), ош пыр і кулі.

(С. Васө).

Кыскө содувгыс кыскіс гур-гаркылө дајд (важөн-һын вөлөм заптөма), сөліс дај ісковтіс кырбөр.

Мөдүсжык, ізжастө жөстігөн, жүгөдлігөн, кажалісны
(зев важ жөз) біпеталөмтө (гашкө, сетыс косніщјасыд
өзјалісны-да).

(С. Васө).

Комі (зыран-пермјак) гіжысјаслөн бөрјөм сыланлыд-
данјас.

(Ілля Вас).

Тажө ңіганас сөлөмсаң кақтышта јортјасөс — комі
кыв-понда, комі гіжөд-понда ловсө пуктысјасөс:
Попов Вас Педөрөс (кулі 1922 воын), Чісталов
Тіма Іјонаөс—Жан Морөсөс (кулі 1923 воын), Су-
ханова Агңіја Андрејевнаөс (кулі 1925 воын).

(Ілля Вас).

Вітсо ветымын во сајын-на нөшта мјан вөвлөма аслыс
пөлөс комі шыпасјас (буквајас).

(Ілля Вас).

Гімназіјаас велөдчигөн-на нөшта сіјө журналјасө гіжа-
лас стағтајас, **шуам**: „Тотма“ ңіма стағта „Лучи“
журналө...

(Ілля Вас).

Мі төдам, кодсурө гіжавлөмаөс комі сыланлыд-данјас.

(Ілля Вас).

Крестана пөвсыс петөм гіжыс, крестана пөвсас олі-
гөн дај налы гіжігөн, первојјасө, **герт**, сетчывлө
ідеологіја боксаңыс дај гіжан ногыс (по форме)
крестана мөвпјаслы.

(Капп резолюціјаыс).

Унжык кывбурыс (пөштї ставыс) тащөм ужлыс да ыв-
лавывлыс (пріродалыс) серсө петкөдлөм (описание).

(Н. Віттор).

Нөб шуам, сөкыда лоі мырсыны - ужавны комі вој-
тырлы...

(Н. Віттор).

Герт, ңінөмдорыс „Јон тыш“-ыс Ічөт Іванлөн зев-
-ңін ыжыдтор.

(Н. Віттор):

Сөмың, **шуа-тај**, вывті жеңыда гіжөма.

(Н. Віттор).

Өңуклөн, **колөкө**, паскөмыс абу,
Коңөрлы, новлыны ңінөм.

(П. П—в).

Ви́ддан-да, те пыр мыжкө вöчан, а ми́жан жöз муснысö-
понталöны полатын.

(I. P.)

Гижöмыд-таж оз-нын, **тыдалö**, помаслы.

(С. Васö).

Кыс помасас: **öтикö**, гижанторжыс уна; мöдкö, зон-
виңалун омöль.

(С. Васö).

Сиң-кө-таж, те вылö һемтор нафејтчыны. Ме пыр-на
вöли кiла кутаа.

(I. P.)

Сецöм кывјасыс, либö вiстовтас сорникуҗажасыс, кодјас
өз öтлаасны основнöј сорникуҗаыскöд, либö сылы сöмын
бокысаң отсасöны, шусöны **бокöвöј торјакывјасөн**, **вiс-**
товтасөн, либö **сорникуҗаөн**. Бокöвöј кывјаснас вермасны
лоны: **шуам көт**, **ви́ддан-да**, **тыдалö**, **таж**, **ми**, **гашкö**,
герт, **öтикö**, **мöдкö**, с. в.

3. Горникуҗа пыщкын овлöны сиң-жö кывјитлöсјасö
јитчытöг мукöд кывјас. Налөн сорникуҗа пыщса оланногыс
сöмын вежöртас сертыс торјассö. Бокöвöј кывјас да вiс-
товтаса сорникуҗажас унжыкыссö кущöмкö ассыныс ве-
жöртас пыртöны, бокысаң төдмöдöны кущöмкö торјакыв-
лыс либö вiстовтаслыс вежöртассö. А тајö торјакывјасыс
став сорниыслы сетöны психологическöј, эмоциональнöј от-
тенок, петкöдлöны сөлöмкылöм. Сијö торјакывјассö шуöңи
сорникосткывјасөн (междометиями). Öни ви́ддам, кыҗи
артмöны тајö сорникуҗажасыс:

Ак ти, чирјас, сöстöм байдöг чирјас.

(Ильа Вас).

Тпру! Он-öд пöжар вылö термас, мыј сиң вöтлан
вöвтö?

(Кв. пи).

Но - но, мунышт вај öсјөнжык, — вöтлö Степан вöвсö.

(П. М.).

Ок, ескö, гожöмыс-кө һекор оз коллы!

(Ф. Вен).

да, ескö, верма-кö...

(Ф. Вен).

—Но,—шуö Васук,—тенö менам вокыс i ем.

(С. Васö).

—Со,—шуö,—воккод кажитча.

(С. Васö).

Ок, пурјыд пазалі.

Аттө, мыјта сені вöрсө лөзöмаос!

(I. P.).

Со, некод і абу вöлöма вöрас, мі вöлі полам-а!

(С. Васö).

4. Бокыса кывкод-жö овлоны і чукöстчана кывјас, кор кодöскö ыждöдлöны-мі, нимөн шуöны-мі. Секи сijö нимјасыс торјөн-жö сулалöны сорныкузасыс. Сijö сорныкузаясас јитчанногыс абу зик сещöм, кушöмöс мі тöд-малім воэвылас. Сиз көт тащöм примерјас:

Иван, ветлы.

Кöчилöј-чöјылöј, лөз менö чомјад.

Микол, вешјы сес.

Тажö чукöстчана кывјасыс јитлавсöны пыр кушöмкö щöктан формаа кадакывкөд. Чукöстчана ема категорijaыс пыр мöдас мунны јура полус тујö, а щöктана кадакылыс вiста полус кутан кыв тујö. Öнi вiзöдавлам налыс сорныкуза пыщкас олöмсö.

Гижыс јорт, пыр кыјöд кад,

Кыз мунö, кывтö олан лад,—

Пасјыштав!

(П. Зон).

Анјас, Санјас, муса аңјас,

Перјöј ассыд нимтö!

(Шыл. Миш).

Ставмуыввса пролетарijјас, öтувтчöј.

Комi јöзöс, лебачјас, вескыдтујöд нуöдöј.

Лöсöдöј, комijас, гөрјастö, пiнатö, доддалö вöв-нытö!...

(Илла Вас).

Кöни тi, сölöмјас?

Көнöс тi, кыпыдјас?

Шыасöј!

(Г. Вен).

Гуса, вокјас! Гымчард гымгас...

Пузас ва, веж лебзас быг.

(Г. Вен).

Ми шулим-нин, мiса чукöстчана кылыс пыр кутö јура полус сорныкузайн. Щöктана кадакылыс пыр мöдас кутны вiста полус. Тажö вiсталöмыс относитчö сöмын када-

кыв віста сорнікуҗажаслы. Ема віста сорнікуҗажасын чукөстчана кылыс вермас-жө лоны. Сіјө овлө бара-на аслыс-ногөн сөмын жуасана сорнікуҗажасын. Шуам-көт: Көні ті, сөлөмјас! Көні ті, кыпыджас!

5. Шедавлөны сещөм сорнікуҗажас, көні өтї кывсө мөд торјакыв бурҗыка петкөдлө. Сіјө петкөдлөмыс вермас лоны мөстаин сертї, кад сертї, вөчанног сертї і с. в. Сещөм сорнікуҗажасыс зев частө суравлөны. Со көт тајө прїмерјас вывсыс віҗөдлам, кыҗї сіјө артмө.

Өтїөс сөмын, **зїк өтї другөс** ассым ме сібөда ас діно: ыргөн везја ворсанторјөс—**канътелеөс.**

(Ғ. Век).

Көнкө ылын, **вөрты дорын** сулалө өтка керка.

(Ғ. Век).

Оз і лөһлы, **төв пыр өдзө:**

Керка вылыс һещкө төс.

(Ғ. Век).

Төлыс-козув өтарсаң—

вылісаң.

Жегөв лөз лым мөдарсаң—

улісаң.

(Ғ. Век).

Талун сіјө, **Өпим Јогор нылыд**, теныд щөктїс гумладораныс воыны, відчыгны-пө кута.

(П. Ген).

Квајт во мысғї, **октабр 17-өд лунө** Нїколај Гаврїлөвїч Чернышевскїј кувсїс аслас чужан карас.

(Ордым).

Арнас, 1883-өд воын Чернышевскїјөс жандармјас мөдөдїсны Астрахаң карө.

(Ордым).

Велөдчө овны, коғасны выль олөм дорјөм куҗа Чернышевскїј олөмыс.

(Ордым).

Танї мїжан индөма сөмын һекымын прїмерјас, көні тыдалө, кыҗї вермасны торјакывјас јорта-јортсө вежөртас сетөм сертїыс уточнајтны. Со көт бостам тащөм прїмерјас. Сен зев бура төдчө, кыҗї мөстаин индөмыс, кадыс, вөчанногыс бураҗык индавсө. Сїз:

Öтiос сöмын, зiк öтi дpyгöс...

Ылын, вöрты дорын...

Оз-и лöньлы... пыр öдзö...

Öтарсаң—вылысаң...

Möдарсаң—улисаң...

Cijö, Öпim Jогор нылыд...

Квайт во мысти, октабр 17-öd лунö...

Арнас, 1883-öd воын...

Овны, когасны... i с. в.

Тажö примерјас вылас воzza торјакылыслыг вежöртассö бöрја торјакылыслөн вежöртасыс топыджыка indö вежöртас самсö. Мукöдлаас суравлö, оз сöмын торјакыв торјакылöс уточнайт, а зон вистовтас möд вистовтасöс. Секi töдчö, кызi бöрја вистовтасыс сувтö воzza вистовтас пыдфыс, бытфö-кö öтi-мöднысö вежöны. Си: „квaйт во мысти, октабр 17-öd лунö“...—тани **октабр 17-öd лунö**-ыс бытфö сувтö, вежö воzza вистовтассö—**квaйт во мысти**. Секi воzza вистовтасыс бытфö бокö петö.

6. Мукöд сорнiкучајасас töдчö мукöд кывјитлöсјасыслөн (овлö-и торјакывјас, либö вистовтасјасыслөн) торјассöм. Најö бытфö бокынöсжык сулалöны. Сещöм кывјитлöсјассö ми möдам шуны торјалана кыввиçјасөн. Со көт тащöм примерјас вылыс најöс поçö каçавны:

Мажбыр, том кадöј,

мена м секјаöј!

Сомајбырöј те,

Тувсов том кадöј—

çорiçалöмöј!

(Ф. Вен).

Пыр-на вöтјасөн ме вöтјасөн,

Конöран; ола,

Гöтырөн вемöсөн

Олöмыс пола.

(Ф. Вен).

Лөн-да шоныд, төлыс југыд,

Јенеж вылас вогса.

(Ф. Вен).

Бағушколөн, Семен поплөн,

Вöли сöмтор, мыжкö ноп-мöд.

(Ильа Вас).

Коскыс вöснi, öдвa ловја,
Мiјан грездса Парасковја—
Кыҗ сiјö оз кув?! (Ильа Вас).

Каңкод мелi, **вывтi бур...**
Сещöм сесса мöд оз сур!
(Ильа Вас).

7. Тајö индалöм сорныкуҗајас да сорныкуҗа артмөмјас кынҗi колö индыны нöшта öтитор вылö. Кор мортыс сорнытö, сылөн сорныс пыр мунö жуасөмөн да вiставлөмөн. Вiставлөмыс вермас кыкногөн мунны: öтiкö, прöста вiсталөмөн, а мөдкө, горөбтаса вiсталөмөн. Сiјö јавленнöыс сорныјас бара-жö аслыс ногөн сорныкуҗа артмөм вылас вужö. Герт, мi тани бур анализ сiјö артманногыслы огвермö сетны, а сöмын индам, мыј сiјö боксö сорныкывсыс колö разлiчajtны. Сiјö i гiжöд вылас аслысногөн петкөдлысö. Со тани вaјöдалам некымын примерјас жуасана да вiсталана сорныкуҗајас вылö. Гiжöд вылас жуасана сорныкуҗа помас сулалö пыр жуасана пас (?), а горөбтана вiсталана сорныкуҗа помас пыр овлö горөбтана пас (!), прöста вiсталана сорныкуҗа помын сулалö чут (.)

Мыј-нö, зонмö, теныд колö?

Сур?

Ме-öд вына, вaј-i вiна,

Гет!

Он-кö кöсјы, татыс вешјы,

Пет!

(Ильа Вас).

Анö востiс сiнсö да вiçöдлiс ас гөгöрыс:

— Васö, он уҗ?

— Ог, петукјас-нын чуксаöны, вoјшöр-нын. Локтас оз-бара пöтканым-а? Кад-нын. Öнi ывлаыс медса пемыд. Јöзыс уҗоны. Самöј бур кад... Енлы! Кыланнды?..

(П. Ген).

Опоң, сбылыс вiстав меным, бoльшевик абу-нö те?

— Мыјла-нö теныд колö тöдны сiјöс, Мишö?

(Г. Прокö).

Код тöдö сыјылыс, кодi?

Сы јылыс вiсталыс кытөн?

Комiлыс зiлунсö, уҗсö

Кодi-нö гiжлыныс кужлiс?

(Ильа Вас).

8. Торјассан кывјаса сорңикуҗа пөвсыг колө торјөн видлавны урчитана торјассан кывјаса сорңикуҗажас. Најө, өтiкө, җоң чукөр лөсөдөны, а мөдкө, сорңикуҗа артмаң самыс секи мөдногажык. Тани ми индам сөмын некымын примерјасөн сещөм сорңикуҗажасыслыг артманногсө. Сiҗ:

— Кра-ав! кра-ав!—асывјасын рака горзөм шыө долыда саҗман.

(Ғ. Вең.)

— Турррр... куррр...—шонди петан вежөсын ывласаң кылө тарјаслөн којтөм.

(Ғ. Вең.)

Чи-чи, чи, чи...—чи-чи-чи-и-и — матыник пујасын кылөны медвоҗа локтыг сылыг каяјас.

(Ғ. Вең.)

Чик-чiлик, чик-чiлик,—сырчiк воөма.

(Ғима Вең.)

Клуук-куллук, клуук-куллук!—мөдөмаөс езыг јусјас Сарiҗө.

(Ғима Вең.)

I-ic, i-ic, ic-ic-i-i-ic! — јожгыласө, кымө-нын вадорын iстан.

(Ғ. Вең.)

Ташөм котырјасө поҗө јуклыны торја сорңикуҗажас на артманног да кывбостөм сертыс, вежөртас петкөдлөм сертыс. Тани, герт, мијан ез ло бура мiчаө видлалөма быд котырлыг артман ногсө. Сөмын виҗөдалим најө торја примерјас куҗа. Көҗ-i сiҗсө-да, быд чукөрын налөн аслас самыс зев бура төдчө. Сысерти, ме думыс, неуна поҗө-нын ориентирүјтчыны гиҗөдјас видлалигөн. Герт, воҗөвылө-кө кодкө тајө боксө синтаксисыслыг буржыка төдмөстчөдас, лөб зев бур. Сек, гашкө, верман кушөмкө выводјас вөчны, кыҗи сөвмө да јонмө мортыслөн сорңиыс да сорңикылыс.

1 уж. Бостчылөј аснид коми гиҗөд вылыс корсавны примерјас тајө сорңикуҗа котырјас вылө јуклөмөн?

2 уж. Виҗөдалө торја гиҗысјаслыг гиҗөдјас да төд-малө, кодјас медуна сорңикуҗа сiкасјасөн гиҗөны?

§ 23. Горнитансам вöчан кывторјаслөн сінтанеіса роль.

Горнитігөн пыр лоö петкөдлыны кушöмкө вежөртас отенокјас. Оніја мортлөн вежөртөмыс артмө сещөм слöжнөја, кушөм слöжнөјөн сылы кажитчө став общественнөј, социалнөј олөмыс. Унаыс лолө мортлы шажө-пажө водыны, ескөдны мыјкө, виставны јөзсаң кывлөм тор, лбө виставны јөз жылыс, мыјыскө сосысыны, виçодны да төдмавны тырмөмсө да тырмытөмсө і с. в. Став сижө социалнөј вежөртөмыс, герт, аслысногөн і морт, сорныкылас петкөдлыссө. Комі сорныкылын сіç-жө. Став сижө уна сикаса социалнөј вежөртөмыс, герт, медјонасө петкөдлыссө уна сикаса кыв вежөртасјаснас. Но сижө абу-на ставыс. Быдсама сикаса отенокјассө торјакывјаснас да кывјитлөсјаснас унаыс он вермы петкөдлыны. Комі сорныкыв сывылө лөсөдөма çоң сістема. Сижө сістемаыс выражајтчө торјакывторјас сорнысылы содталөмөн. Кывторјасыс асныс диференцирујтчөны вежөртас серғыыс. Најө пыр содтысөны кушөмкө сорныкуза элемент дорө, торјакыв дорө, да на пыр сетөны став сорнысылы аслыссама вежөртас отенок. Сіç-кө, мі сінтанеісын сорныкуза відлалігөн тајө боксө сорныкылысыс огө некыз, вермө колны відлавтөг.

Горнитансам вöчан кывторјас пыдфыыс мі лыдфам со кушөм шыкомплексјас: кө, пө, өд, ө, өмөј, а, тај, нін, ескө, оз, ог, он, ез, ег, ен, не, жө і с. в.

Тајө кывторјасыс вермөны өтнаныс сорныкузасыс шедавлыны, но вермөны і лөсөдны çоң виç. Сижө овлө сек, кор колө виставны зев слöжнөј сорны вежөр отенок.

Оні виçодлам торја прімерјас вылыс кызі тајө кывторјасыс сорныкузасысыс вежөртан отеноксө содтөны. Со:

Шоныд гожөмыд-тај колі.

Бөрдçөма-тај, бөрдçөма

Гөгөр ывлаыс.

Гудрасө-тај, кымрасө

Міча јенежыс.

Ҷебласө-нін, сажласө

Југыд шондыыс,

Сіç-тај...

Өтi пу-на сөмын уфiтi пөрөднi.

Поньылөн лы-нi ку-жө ез сур.

Абу-кө-пө-нiн-тај тајө ош-а, сураыс-кө-пө-нiн та-
јө-а!

Омөла-пө кучкi-да, тајө петас-на.

Ме-тај--шуө Оңө — вiстали, миҫа, кујимнансө өтiса-
ын кулам

Војнас-нiн, вiҫөдөннi-да, тiпыктө локтө ошкыд.

Гуранө-тај сiјө воөма.

Из-кө ваө шыбытан, вөјө. Јi оз вөј.

Мыла-нө?

Олөмыс ез ло вежалана.

Сыпы-дi-өд јөвсө пөдөнча тырөн быд лыстөм вы-
лө-жө вөли сетө.

доза бур мөс ескө вөли-да.

(С. Васө).

Огө-нiн-тај со, мајбыр, велөдө нiнөм.

(А. Мишарiн).

Медса-нiн бөрө колөма школајасын мукөд уж пөв-
сас јенлы ескытөм уж нуөдөм.

(А. Миш.)

Сесса-өд-i сещөм тор колө төднi.

(А. М.).

Ми огө-на кужө јона-бура, шуам, кущөмкө завод
вөчнi.

(Ордым).

Ташөм ыжыд уждiнас ужалыс јөз некор-на ез кут-
чiслыны.

(Ордым).

Нөбасөм-вузасөм ужын абу-на-жө ставыс шаң.

(Ордым).

Век бөрдiсны да бөрдiсны...

...Нiн коркө дырмыст дугдiсны.

(Бiја өгыр).

Бөр вөа гортө пырыспыр.

Öd сіјö абу вьвтi дыр.

(Бiја öгыр).

Ог жалiт ме сы выlö дон.

(Бiја öгыр).

Кöт мыjtта донсö менгым кор.

(Бiја öгыр).

Он жу-кö кiстöм чаркатö?

Тajö сорнiкучaяcыc тi адзанныд кычi быд кывтор содтысгöмөн вежöртан отгенокыс став сорнiкучaыслөн вежсö. Сесса бара-жö колö тöдмöдны мыjла кывторjасыс непременно сiјö кылыскöд jитчöны, а оз мукöдкöд. Сен колö шуны, мыj налөн ем-жö аслас закономерност. Сiјö закономерностыс заклучайтчö сыын, кущöм кыввыlö сорнiтыгыс логикаа вынсöдöмсö сорнiкучaсыс сетö. Сiјö логикаа вынсöдöм кылыскöд-i jитчöны тajö кывторjасыс. Сещöм кывторнас овлöны i асныс кывторjасыс, сек мукöд кывторjасыс jитчöны ськöд, лiбö наjö торjөн (медвожын) сулалöны сорнiкучaас (öd сiјö абу вьвтi дыр). Мукöд кывторjасыс jитсöны сöмын торja грамматика кыв категориякöд. Став соссана кывторjас—ог, оз, ос, ез, ен, ег,—jитсöны сöмын кадакыв категорияжаскöд. Мукöддырjи кывторja кадакыв костас пырöны мукöд кывкатегорияжас, шуам: самкыв лiбö урчитана. Сiç: „ез уна бостны“, „ог дыр ветлы“, „он куча новлöдлы“.

Öнi кaчтыштам сöмын, кущöм вежöртан отгеноккöд öтлаасöны торja кывторjас. Герт, налөн чорыд вежöра диференциация абу, но унжыкыссö:

кö, а — петкöдлöны кущомкö предположеннö;

жö, öd, нiн, тaj—вынсöдана вежöртан отгеноккöд öтлаасöны;

ог, он, оз, ен, ез, не—петкöдлöны соссана (отрицательное) сам;

кöт, ескö—iндöны, мыj öтi торлөн лiбö петкöдчöм-лөн вöвсöмыс оз-на тырмы—тырмытöмсам iндöны;

ö, нö, öмыj, öмöj—öтлаасöны унжыкыссö жуасана вежöртаскöд, жуасöмыс пыр секи jитсö кущомкö сöмын нафeжатöм лiбö гөгöвотöм вежöртаскöд.

Унаыс, герт, тajö классификациякöд тajö-жö торжакыв-жасыс оз ладмыны. Сiјö сiјөн, мыj налөн чорыд вежöртас-са диференциация абу. Наjö асныс ставнас петкöдлöны

торја сорнылыс да сорныкучалыс вежортан формасө, сїжімі і шуам сїжі кывторјассө сорнытан сам вөчан кывтојасөн. Герт, оз најө вөчны сорнытансамсө; сорныта самыс сїжі социальнөјтор, а абу формальнөј, но сїжі социальнөј вежортасыс пыр петкөдлыссө кушөмкө формаөн. Вот сїжі социальнөј вежөрыслыс отенокјассө і петкөдлөны комі сорныкылын кывторјас.

1 уж. Босталө кушөмкө комі гижөдјас да корсало кывторја сорныкучалас, бостчылө төдмөдавны нэлыс вежортан самнысө.

БӨРҖАКЫВ.

Мі төдмалім, кызі сінтаксиса торја петкөдчөмјас дөтөрмині-рујтчөмаөсө важја социальнөј оломнас. Мі төдмыштім, кытјаскө, кызі социальнөј оландырыс јөз іс-сологіја пырыс да морт вежөртөм пырыс пуксө сорнікылас, да кызі сорнікылыс јөзкост оланног вежласөм сертыс вежласө.

Быд сорныыс почө торјөдны кык берд. Өтыс—матеріальнөј шыјас, шы комплексјас да налөн јітчанног (морфология, фонетика). Тајө формальнөј берд. Мөдыс—вежөртас берд. Сіјө петкөдлө торја форма элементјаслыс социальнөј кутөдсө, кушөм быд кывлөн, кывторлөн да кывјітлөслөн вежөртасыс (лексика, семантика).

Форма да вежөртас бердыс төдчөны сөмын јорта-јортыскөд воҗча вәјөдалігөн, көт асныс најө аспіаныс кутөны пыр кыкнан бердсө: формасө-і вежөртассө. Шуам, морфология да кывөктөд (лексика) воҗча вәјөдавсөны, кыҗ кык рөзнөј бокјас. Но колө пыр төдвылын кутны, мыј торјакылас е-і аслас морфология, сені-жө е-і торјакылыслөн вежөртас. Сіҗ-кө, артмө: формаыс да вежөртас кутөдыс олоны өтілаын торјассытөг.

Оні каҗтыштам, кызі форма бердыс да вежөртас кутөдыс дөтөрминірујтчөны социальнөј оломнас. Бөстам воҗзасө: кывјітлөс, сорнікуҗа, морфология да фонетика. Сінтаксис велөдігөн мі каҗалам, мыј сорнікуҗажасыс артмөмаөсө кывјітлөсјасыс. Секи-жө мі төдмәлам-і морфологиялыс, кыв артмөмыс да фонетикалыс вужсө. Мі шулім, міса торјакывјасыс артмөны кывјітлөсјасыс-жө. Сөмын налөн јітсан самыс сөктө, вежөсө. Сіҗ-кө, форма берд дөтөрминірујтчөмсө мі каҗалам кывјітлөс артмөм вәдлалігөн да төдмалігөн. Мөдам-кө мі төдны кывјітлөсјасыс социальнөј подувсө, сөг поҗас-нін төдмавын воҗдсө сорнікуҗалыс, кывартмөмыс дај фонетикалыс социальнөј подувјассө. Најө ставныс кывјітлөсыс петөны.

Сінтаксисын мі каҗтылім кык јітчан принцип јылыс. Өтыс—**рөдвуж вежласана** (родо-генетический) принцип, кор кывјітлөсыс петкөдлө рөдыс рөдө вужөмсө (**Ілла Спір Вань Ів; Бобіч Вань Ондријан Иван, Ғіқөн Мікол Васка Олөксан Олөш, Җела Семө Олө, Габө Педөр Олөксан Олөксөј**). Тајө принципыс өтлаасө зев важја морт вежөртөмыскөд. Сіјө вежөртөмыс, герт-і, сорнікылас вужіс, дај өнөҗ-на кутөд.

Мөдыс—**ыкпөвсассана, јітсан принцип**, кор важја социальнөј ужалыс котырјаслөн (бөртісө торја классјаслөн), етнічөскөј группајаслөн, торјакывјас өті-мөдсө поҗасөјәтіг моз кыкпөвсасөсөны (**муҗем, кашрок, трынтрава, керыс-вөчыс, гірскі-гаҗскі, сіҗ воҗө**).

Тайо кык принципсааныс паскаломааё: отарлааныс морфологiя да фонетика, а мѳдарлааныс — вiстовтас да сорныкуза. Синтаксис формајас пѳвссыс мијан шедавли-и мукѳд пѳлѳс петкѳдѳчѳмјас, шуам кывјитлѳсјас. Унжыкысѳ рѳзнѳј формаа кывјитлѳсјасыс зев-нин јона вежѳмааё основнѳј принципјас дорсыс. Сijѳ вежласѳмыс, герт, лоi бара-жѳ кушѳмкѳ социальнѳј олѳм вежѳм бѳрын. Быд социальнѳј оласног вежѳ мортлыс овмѳссѳ, мѳвпалѳмсѳ, вежѳртасјассѳ. Быд социальнѳј оласног вежѳ мортлыс идеологiјасѳ. Сijѳ вежѳм сертыс морт јурвежѳрын чужѳны выл вежѳртасјас. Сijѳ вежѳртасјасыс-нин вѳлiс петкѳдлысѳны сорныкылас рѳзнѳј формајасѳн. Сiз, шуам, кор јѳзкост оланногын чужiс частнѳј собственност, сijѳ вежiс мортлыс вежѳртѳмсѳ. Вьлнога вежѳртасыс вујис-и сорныкыв вылас—сек артмiсны морта формајас. Сiзi важја социальнѳј олѳмыс лѳсѳдiс быдсама сорныкыв формајас. Сijѳ формајасыс ѳни олѳны сорныкылас, најѳ зев омѳла агныс вежласѳны. Горнi пыщкас налѳн вежласѳмыс вермас мунны јонжыкасѳ сѳмын лыд сертыс. ѳнија социальнѳј олѳмыс кыв форма бердсыс ѳкталѳ да котыртѳ важѳн артмылѳм формајассѳ. Шуам: рѳч сорныкылын важѳнсѳ (революцијаѳз) мукѳд кывјитлѳсјасыс вѳли зев гежѳда суравлѳ, а ѳни выл олѳм лукѳигас сijѳ мѳдiс зев паскыда паскавны. Важ јiтсанног сертi јитласѳны выл кывјас. Важѳн рѳч кылын вѳвлiны некымын кывјитлѳсјас: **Шатгорою, Москва-река, с. в.** Тащѳм јiтсѳмыс вѳли зев гежѳд. ѳнија сорнысѳ-кѳ бостам, сен зев уна шедѳ тащѳм јитласѳмыс: **цех-ячейка, мопр-организация, комсомол-организация, Пед-Институт, Ком-Академия, Бу-мага-трест, Союз-хлеб, с. в.** Тыдалѳ, важѳн артмылѳм формајассѳ ѳнија социальнѳј вежѳртасыс аслысногѳн организуйтѳ.

Сijѳн ми-и шуам, мыј формальнѳј элементјасыс детерминируйтѳмааё воzza важ социальнѳј средаѳн да вежѳртѳмѳн, а ѳнија олѳмыс да вежѳртасыс сѳмын најѳ вьлногѳн организуйтѳ. ѳти эпохаѳ вермас ѳтипѳлѳс формајас унжыкыс суравлыны, а мѳдѳ—мукѳд. Формајас ѳкмѳм сертыс, герт, вежласѳ-и сорныкыв тiпыс.

Тайѳ вiсталѳм сертi ми ѳни вермам вѳчны кымынкѳ вывод. Шуам сiз: кор ми тѳлкујтам социалистическѳј культура кыпѳдѳм јылыс сорныкылын, сек мијан ковмас бура тѳдмавны—кушѳм формајас бѳрјѳ ѳнија социальнѳј олѳмыс да кызi најѳ котыртѳны. Кыв культура социалистическѳј ногѳн вѳчiгѳн мијанлы ковмас формальнѳј элементјассѳ (кывјитлѳс, вiстовтас, сорныкуза, морфологiя, фонетика i с. в.) вiдлавы сiз, медым тѳдмавны, кушѳм форма мѳдас преобладајтны вьлнога социалистическѳј сорныкылас, Сijѳ, герт, ми вермам вѳчны сек, кор тѳдмалам торја социаль котырјасыс (классјасыс) сорнитан формајассѳ. Кулак да батрак сорнијасын, герт, ем аслыс пѳлѳс формајаслѳн преобладаннѳ. Сijѳ-кѳ ми вермам корсны, сек ми вермам корсны вескыдтуј социалистическѳј кыв культура кыпѳдѳмлы.

Тайѳ вiсталѳмыс зiк мѳдног сувтѳдѳ-и ѳнија комi лiтературнѳј кывлы подув пуктѳмсѳ. Мијан, Молодцовјас да код-да, пыр-на сорнитѳны Сыктивкарса сорни сiкас јылыс лiтературнѳј кыв куль-

тура кыпöдигөн, пыр-на бостоны етническөй основа да сижö көс-
 жöны пöртны комі социальнөй горныкылö. Сещöм шовинистическөй
 идеализмыг ми вермам мынтöдчыны сек, кор төдмалам социальнөй
 котыржаслыг горныкывсö, да сижö-кө ми мöдам вермыны вöчча
 сувтöдны етническөй горныкымыслы.

Бурногөн-кө, важөн-нин колі бостчыны велöдны да төдмөст-
 чöдавны классöвөй кывгикасжассö. Öнija ужын, кор классöвөй ко-
 ыс классжас костас чорыда мунö, горныгикасжассö төдмөстчöдны
 кокныжык. Герт, мижан Коми областын јон классöвөй дифференциаци-
 жаыс јöзкостас абу паскыда паскалöма, но бостам-кө, шуам, Јж-
 ма, сені зев јона позö сижö ужнас займитчыны. Јжмаын классжас
 кост дифференциацијаыс зев-нин јон: сен öтлаын, ортчөн олöны
 көрвигыс-капиталист да сылөн көрвигыс-батракыс. Налөн, герт,
 горныкылыс абу öткојд. Мукöд местајасас тајö ужсö позö-жö
 нуöдны. Колö төдмавын кушöм формальнөй элементжас преобла-
 дајтöны быд социальнөй кывгикасын да кызі најö олöмыскöд
 щöц вежсöны, кызі кулакжаслөн горныгикасыс вушмö да кызі
 быдмö выл социалистическөй комі кыв культура. Сижö-кө ми төдма-
 лам, сек зев-нин кокны лöө литература кыв культуратö кыпöдны.
 Öд литература кыв культурасö паскөдöдны да јонмөдöдны оз öтi
 етническөй горныгикасса јöз, а социальнөй группа, кодi мырöб со-
 циализм стрöбитан уж вылын Коми областын. Сиз сулајö тајö
 вöпрöсыс.

Öнi бостлам вежöртаса бердсö горныкылыслыс. Ми шуим,
 миса формајасыс горныкылас детерминирүйтчöмаöс важја социаль-
 нөй олöмнас, öнija олöмыс сöмын вылног организујтö форма бердсö.
 Вежöртас кутöдыс-жö пыр детерминирүйтчö öнija актуальнөй
 среданас.

Сиз-ö сижö?

Бостлам кымынкö кыв: буржуј, кулак, ордфааны¹⁾, ордым,
 јүгдöдчан уж, сöвет i с. в. Тајö торжакывжасыслыс бостам да
 төдмалам важ оланногса вежöртассö да вöча вайöдам öнijaыскöд.
 Сижö вöча вайöдигас төдмалам, кызі да мыјла налөн вежöртасныс
 вежласö да вежласö-ö.

Бостам кык вöчча торжакывжассö: „кулак“, „буржуј“. Ва-
 жöнсö сижö кывжасыс вöлі гетöны вежöртас кушöмкö мортјас
 јылыс, шуам—„буржуј“, бур почтеннөй морт јылыс сизі шуисны.
 А öнi сижö-жö кылыс вежсiс. Шуасны-кө „буржуј“-өн, быд
 морт пинасö, мыјла сижö „буржујөн“ нимтöны. Сижö торжакылыс-
 лөн вежöртас кутöдыс вежсiс, важ почтенностыс бырi, а соди
 сыдинö мөд, прöтивоположнөй вöччаыслы вежöртас. „Кулак“,—
 важөн-кө сижö гөгөрвоисны, кыз топыд, бура овмöс нуöдыс фадö-
 öсмоз, а öнi сижö-жö торжакылыс вежсiс вежöртаснас, сижö öнi
 лöi гинмöнадзытöм, лок пөж вöчыс мортлөн ним.

¹⁾ Слово „ордфааны“ не следует путать словом „ордыены“, что делает со-
 временная коми печать. Слово „ордфааны“ обозначает „состязаться“, „со-
 ревноваться“, а слово „ордыены“ происходит от корня „орд (ордым)“ и по
 значению обозначает „ордым пивкөдны“, „ордым пасжас куча мунны“.

Торжакывжасылөн — орддасём, ордым, жүгдөдчан уж, совет і с. в., ем важ вежортас-і өніја выль вежортас. Сің: важөн вөлі гөгөрвосө: „орддасны“—лоб, кор котралігөн жорта-жортсө котралыяс орддөдөны, а өні сің кылыс бостіс мөд социальнөй функция, мөдіс петкөдлыны өніја социальнөй явльөнбө выль боксан. „Јүгдөдчан уж“—герт-жө гөгөрвосыліс, кың, шуам, самөвар жүгдөдан уж, лібө мукөд ематор жүгдөдан ужөн. А өні „јүгдөдчан уж“—нас некод-нін оз важсө гөгөрво, сің гөгөрвосө өні кың культура кыпөдан уж. Воңө, „ордым“—вөрсә ічөтік туй нім вежөма журнал німө; „совет“—шулывлісны сің: „совет да любов“, „советујтчыны-пө сыдорө ветлі“, „најө-пө совет кутөны“ і с. в. Өніја „совет“—вежортасыс зик мөд, „совет“—сің пролетариат диктатуралөн орган. Сің-кө,—мыј мі кыв лексікасыс да семантикасыс адзам? Адзам, мыј кыв вежортасыс торжакывжасылөн вежлассө. Мыјла?

Социальнөй олөмыс вежөб, вежөб социальнөй вежортасјасыс да сіңөн і торжакылыслөн вежортасјасыс вежласөны. Кушөм вывод-нө татыс мі вермам вөчны кыв культура кыпөдан ужын? Се-щөмөс-жө, кушөмөс і формальнөй кыв элементјас відлалігөн вө-чим. Мөдарөкө шуны—торжакывжасылөн вежортасыс вежлассө. Кыв культура кыпөдігөн торжакывжассө колө боставны не важ кыв вежортаснас, а выльногөн гөгөрвоөмөн. Сен мунө, кың шуасны, „переоценка всех языковых ценностей“. Өті торжакывлөн вежортасыс неқыңи оз ладмы выль олөмыскөд, секи сіңө зоннас шыбытчысө; мукөд торжакылыслөн вежортасыс вермө мунны і важногөныс, но сукөд щөщ сылөн содө і выль вежортас, сылөн кутөдыс вежө. Сің артмө выль кыв культура. Сіңө культура вөчыенас бара-жө не етнічөскөй котыр лөб, а социальнөй группа (класс). Сіңө социальнөй котырыслөн (класс) ем аслас вежөртөм, сіңө вежөртөм улас сіңө пыртө став кыв вежөрјассө, вежлалө аслыс ко-лан ногөн оланног вежласөм сертіыс луныс-луно. Сің-кө сбылыс кыв вежортасыс (лексікаыс да семантикаыс) вежлассө өніја актуальнөй социальнөй среданас, сіңөн детермінујтчө.

Сің колө вічөдны сорнікыв вылө да кыв культура кыпө-дөм вылө.

Сөг петө өті ыжыд задача кыв төдмөстчөдысјас воңын. Сіңө задачаыс со кушөм: төдмавын торја социальнөй группајасыс (классјасыс) сорніскасыс. Сің-кө мі огө вөчө, огө вермө бөстчыны сознательнөја кыв культура кыпөдан ужө.

ТЕРМІНОЛОГІЧЕСКОЇ СПРАВОЧНИК.

- Бокѳвѳ торјакывјас**—вводные слова.
Бѳрјакыв—заключение.
Вежѳр—понятие.
Вежѳртас—значение понятия.
Вежѳртасассыны—приобретать семантическое значение.
Вежласансам—изменительный.
Вѳст—сказуемое.
Вѳстѳса јѳтлѳс—сказуемость, как тип грамматической связи.
Вѳста полус—полус сказуемого.
Вѳстовтас—грамматический ряд, приобретающий общую для всего ряда форму личного или послелогового (или без них) падежа, числа, лица и т. д., иначе называют композита (или *dekomposita*).
Вѳзчавѳм—см. кывјѳтлѳс.
Вѳчансамлун—действие, как процесс.
Вѳзчавѳдан прѳнѳп—см. кывкѳвсассана јѳтчанног
Вѳззакыв—предисловие.
Вуж—корень слова.
Горѳбтана пас—восклицательный знак.
Горѳбтана сорнѳкуза—восклицательное предложение.
Грамматѳка вѳз—грамматический ряд.
d ѳн—основа.
d ѳффузнѳј вежѳртаса сорнѳкуза—выражение, где полусы подлежащего и сказуемого слиты. (Обычно бывает именной ряд).
d ѳнјавны—оценивать.
Ема (емаѳѳм)—существительное (имя).
Емавежтас местоимение.
Ематор—предмет.
Емаѳндѳда јѳтлѳс—именное управление.
Емасама вѳстовтас—именная композиция.
Ема вѳста сорнѳкуза—именное предложение.
Зѳн вежѳра шы комплекс—полизначное звукосочетание.
Індѳм кывја јѳтлѳс—управление словом (понятиями, управление по значению), грамматическое подчинение.
Індѳм формаа јѳтлѳс—управление формой, как тип грамматической связи.

- Indöda jítlōc**—управление.
Indalys kыv—управляющее слово.
Indōm форма—управляемая форма (окончание).
Indōm сорн̄куза—подчиненное предложение.
Индалана jítōdkыv—союзы подчинения,
Indōm кыv—управляемое слово (по значению).
Inf̄nitiv—инфинитив.
Jítчыны—связываться, сочетаться.
Jítловтас—отрезок (может быть в смысле морфемы).
Jítōdkыv—союз.
Jítōmdon—значение, значимость словосочетания.
Jítōdkыvja jítlōc—связь, выраженная посредством союза.
Jítlōc—связь, словосочетание.
Jítалана jítōdkыv—союзы сочинения.
Жура—подлежащее.
Жура полус—полюс подлежащего.
Жуасана пас—вопросительный знак.
Жуасана сорн̄куза—вопросительное предложение, выражение.
Jiv̄sикасалōm—система словоизменений.
Kadaкыv—глагол.
Kadaкыv вужја—отглагольное (может быть существительное или наречие).
Kadaкыv indöda jítlōc—глагольное управление.
Kadaкыvсама вистовтас—отглагольная композиция.
Kadaкыv виста сорн̄куза—глагольное предложение.
Керан-вōчан—см. **kadaкыv**.
Керыс-вōчыс—действитель.
Керōm-вōчōm—действие, в гомохроническом (стабильном) смысле—как оно есть.
Коландон—важность, значимость.
Кыv, торјакыv—слово.
Кыvjыv—форма, суффикс.
Кыvартмōm—словообразование.
Кыvōктōd—лексика, словарь.
Кыvартмана процесс—процесс словообразования.
Кыvjítlōc—словосочетание.
Кыvjítсана процесс—процесс словосочетания.
Кыvjítlōc форма—тип словосочетания.
Кыvвежлалана јыv—форма словоизменения.
Кыvвōчана јыv—форма словообразования.
Кыvбōр—послелог.
Кыvбōра форма—форма словоизменения с послелогом,
Кыvбōр форма indōm—управление послелоговой формой.
Кыvтор—незнаменательная частица.
Кыкпōвсассōm—скрещение.
Кыкпōлалōm—тафталогизм, удвоение.
Кыкпōвсассана јитчанног—связь, получаемая в порядке скрещения слов-понятий двух социальных групп (или этнических образований).

- Лыда форма**—форма числа.
Морта форма—форма лица, притяжания.
Олансамлун—состояние.
Отсасана кывторјас—см. кывторјас.
Отсама формаа жітлӧс—форма связи согласования.
Отсама кывја жітлӧс—сочетание однозначных или равнозначных слов, как тип грамматической связи.
Отлаасӧм сорнікуза—слитное предложение.
Посессивнӧй форма indöda жітлӧс—управление формой посессивных окончаний.
Пӧлавы—размножаться, развиваться.
Падеж форма indӧм—управление падежным окончанием.
Рӧдвуж вежсана принцип—родо-генетический принцип.
Самкыв (німтан)—прилагательное.
Сорнітан гор—интонация.
Сорнітан ӧд—темп произношения.
Сорнікыв—речь.
Сорнісікас—говорение, наречие, диалект.
Сорнісам—стиль речи.
Сорнікосткыв—междометие.
Сорнікывтор—часть речи.
Сорнікузатор—член предложения.
Сорнікуза—грамматическое предложение.
Сорнітансам вӧчан кывторјас—частицы, показывающие оттенки речевых (стилистических) представлений, см. **отсасана кывторјас**.
Синтаксіса формајас—формы синтаксические, т. е. формы посредством которых связываются словосочетания.
Синтаксістӧм формајас—формы несинтаксические, не образующие словосочетания.
Содтыссан кывја жітлӧс—связь примыкания.
Торјакыв (кыв)—слово.
Торјалана кыввіч—грамматическое обособление.
Урчїтана торјассана кыв (кыввіч)—наречияльное грамм. обособление.
Урчїтана—наречие, как грамматическая категория слов.
Уточнїјтана кывјас—замещение.
Чукӧстчана кывјас—обращение.
Чут—точка.
Чута-чутїка—точка с запятой.
Шы—звук.
Шы комплекс—комплекс звуков.
Шыгӧрӧд—см. шы комплекс.

МЕТОДИЧЕСКОЈ ИНДИЈАС.

Вылнога уж пырö школајасö мијан сивозын. Школа ас уж-
нас петö ас купыщкöссыс јöз олöмас, јöз ужалöмас. Сijö процес-
сыс кöт i нöжјö, шуам, мунö, но öнија кадас сijö зев јона тöдчö.
Јöзкостын ужалигмос велöдчыны выльолöм лöсöдны—öнија шко-
лалöн задача. Сijö задачасö олöмö пыртигөн пазавлöны важ
школьнöј устојјасыс: класс-группајас, дажö кабинетјас, важ методјас
i с. в. Класс-группа пыфди луныс-лун јонмöны велöдчысјас кольлек-
тивыс ударнöј бригадајас; выль ужаланног—ордјысан самöн ужалан-
ног, сiз-жö луныс-лунö школа олöмын јонмö. Важ урöкјас, кöни вöли
став велöдчан ужыс пуктöма ныга зубритöм вылын, вушмöны. Сы
местаö кыптö выльнога элемент—заданнö-ужјас. Сijö ужыс абу
прöста важнога школаса уж. Сijö ужјасыс—обществолы колана
ужјас, кор ужалöм бöрас артмö кущöмкö продукт, кодi кутö
кущöмкö общественнöј дон. Обществолы колана ужјасыс школаö
пырöны, кыз основнöј методöн. Став ужыс школаас пуктысö
сiз, медым быд лун, быд час велöдчыс вöчис обществолы ку-
щöмкö коланатор. Сijö ужсертыс i школьнöј организацијаыс зiк
мöдногөн вежö. Важөн-кö школајас вöли мортсö лöгöдöны
„возöвылö“, öнија кадын сijö „возöвылöс“ вуштысö, сы-
местаö кыптö мöд установка—„ужалöмöн i ужалигөн велöдчы-
ны“. Организацијаыс сыкуза ковмö мöднога. „Возöвылö“ поçö
вöли гöтöвитны i кабинетјасын, торја группа-классјасö јуклöмөн;
а „ужалигөн велöдчыны“—класснöј группајасыд да школьнöј каби-
нетјасыд iчöтöс. Школьнöј кабинетыд абу мастерскöј либö цех,
сени поçö сöмын ужалöмыс ворсны, но не ужавны обществолы
колана уж. Школьнöј группајасыд сiз-жö оз сетны бур ужалан-
ног. Сени унжыкысö öкмöны öти арлыда, öти тöдöм уровнеа јöз.
Сек ескö зев лöи не рационально iспользутöма велöдчысјаслыс
вынсö. Ковмас став организацијасö вежны сiз, медым лöсöдны
ужалан јачејкајас, ужалан бригадајас, звенојас, кодјас ордјысö-
мөн выполняјтöны кущöмкö, шуам, заданнö—обществолы колана
заданнö. Сijö бригадајасыс асныс организуйтöны ассыныс орган.
Сijö органнас колö лоны школаын велöдчысјаслөн организација
(самоорганизации учащихся).

Сiз лöсöдчысö уж выль сöветскöј школајасын. Став ужыс
мунö не сöмын школьнöј кабинетын, но унжыкыс јöз пöвсын, про-
изводство вылын.

Öни мијан колö сетчö, ужас, кызкö пыртны кыв культура
ужсö. Сijö зев ыжыд област, кодi быд мортлы, быд обществен-
нöј организацијалы коланатор. Горныкылыс-кö бырö, јöзкост олан-
ногыс дугдас существујтны. Сiз-кö, сорныкылыс морт олöмас

зев колантор. Сорныкыв пырыс нуодчысёо социальнő коммуникация: Сорныкыв культурасő быдман поколеньőлы, велодчан поколеньőлы колő сетны сїз, медым јонмодны, вőчны сознательнőјон налыс кыв культурасő.

Медвојдор индам некымын моментјас былő, кызї да кущőма велодчыс јозыс, шуам, ыжыд школајасын (в школе II ступ. техникуме и. т. д.) сорнытőны да вежортőны сорныкывнас.

Отї момент, кодї пыр сїнулад велодчысјас пөвсыс шедлывлő, сїјő—велодчысјас оз кужны набљудajtны да следїтны јозкост сорнысő да оз казавны ассыныс сорнытанногсő. Мод момент—велодчысјас оз кужны сознательнőја регулирjтны ассыныс сорнысő. Косјыласны вїставны őтїтор, а вїсталőны зїк модс. Кojмод момент, торја петкөдчөмјас велодчыс вежорын олőны аснас асныс, őтнаны. Велодчыс оз куж торја-торја петкөдчөмјассő стлабдыны, классїфицирjтны; оз куж петкөдчөм котырјаслы сетны подувсő, правїлő. Люка велодчыс куж вөзө мөвлјассő паскөдны, а оз куж вőчны умозаклученьőјас, следствїјőјас. Мїјан велодчысјас ужалőны школаын оформїтчытөм вежорьн, сїјөн унаыс овлő: велодчыс бостő кущөмкө нїга, шуам фїзїка, обществоведеньő, с. в., лыддө-лыддө, оформїтчытөм јурвежорнас сөмын вермө сөг механически зубрїтны правїлőјас, выраженьőјас, а ачыс зїк оз гөгөрвө мыј насајын сајласő. Сїјő правїлөыс сылөн пыр лөő јоз одөмсыс да ужалөмсыс торјалөмаөн. Сїјő правїлөјассő велодчыс өмөла вежортө. Сывөсна сещөм велодчөм некущөм ыжыд бур мортлы оз сет. Сїјő пыр колő јозкост одөмсыс боқын.

Тази пөзө формулїрjтны сїјő моментјассő, мыј сертї колő ужавны велодчысјаслыс кыв культура паскөдїгөн да бурмөдїгөн.

Мыј колő керны тајө вїсталөмјас сертї школаын сорныкыв куза ужалөм вөзын?

Медвојдор колő шуны, мыј кыв культура паскөдан ужө он вермы кутчїсны, он-кө бура мїчаа төдмав сорныкывсө ассө. Сорныкыв төдмалїгас-нїн пөзө јона велодчыны да культурасő паскөдны. Сөмын сорныкывсө колő төдмавны научној ногөн. Сек сөмын сыыс лөő ыжыд бур. Мөдам-кө мї кустарнőј ногөн ужавны, сек сїјө ужысд төлкїд некущөм оз лө.

Бура научној ногөн осветїтөм сорныкыв факт сетас велодчыслы вежөрмөдны сїјө фактјассө, төдмавны налыс јозкост оланногса донсө. Секї-жө, вежөрмөдөм фактнас велодчыгыс велалас колана ногөн пөлзjтчыны.

Онї казтыштам кыв велөдан методјассө. Мї сорныкыв төдмалїгөн сувтөдам школаын со кущөм могјас:

Быд концентр вылын сетны асвыјөна (определенное количество) мында выл матерјал, кыс пөзө лөсөдавны выл научној положеньőјас. Сөмын некор оз ков вунөдны őтїтор, мыј мїјан кыв велөдөмын медыжыд могыс—төдмөдны: кызї да мыјла чужоны быд олан кадө аслыссама кыв культурајас, мыј кыв культураыс социальнө-детермінїрованнőј, сїјө детермінацияыс муно пыр őнїја актуальнőј среданас, і медбөрас колő чорыда төдны, мыј среданыс

мі олігөн классөвөй. Сің-кө, колө шуны, социальнөй детерминацияыс классөвөй-жө. Сің-кө-инө став кыв культураас сіјө классовотыс пырө меуна, кыв культураыс зоннас пыр классово-детерминированнөй-да. Сіјө-кө огө вунөдө кыв велөдігөн школаын, сек мі сөмын вермам сувтөдны сорнікыв велөдөмсө, кың шуасны, научнөй кокжылө. Сы серті-і артмө, мыј выл научнөй положеннө лескыс оз ло сөмын формальнөй кужөмјасөн, а пыр лөоны емпіріческөй лөмтөрјасөн.

2. Мөд мог: сіјө матерјалсө (лессө) колө велөдны оформлајтны. Тани мі сіјө гөгөрвоам со кың: сетөм выл лессө колө кужны классифіцирујтны. Сіјө мі вермам вөчны сөмын сек, кор велалам быд торјакыв фактыс корсавны налы прісушщөј прізнакјасө да сіјө прізнакјасө өтлаөдавлөмөн вәјөдавны. Татчө-жө пырас-і быд вежөртасмы бур определеннөјас лөсөдөм. Сіјө сөмын вермас лоны сек, кор сіјө ачыс, вежөртасыс, лөө быд боксань вежөрмөдөма.

3. Медем сіјө понатіјөјасыс велөдчысылөн ез вун, да медем сіјө матерјалсө најө кужісны пріменајтны ас олан да ужалан пратікаас. Медем велөдчысјас велөдчигас-на кужісны критіческі относитчыны быд социальнөй фактјас дорө да јавленнөјас дорө, комі кыв велөдігөн, шуам, критіческі осознајтны комі література кыв культура кыпөдөм.

4. Колө велөдчысөс велөдны торја понатіјөјасө өтлаөдлыны, медем најө ас критіческөй вежөртөмнас кужісны социальнөй олөмыс корсавны выл фактјас, најө вочавөдавны-јітлыны да велөдны воставны аслыныс выл научнөй пуктөдјас.

5. Оформітны налыс выл научнөй положеннөјасө да төдмөдны сіјө бокнас велөдчысөсө сетчөз, медем сіјө научнөй положеннөбыс вөлі төдчана аслыныс велөдчысјасысмы.

6. Аснаукөн корсөм научнөй положеннөјасө закрепітны да велөдны сіјө пріменајтны социальнөй олөмас, ужалөмас.

7. Кыкпөлөс закреплајтан уж нуөдігас (кодөс мі індалім 3-өд да 6-өд п. п.) отсавны велөдчысмы вуштыны сылыс важ до-научнөй вежөртөмсө, коді унжыкысө оз отсав ужалігас, а сөмын торкө да крукавлө. Сіјө, герт, зев сөкыд уж. Важ вежөртөмыс быд велөдчысмы пырөма, кың шуасны, лывемөзыс,—сіјө пыр быд восков вылын социальнөй олөмас подтверждајтчысөсө велөдчытөм јөзсань і с. в. Важ вежөртасјасысмы овнысө пыр зев бур условіјөыс. Сіјөн і колө особө јона та вылө школаын велөдігөн візөдлыны. Сіјө-кө огө вөчө, мі огө вермө шуны, мыј мі школаын лөсөдам вылнога вежөртыс војтырөс. Сіјө вылнога вежөртөмыс предплагајтө обязателнө важ вежөртөмсө выл научнөй вежөртөмөн вежны. Сорнікыв велөдігөн сы вылө колө мејона візөдлыны. Сіјө актуальнөй проблема.

8. Секи-жө сетны велөдчыслы бур рационализиrowаннөй навыкјас. Рационализиrowаннөй навыкјас вермас вежөртасасыны уна ногөн. Ми сiјө вежөртас кык ногөн. Оти—кор сiјө навыкјасыс медјона пуксөнны велөдчыс јурвежөрас, а мөд—кор сiјө навыкјаснас сiјө медөдјө вермас ориентирүтчыны социалнөй олөмас да медөдјө критическi вiздөдмөн вежны важ социалнөй укладсө выльвылө, социалистическөј лад вылө.

Тащөм общөй задачјас колө сувтөдны кыв велөдигөн. Кызi сiјө пыртны школа ужас? Медбур методөн, ми казтылимө-нин, лөб обществолы колана заданнөјас куза ужалөм. Сiјө характеризүтчө со кущөм моментјасөн: өтикө—мед быд заданнө вөли вайө вообще кыв культура паскөдан ужас кущөмкө реалнөй полза; мөдкө—мед пыр сiјө заданнөыс нүөдчысис јөзпөвсса сорнысыс торја фактјас петкөдөмөн, мөдног-кө шуны—мед вөли заданнө подулас пыр кущөмкө исследовательскөј момент, а ез прөстөј ыга вывса зубровка; којмөд момент—медем сiјө заданнөјасыс пыр вермисны өтлаөдны зонь группа, бригада, да на костын мед вермис мунны социалистическөј ордфасөм. Сiјө өнија кадө оз сөмын политическөј смысл кут, но школајасын сiјө социалистическөј ордфасөмыс пыртө ыткi выль педагогическөј вежөртас. Сiјө вежө важ, до-научнөй, ошкана да мыжгалана системасө, кодјас-на-и өнија советскөј школајасын пыр овлөны.

Торја заданнө-ужјассө, кодөс ми сеталим быд § помын, ми лыдфам примернөјјасөн сөмын. Кужас-кө велөдыс најө кызкө вежны да рационализиrowаннөй ми вiставлөм куза, лөб зев ыжыд бур уж. Заданнөјассө колө сетавны өтимөд бөрсасыс последовательнөја, сытөг вермас велөдчыслөн вошны основнөй, узлөвөй вiчыс да торксыны став ужыс.

Быд заданнө, герт, предјавляјтө кујим момент: 1) лөсөдчөм; 2) вылтөдмөстчөдөм да практика вылын ужалөм; 3) учот. Сiјө моментјас вылас ми огө сувтлө, думајтам, мыј быд велөдыслы сiјө моментјасыс төдсаөс. Сөмын учотнөй материалсө, ме думыс, колө нүөдны паскыда јөзөдөмөн, медем школнөй уж вермас сетны бур практически колана резултат кыв төдмалөмлы. Сiјө сетас ыжыд вын комi кыв культура кыпөдөмын.

Литература вiставны комi синтаксис куза зев сөкыд. Бур нога литератураыс абу.

ЈУРИНДАЛЫҒ.

	Ғиср.
Воззакыв	3
I жүкөд. Грамматика элементјас.	
Сорни да торјакыв	7
Торјакывјаслөн воҗчавоом да јитласөм	11
Торјакывлоанног да форма	15
Кыв форма вежөртас кутөд	21
Торјакыв да форма асоциациялөн закон	23
Синтаксиса формајас	27
II жүкөд. Горњи кывторјас.	
Грамматика категория	29
Торјакывјас классифицирујтөм	31
III жүкөд. Кывјитлөс формајас.	
Сорникуза артмөм	36
Вистөса јитлөс	40
Индөм формаа јитлөс	42
Индөм кывја јитлөс	59
Содтыгсан кывја јитлөс	67
Өтсама формаа јитлөс	73
Јитөдкывја јитлөс	79
Өтсама кывја јитлөс	82
IV жүкөд. Вистовтас да сорникуза.	
Вистовтас артмөм	88
Кызи вистовтассан артмө сорникуза	99
Кывјитлөс, вистовтас да сорникуза	103
Кыкнога сорникуза	106
Сорникуза јитлөсјас	117
Нөшта-на сорникузајас жылыс	122
Сорнигансам вөчан кывторјаслөн синтаксиса роль	132
Бөрјакыв	136
Терминологическөј справочник	140
Методическөј индөдјас	143